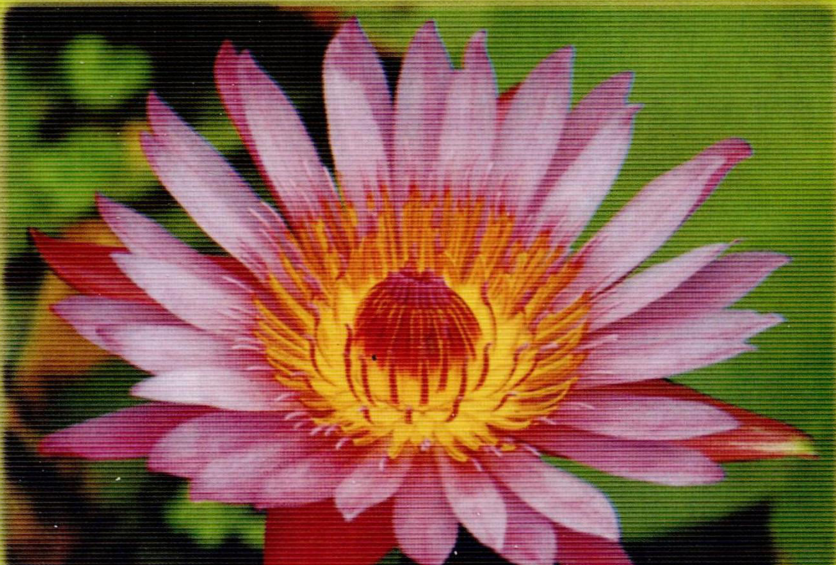
สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก

ที่ระลึก

งานกฐิน กองทัพอากาศ พ.ศ.๒๕๔๘

พระกฐินพระราชทาน วัดดอนเมือง

วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘

กฐินสามัคคี วัดลาดสนุ่น

วันศุกร์ที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘

สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก

โดย ไสว มาลาทอง

ที่ระลึก
งานกฐิน กองทัพอากาศ พ.ศ.๒๕๔๘

พระกฐินพระราชทาน วัดดอนเมือง
วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘
กฐินสามัคคี วัดลาดสนุ่น
วันศุกร์ที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘

พลอากาศเอก ชลิต พุกผาสุข
ผู้บัญชาการทหารอากาศ

คำนำ

พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศชาติ และประชาชนชาวไทย กองทัพอากาศตระหนักดีในข้อนี้ จึงได้จัดกิจกรรมการกุศลเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะในเทศกาลกฐินของทุกปีจะขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินไปถวายแด่ชุมนุมสงฆ์ ณ พระอารามหลวงที่อยู่ใกล้ฐานทัพอากาศ ดอนเมือง และจัดกฐินสามัคคีไปทอด ณ วัดราษฎร์อีกด้วย

การดำเนินการในเรื่องนี้ กองทัพอากาศได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการทอดกฐินกองทัพอากาศขึ้น มีผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารอากาศเป็นประธานฯ คณะกรรมการชุดนี้ได้ดำเนินการมาโดยลำดับ ตั้งแต่การขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน การจองกฐิน การประสานทางวัด และองค์กรต่างๆ การเตรียมงานด้านอื่นๆ ที่จำเป็น จนสำเร็จลุล่วงมาถึงวันประกอบพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และการทอดกฐินสามัคคี จึงขอชมเชยคณะกรรมการฯ ที่ดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์ของทางราชการ และใคร่ขอถือโอกาสนี้แสดงความขอบคุณหน่วยงานภายนอกกองทัพอากาศ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ได้ร่วมบริจาคทรัพย์สมทบกฐินของกองทัพอากาศ และได้ให้ความร่วมมือกับกองทัพอากาศเป็นอย่างดีตลอดมา

การถวายผ้าพระกฐินพระราชทานและการทอดกฐินสามัคคีตามประเพณีของชาวพุทธ เป็นการบำเพ็ญกุศลที่มีการเตรียมการมาก และพุทธศาสนิกชนชาวไทยถือว่าได้ผลานิสงส์มาก โดยเฉพาะในงานกฐินของกองทัพอากาศ ได้จัดพิมพ์หนังสือแจกจ่ายแก่ผู้มาร่วมงานด้วย ในปีนี้ได้จัดพิมพ์หนังสือ "สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก" โดย นายไสว มาลาทอง เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง ซึ่งเป็นข้อความในพระไตรปิฎก เป็นข้อคิดและธรรมะสั้นๆ อธิบาย

เข้าใจง่าย น่าอ่าน น่าศึกษา เหมาะแก่การนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ในโอกาสต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการเพิ่มบุญกุศลให้มากขึ้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

บุญกุศลที่เกิดจากการดำเนินการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และการทอดกฐินสามัคคีครั้งนี้ กองทัพอากาศขอน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกๆ พระองค์ กับขออุทิศกุศลส่วนนี้แด่บุพการีกองทัพอากาศท่านบรรพบุรุษ และวีรชนทหารอากาศ ตลอดจนท่านอดีตผู้บัญชาการทหารอากาศ และท่านผู้บังคับบัญชาทุกท่าน รวมทั้งให้ข้าราชการ ลูกจ้าง นักเรียนทหาร ทหารกองประจำการ ครอบครัวชาวกองทัพอากาศ และสมาชิกองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานครั้งนี้ จงมีส่วนแห่งกุศลผลนี้โดยทั่วกัน

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดจนพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริยาธิราช และบุญกุศลที่บำเพ็ญร่วมกันในครั้งนี้ จงช่วยอำนวยสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล บรรดาลผลแห่งความสุขความเจริญรุ่งเรือง แก่ผู้มีส่วนร่วมในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และทอดกฐินสามัคคีครั้งนี้ตลอดกาลนาน

พลอากาศเอก

(ชลิต พุกผาสุข)

ผู้บัญชาการทหารอากาศ

พลอากาศเอก ณพฤษภ์ มัณฑะจิตร

ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารอากาศ

คำปรารภ

กองทัพอากาศได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการทอดกฐิน กองทัพอากาศ ปี ๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๔๘ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการทอดกฐินกองทัพอากาศ มาตามลำดับ

การดำเนินการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และการทอดกฐินสามัคคี ในครั้งนี้ กองทัพอากาศ ได้น้อมนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปถวายแด่พระสงฆ์ ณ วัดดอนเมือง เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร และนำกฐินสามัคคีไปทอดแด่พระสงฆ์ ณ วัดลาดสนุ่น อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โดยหน่วยงานในกองทัพอากาศทุกหน่วย ข้าราชการ ลูกจ้าง นักเรียนทหาร ทหารกองประจำการ และครอบครัว ได้มีส่วนร่วมดำเนินการในครั้งนี้ด้วย นอกจากนี้หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนก็ได้ร่วมกุศลในครั้งนี้ด้วยเป็นจำนวนมาก จึงขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมดำเนินการทุกหน่วยงานทุกผู้ทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ในงานทอดกฐินของกองทัพอากาศทุกปีจะมีการพิมพ์หนังสือแจกแก่ผู้ร่วมพิธีเป็นที่ระลึก ซึ่งได้ดำเนินการมาจนเป็นประเพณี สำหรับปีนี้ คณะกรรมการฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก” โดย นายไสว มาลาทอง เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง ซึ่งเป็นข้อความในพระไตรปิฎก เป็นข้อคิดและธรรมะสั้นๆ อธิบายเข้าใจง่าย น่าอ่าน น่าศึกษา เหมาะแก่การนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ในโอกาสต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการเพิ่มบุญกุศลให้มากขึ้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

ขออำนาจบุญกุศลแห่งการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และการทอดกฐินสามัคคีของกองทัพอากาศ ที่บรรดาข้าราชการ ลูกจ้าง นักเรียนทหาร ทหารกองประจำการ และครอบครัวชาวกองทัพอากาศ รวมทั้งสมาชิกของ

หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญในครั้งนี้ จงเป็นบารมีธรรมหนุนนำให้ท่านประสบความสุข ความเจริญ เพียบพร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ แข็งแรง และประสบความสำเร็จในหน้าที่ราชการและส่วนตัวตลอดไป

พลอากาศเอก

(ณพฤษภ์ มัณฑะจิตร)

ประธานกรรมการดำเนินการทอดกฐินกองทัพอากาศ ปี ๒๕๔๘

สารบัญ

ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก

ก่อนที่จะทำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระไตรปิฎก ว่าเป็นมาอย่างไรจึงได้มีพระไตรปิฎกเกิดขึ้น และทางพระพุทธศาสนาก็ถือว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นคัมภีร์สำคัญยิ่ง จนจัดเป็นองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวนั้นคือ

๑. **ศาสดา** พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา โดยเป็นผู้ตรัสรู้อริยสัจธรรม แล้วทรงสั่งสอนชาวโลก และทรงประกาศตั้งพระพุทธศาสนา

๒. **คัมภีร์ศาสนา** พระพุทธศาสนามีคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดคือ พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีอายุเก่าแก่มาก นับแต่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษรมาเป็นเวลามากกว่า ๒,๐๐๐ ปีเศษแล้ว

๓. **นักบวช** พระพุทธศาสนา มีนักบวชหรือศาสนทายาท สืบต่ออายุพระศาสนา

ชั้นเดิมมีทั้งชายและหญิง คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรีและสิกขมานา ปัจจุบันประเทศไทย คงมีแต่นักบวชชายคือ ภิกษุและสามเณร

๔. **วัดหรือศาสนสถาน** พระพุทธศาสนามีวัดหรือศาสนสถาน ปูชนียสถาน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลตราบเท่าทุกวันนี้

๕. **เครื่องหมาย** พระพุทธศาสนา มีเครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์คือรูปธรรมจักร

ความแตกแยกแห่งสงฆ์ในสังฆมณฑลเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดพระไตรปิฎกขึ้น และความแตกแยกดังกล่าวได้เกิดขึ้นมาในวงการคณะสงฆ์ก็เพราะสาเหตุใหญ่ๆ ๔ ประการ ตามนัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ความวิบัติ ๔ ประการเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยก คือ

๑. **สีลวิบัติ** (สีลสัมปันโน) ตรงกับความวิบัติแห่งศีล คือความไม่มีศีลเหมือนกับหมู่คณะที่มีศีล เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจแก่กัน ต้องแตกแยกกันอย่างหนึ่ง

๒. **อาจารวิบัติ** (อาจารสัมปันโน) ตรงกับความเสีย
มารยาทแห่งความเป็นสมณะ เป็นที่
รังเกียจของหมู่คณะที่มีอาจาระเป็น
เหตุให้แตกแยกกันอย่างหนึ่ง

๓. **ทิฏฐิวิบัติ** (สัมมาทิฏฐิ) ตรงกับความเห็นผิดธรรม
ผิดวินัย เห็นว่าควรในสิ่งที่ไม่ควร
หรือเห็นว่าไม่ควรในสิ่งที่ควร เป็นที่
ตั้งแห่งความรังเกียจในหมู่คณะ เกิด
ความแตกแยกกันอย่างหนึ่ง

๔. **อาชีววิบัติ** (สัมมาอาชีวะ) ตรงกับความมีอาชีพ
หรือการเลี้ยงชีพไม่เป็นไปตามอาชีพ
ของสมณะ เช่นการเลี้ยงชีพเป็นอลัชชี
เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจของหมู่คณะ
ทำให้เกิดความแตกแยกอีกอย่างหนึ่ง

เมื่อจะกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็มีเพียง ๒ ประการ คือ สีลวิบัติ และทิฏฐิวิบัติ ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า สีลสามัญญาตา และทิฏฐิสามัญญตา คือความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ เสมอกันท่างพระวินัย และความเสมอกันโดยทิฏฐิ ได้แก่

ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม ถ้าหมู่คณะมีสมบัติ ๒ อย่างนี้แล้วจะไม่มีความแตกแยกกันเลย

ความแตกแยกที่เกิดขึ้นครั้งแรกในสังฆมณฑล

ในสมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดโฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ได้มีคณาจารย์ ๒ รูป คือ พระวินัยธร และพระธรรมธร เกิดมีความเข้าใจผิดก่อความไม่สงบโดยวิวาทกันเรื่องน้ำชำระที่เหลือไว้ในเวจจกุฎีเป็นเหตุ พระพุทธองค์ทรงพยายามให้คณาจารย์ทั้ง ๒ รูปนั้นยินยอมกันหรือสมานสามัคคี แต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุด พระพุทธองค์ต้องเสด็จหลีกไปจำพรรษาที่ป่าเลไลยกะ

พระเทวทัตก่อความแตกแยก

ความแตกแยกครั้งที่ ๒ นี้สาเหตุมาจากพระเทวทัต ซึ่งมีเรื่องปรากฏในสังฆเภทขันธกวินัยปิฎกว่า พระพุทธองค์ทรงออกประกาศแก่พระสงฆ์ในกรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตเป็นอย่างหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้เป็นไปอีกอย่างหนึ่ง ถ้าพระเทวทัตจะคิดอะไร จะทำอะไรเป็นเรื่องเฉพาะตัวของพระเทวทัตเองไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์แต่ประการใด

คราวหนึ่ง พระเทวทัตเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลขอให้ทรงบัญญัติวินัยใหม่ ๕ ข้อ ซึ่งเรียกว่าวัตถุ ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต เข้าอาศัยบ้านมีโทษ

๒. ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต รับกิจนิมนต์มีโทษ

๓. ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิตรับจีวรที่คหบดีถวายมีโทษ

๔. ภิกษุผู้ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร ให้ถือตลอดชีวิต เข้าอยู่อาศัยที่มุงบังมีโทษ

๕. ภิกษุไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ฉันมีโทษ

พระบรมศาสดาไม่ทรงอำนวยตาม รับสั่งว่า "**อย่าเลยเทวทัต**" ภิกษุใดปรารถนาจะถือการอยู่ป่า อยู่ในบ้าน รับบิณฑบาต รับกิจนิมนต์ รับคหบดีจีวร หรือถือผ้าบังสุกุล ก็จงทำตามที่เห็นว่าสมควรและเหมาะสมกับสมณสารูปเถิด เราตถาคตอนุญาตโคนไม้เป็นเสนาสนะ ๘ เดือนและเราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุบริโภคปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วน

๓ คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจว่าเขาทำเฉพาะตนหรือเพื่อสหธรรมิก

พระเทวทัตโกรธมาก ถึงวันอุโบสถวันหนึ่งจึงประกาศในหมู่สงฆ์ต่อหน้าพระบรมศาสดาว่า วัตถุ ๕ ประการนั้น ภิกษุใดเห็นด้วยจงจับฉลากข้างเห็นด้วย นัยว่าได้มีภิกษุปรากฏชื่อเป็นพวก ๓-๔ รูปกับภิกษุอื่นอีก ๕๐๐ รูป พากันแยกไปอยู่ที่ตำบลคยาสีสะ ตั้งคณะของตนขึ้นใหม่ ภายหลังได้รับกรรมหนักจึงถูกธรณีสูบ นี้จัดเป็นสังฆเภทตั้งแต่วันที่พระเทวทัตประกาศแยกทำอุโบสถ-สังฆกรรมนั้นเอง

การสังคายนาพระธรรมวินัย

ความแตกแยกแห่งสงฆ์เป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงแสดงโทษแห่งการทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกันว่าเป็นอนันตริยกรรมและทรงแสดงว่า ความเสื่อมสูญแห่งพระพุทธสาสนานั้นเกิดจากภัยภายในพระพุทธศาสนา คือความแตกแยกแห่งพุทธ-บริษัท ความไม่รับผิดชอบต่อการพัฒนาศาสนา ความไม่

ผนึกกำลังกันปกป้องศาสนาแห่งพุทธบริษัทเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเพื่อป้องกันความแตกแยกแห่งคณะสงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงประทานโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ให้ยึดธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นศาสดาแทนพระพุทธองค์ยังมั่นคงอยู่ พุทธบริษัทผู้เคารพในธรรมวินัย ก็จะเป็นที่พึ่งทางใจ จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จะมีความสามัคคี ร่วมกันป้องกันพิทักษ์รักษาพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์พุทธสาวกผู้เป็นศาสนทายาท จึงได้ร่วมกันป้องกันพิทักษ์รักษ์พระพุทธศาสนาไว้ โดย**การสังคายนาพระธรรมวินัย** คือการร้อยกรองคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไว้เป็นหมวดหมู่

มูลเหตุที่ให้ทำการสังคายนา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานผ่านไปได้ ๗ วันพระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ รูป ได้ทราบจากปริพาชกคนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้า

เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๗ วันแล้วขณะที่ท่านและบริวารพักอยู่ ณ เมืองปาวา ภิกษุทั้งหลายเมื่อทราบข่าวต่างก็แสดงตัวออกมาแตกต่างกันคือ

ท่านที่เป็นพระอริยบุคคล มีสติอดกลั้นด้วยคิดว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง คนจะได้สิ่งที่เที่ยงจากสังขารทั้งหลายแต่ที่ไหน ฝ่ายท่านที่ยังมีราคะ โทสะ โมหะอยู่ได้แสดงความเศร้าโศก เพราะปิยวิปโยคอย่างหนักว่า

"พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานเร็วนัก พระสุคตเสด็จดับขันธปรินิพพานเร็วนัก จักษุแห่งโลกหายไปจากโลกเร็วนัก"

ขณะนั้น พระสุภัททวุฑฒบรรพชิตกลับกล่าวปลอบโยนด้วยเหตุผลที่ต่างกันออกไปว่า **"พวกเราพ้นจากมหาสมณะนั้นด้วยดีแล้ว เพราะเมื่อก่อนท่านได้เบียดเบียนเรา ด้วยการตักเตือนว่านี่ควร นี่ไม่ควร สำหรับพวกเธอทั้งหลาย บัดนี้พวกเราสบายแล้ว พวกเราต้องการสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้น ไม่ต้องการทำสิ่งใดก็ไม่ทำสิ่งนั้น"**

คำพูดของพระสุภัททวุฑฒบรรพชิต ถือว่าเป็นการกล่าวจ้วงจาบขาดความเคารพต่อพระธรรมวินัย ทั้งๆ ที่

ตนเองเป็นพุทธสาวกเสมือนแสดงตนเป็นขบถต่อพระศาสนา แต่เนื่องจากเป็นเวลาที่ใกล้จะถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ พระมหากัสสปเถระจึงไม่กล่าวอะไรในขณะนั้น

หลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้วพระมหากัสสปเถระ จึงนำเอาเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์ พร้อมกับเสนอให้มี**การสังคายนาพระธรรมวินัย** โดยให้เหตุผลว่า ถ้าปล่อยให้นานไป “สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัยจักเจริญ สิ่งที่เป็นธรรมเป็นวินัยจะเสื่อมถอย พวกอธรรมวาที อวินัยวาทีได้พวกแล้วจักเจริญ ฝ่ายธรรมวาที วินัยวาทีจะเสื่อมถอย”

สังคายนาครั้งที่ ๑ ในเวลาใกล้รุ่งจะเป็นวันสังฆสันนิบาตนั้น พระอานนทเถระก็ปรารภความเพียรเต็มความสามารถ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทันเวลา จึงเป็นอันว่า การกสงฆ์ผู้ที่เข้าร่วมทำการสังคายนาในครั้งนั้นทั้ง ๕๐๐ รูป ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น พระสงฆ์จึงปรึกษากันเพื่อจะให้สังคายนาพระวินัยก่อนแล้วจึงสังคายนาพระธรรม เลือกพระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย ให้พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม พระมหากัสสปเถระเป็นผู้ซักถาม แล้วก็ถามและวิสัชนากันตามหน้าที่โดยวาระที่มาถึง เสร็จแล้ว

จัดรวบรวมพระวินัยไว้เป็นปิฎกหนึ่ง พระธรรมแยกออกเป็นพระสุตตันตปิฎกหนึ่ง และพระอภิธรรมปิฎกหนึ่ง รวมเรียกว่า **“พระไตรปิฎก”** แล้วยกขึ้นสู่การสังคายนาโดยลำดับกัน เมื่อจบตอนหนึ่งๆ นั้น พระอริยสงฆ์ก็สวดสาธยายแล้ว วางไว้เป็นแบบแผนสืบมา แต่มิได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแต่ทรงจำสืบๆ กันมาด้วยปากเปล่าเรียกว่ามุขปาฐะ การทำสังคายนาครั้งนั้นทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพตกรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นองค์อุปถัมภ์

ความเห็นแย้งจากพระปุราณะ หลังจากการสังคายนาผ่านไปไม่นานนัก พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่าปุราณะพร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ ซึ่งพำนักจำพรรษาอยู่ที่ทักขิณาคีรีชนบท ในคราวทำสังคายนาเมื่อทราบว่าสังคายนาทำเสร็จแล้ว ท่านและบริวารจึงได้เข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ พระสังคีติกาจารย์ได้เข้าไปแจ้งให้ท่านทราบว่า พระสงฆ์ได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยกันแล้วขอให้ท่านยอมรับด้วย พระปุราณะกลับกล่าวว่า

"ท่านทั้งหลาย พระเถระทั้งหลายได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยกันเรียบร้อยแล้วก็ดีแล้ว แต่ผมได้ฟังได้รับทราบมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าว่าอย่างไร ก็จักถือปฏิบัติตามนั้น ส่วนมากก็เห็นด้วย แต่มีความเห็นขัดแย้งก็เฉพาะเรื่องวัตถุ ๘ ประการ ซึ่งเป็นพระพุทธานุญาตพิเศษที่ทรงอนุญาตให้พระทำได้ในคราวเกิดทุพภิกขภัย เมื่อภัยเหล่านั้นระงับไปแล้วก็ทรงบัญญัติห้ามมิให้กระทำอีก เรื่องทั้ง ๘ นั้น คือ

๑. อันโตวุฏฐะ เก็บของที่เป็นยาวกาลิกคืออาหารไว้ในที่อยู่ของตนได้

๒. อันโตปักกะ ให้มีการหุงต้มอาหารในที่อยู่ของตนได้

๓. สามปักกะ พระลงมือหุงต้มด้วยตนเองได้

๔. อุคคหิตะ การหยิบของเคี้ยวของฉันที่ยังไม่ได้ประเคนได้

๕. ตโตนีหตะ ฉันของที่นำมาจากที่นิมนต์ ซึ่งเป็นอาหารได้

๖. ปุเรภัตตะ ฉันของก่อนเวลาภัตตาหาร ในกรณีที่ตนรับนิมนต์ไว้ในที่อื่น แต่ฉันอาหารอื่นก่อนอาหารที่ตนจะต้องฉันในที่นิมนต์

๗. วนัฏฐะ ของที่เกิดและตกอยู่ในป่า ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ

๘. โปกขรัณฏฐะ ของที่เกิดและอยู่ในสระ เช่น ดอกบัว เหง้าบัว

ทั้งพระปุราณะและพระสังคีติกาจารย์มีการโต้แย้งกันในเรื่องวัตถุ ๘ ประการนี้ ไม่ลงรอยกัน พระปุราณะจึงพาพวกของตนไปจัดการทำสังคายนาขึ้นอีกต่างหาก ความจริงวัตถุ ๘ ประการนี้พระวินัยห้ามมิให้ทำและปรับอาบัติปาจิตตีย์บ้าง ทุกกฏบ้าง ฝ่ายพระปุราณะถือว่ากระทำได้ และข้อนี้เองเป็นสาเหตุให้แบ่งแยกนิกายต่าง ๆ ออกถึง ๑๘ นิกาย แต่ที่สำคัญคือ นิกายมหาสังฆิกะและนิกายสรวาสติวาทิน ต่อมาภายหลังประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ ระยะที่พระเจ้ากนิษกมหาราชครองราชสมบัติราว พ.ศ. ๖๕๓ การแยกนิกายใหญ่ทั้ง ๒ นิกายเป็นรูปเด่นชัดขึ้น คือ นิกายมหายาน กับ นิกายเถรวาท (หรือหีนยาน)

นิกายมหายาน บำเพ็ญบารมี ๖ ประการ คือ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ ฌาน ปรัชญา พระโพธิสัตว์ประทับอยู่แดนพุทธเกษตร หรือ สุขาวดีพุทธเกษตร ผู้ที่เป็นพระ-โพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญปารมิตา คือ คุณธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล วิริยะ ขันติ ฌานะ ปรัชญา อุปาย ปณิธาน พละ และญาณ

พระพุทธเจ้าของมหายานมีพระกาย ๓ เรียกว่า ตรีกาย คือ

๑. สัมโภคกาย คือพระกายเป็นทิพยภาวะ ประทับอยู่ ณ พุทธเกษตร

๒. นิรมานกาย คือพระกายที่พระองค์นิรมิตขึ้น

๓. ธรรมกาย คือสุญญตภาวะหรือนิพพานนั่นเอง

พระโพธิสัตว์ประกอบด้วยโพธิสัตวจริยา ๓ ประการคือ

๑. มหาปรัชญา คือปัญญาเครื่องตรัสรู้

๒. มหากรุณา คือทรงมีกรุณาต่อสรรพสัตว์บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก

๓. มหาอุปาย ทรงมีอุบายวิธีในการแนะนำสัตว์ให้เข้าถึงภูมิตรัสรู้ และในยานนั้นมี ๓ ยาน คือ

๑. สาวกยาน กลุ่มพระสาวก

๒. ปัจเจกยาน พระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. พุทธยาน หรือโพธิสัตวยาน คือ พระโพธิสัตว์

สังคายนาครั้งที่ ๒ จำเนียรกาลล่วงมาประมาณ ๑๐๐ ปี นับแต่ปีที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พวกภิกษุวัชชีบุตรชาวเมืองไพศาลีก็พากันแสดงวัตถุนอกรีตนอกรอยพระธรรมวินัย ๑๐ ประการ คือ

๑. กปฺปติ สิงฺคิโลณกปฺโป เก็บเกลือไว้ในเขนง (เขาสัตว์)

๒. กปฺปติ ทฺวงฺคุลกปฺโป ฉันเพลเมื่อตะวันบ่ายคล้อยไป ๒ องคุลีได้

๓. กปฺปติ คามนฺตรกปฺโป ฉันอาหารอิ่มแล้ว ฉันในที่อื่นได้

๔. กปฺปติ อาวาสกปฺโป แยกกันทำสังฆกรรมในอาวาสเดียวกัน

๕. กปฺปติ อนุมติกปฺโป ไม่ต้องนำฉันทะภิกษุอื่นมาก็ทำอุโบสถกรรมได้

๖. กปฺปติ อาจิณฺณกปฺโป ปฏิบัติตามวัตรที่อาจารย์เคยปฏิบัติมาได้

๗. กปฺปติ อมถิตกปฺโป ฉันนมสดที่ยังไม่แปรสภาพ ฉันภัตตาหารแล้วไม่ทำวินัยกรรมได้

๘. กปฺปติ ชโลคี ปาตุํ ภิกษุจะดื่มเหล้าอย่างอ่อนได้

๙. กปฺปติ อทสกํ นิสีทนํ ผ้านิสีทนะไม่มีชายใช้สอยได้

๑๐. กปฺปติ ชาตรูปรชตํ รับเงินและทองได้

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นมูลเหตุให้ทำสังคายนา ครั้งที่ ๒ นี้

ครั้งนั้น พระสงฆ์หมู่ใหญ่ก็สมมติพระเถระ ๘ รูปให้เป็นภารธุระในอันที่จะระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น แยกกันเป็นธรรมวาที และอธรรมวาที ครั้นแล้วก็ไปสู่วาลิการามเมืองไพศาลี ประชุมกันเป็นสังฆสันนิบาตชำระวัตถุ ๑๐ ประการนั้น พระเรวตเถระเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเถระเป็นผู้วิสัชนา แล้ววินิจฉัยลงไปว่าวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนั้น

ผิดพระพุทธบัญญัติ ทำให้เกิดโทษเป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดทั้งนั้น ครั้นระงับอธิกรณ์นั้นเสร็จแล้ว จึงชวนกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยสืบต่อไป เลือกสรรการกสงฆ์ได้ ๗๐๐ รูป ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น คือเป็นผู้ทรงจตุปฏิสัมภิทาญาณ แตกฉานในพระไตรปิฎก ทำที่วาลุการามใกล้เมืองไพศาลี ทำอยู่ ๘ เดือนจึงสำเร็จ มีพระเจ้ากาลาโศกราชเป็นองค์อุปถัมภ์

สังคายนาครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปรารภที่จะชำระมลทินพระศาสนา ได้พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน จับพวกเดียรถีย์สึกเสียจนหมดสิ้น เหลือไว้เฉพาะผู้ที่เป็นภิกษุจริง ๆ เท่านั้น ครั้นพระธรรมวินัยบริสุทธิ์แล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระก็คัดเลือกพระอรหันต์ซึ่งล้วนแล้วแต่ทรงแต่วิชชาแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณชำนาญในพระไตรปิฎกได้ ๑,๐๐๐ รูป ช่วยกันทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ทำที่วัดอโศการาม เมืองปาตลีบุตรประเทศอินเดีย พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ทำอยู่ ๙ เดือนจึงสำเร็จ พุทธศักราชล่วงได้ ๒๓๕ ปี

ผลจากการสังคายนาครั้งนี้ เมื่อเสร็จการสังคายนาและชำระเสี้ยนหนามพระพุทธศาสนาเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงส่งพระสงฆ์องค์อรหันต์เป็นสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและนอกประเทศ รวม ๙ สาย คือ

๑. **พระมหาเทวเถระ** ไปยังมหิสสกมณฑล ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของแม่น้ำโคธาวารีอันได้แก่แคว้นไมซอร์ในปัจจุบัน

๒. **พระรักขิตเถระ** ไปยังวนวาสีประเทศ ซึ่งอยู่ในเขตกะระนะ แคว้นบอมเบย์ในปัจจุบัน

๓. **พระมหาธัมมรักขิตเถระ** ไปยังมหารัฐประเทศ อันได้แก่คันธาระประเทศหรือมหาราษฎร์คือดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองบอมเบย์ในปัจจุบัน

๔. **พระมัชฌันติกเถระ** ไปยังแคว้นกัษมีระและคันธาระอันได้แก่แคว้นแคชเมียร์และประเทศอัฟกานิสถานในปัจจุบัน

๕. **พระมัชฌิมเถระ** ไปยังหิมวันตประเทศ อันได้แก่ประเทศเนปาลในปัจจุบัน

๖. **พระมหารักขิตเถระ** ไปยังโยนกประเทศ อันได้แก่แคว้นแดนอากเตรียนในเปอร์เซียปัจจุบัน

๗. **พระธัมมรักขิตเถระ** ไปยังอปรันตชนบท ซึ่งอยู่ริมฝั่งประเทศอารเบียนทางทิศเหนือของบอมเบย์ปัจจุบัน

๘. **พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ** ไปยังดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ อันได้แก่ประเทศพม่าและไทยในปัจจุบัน

๙. **พระมหินทเถระกับพระนางสังฆมิตตาเถรี** ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราชไปยังประเทศลังกา

สังคายนาครั้งที่ ๔ เมื่อพระพุทธศาสนารุ่งเรืองขึ้น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะก็ตรัสถามพระมหินทเถระว่า พระพุทธศาสนาจะได้ชื่อว่าตั้งมั่นอยู่ที่เกาะลังกานี้หรือยัง พระเถระถวายพระพรว่า พระพุทธศาสนาจะได้ชื่อว่า ตั้งมั่นอยู่ ด้วยดีก็ต่อเมื่อได้รับการยกย่องทำนุบำรุงพระ-

ธรรมวินัย ท้าวเธอก็ปรารภที่จะให้ได้ทำการสังคายนา จึงอาราธนาพระมหาอริฏฐะให้รับภาระในการที่จะวิสัชนาจนกว่าพระเถระชาวเกาะลังกาได้เล่าเรียนรู้ พระพุทธพจน์จนแตกฉาน สามารถที่จะเป็นคณาจารย์บอกสอนแก่กุลบุตรในที่นั้นได้เองเป็นอันว่าพระศาสนาจะเจริญสืบไปได้โดยลำพังชาวเกาะจึงจะได้ชื่อว่า พระพุทธศาสนาหยั่งลงตั้งมั่นแล้ว สังคายนาครั้งที่ ๔ นี้ ทำที่ถูปาราม เมืองอนุราธบุรี (เกาะลังกา) เมื่อพุทธศักราชล่วงได้ ๒๓๘ ปี การกสงฆ์ประชุมกันทำถึง ๖๘,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๑๐ เดือน จึงสำเร็จพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นองค์อุปถัมภ์

สังคายนาครั้งที่ ๕ สาเหตุก็คือ พระสงฆ์ฝ่ายมหาวิหารพากันกล่าวโทษพระติสสเถระว่า คลุกคลีด้วยตระกูลคฤหัสถ์ขจัดเสียจากพวก ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์ก็แตกออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายมหาวิหาร และฝ่ายอภัยคีรีวิหาร

ในครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลายผู้มีปัญญา เห็นความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนา จึงพร้อมใจกันทำการสังคายนา โดยทำที่อภัยคีรีวิหาร เมืองอนุราธบุรีในลังกาทวีป มีการกสงฆ์ ๑๐๐๐ รูป ซึ่งมีพระพุทธทัตตเถระ

เป็นประธาน พระติสสเถระเป็นผู้วิสัชนา ได้พระเจ้าวัฏฏคามณีเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ทำอยู่หนึ่งปีจึงสำเร็จ ในปี พ.ศ.๔๓๓ บางแห่งเป็น พ.ศ.๔๕๐ เมื่อทำสังคายนาแล้วก็มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นอักษรลงในใบลานเป็นครั้งแรกที่ใช้อักษรเป็นเครื่องจดจารึกพระพุทธวจนะ

สังคายนาครั้งที่ ๖ ทำในลังกา เมื่อ พ.ศ.๙๕๖ พระพุทธโฆสะได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถา คือคำอธิบายพระไตรปิฎก จากภาษาลังกามาเป็นภาษาบาลี ในรัชสมัยของพระเจ้ามหานาม เนื่องจากการแปลอรรถกถามาเป็นภาษาบาลี ครั้งนี้มิใช่การสังคายนาพระไตรปิฎก ทางลังกาเองจึงไม่ถือว่าเป็นการสังคายนา ตามแบบแผนที่นิยมกันว่าจะต้องมีการชำระพระไตรปิฎก

สังคายนาครั้งที่ ๗ ทำในลังกาเมื่อ พ.ศ.๑๕๘๗ พระกัสสปเถระได้เป็นประธาน มีพระเถระร่วมด้วยกว่า ๑๐๐๐ รูป ได้รจนาคำอธิบายอรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี กล่าวคือแต่งตำราอธิบายคัมภีร์อรรถกถา ซึ่ง

พระพุทธโฆสะได้ทำเป็นภาษาบาลีไว้ในการสังคายนาครั้งที่ ๖ คำอธิบายอรรถกถานี้กล่าวตามสำนวนนักศึกษาก็คือ คัมภีร์ฎีกา ตัวพระไตรปิฎกเรียกว่า บาลี คำอธิบายในพระไตรปิฎกเรียกว่า อรรถกถา คำอธิบายอรรถกถาเรียกว่าฎีกา คำอธิบายฎีกาเรียกว่าอนุฎีกา การสังคายนาครั้งนี้เนื่องจากมิใช่สังคายนาพระไตรปิฎก แม้ทางลังกาเองก็ยังไม่รับรองว่าเป็นสังคายนา อย่างไรก็ตามข้อความที่กล่าวไว้ในหนังสือสังคีติยวงศ์ก็นับว่าได้ประโยชน์ในการรู้ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกาเป็นอย่างยิ่ง

สังคายนาครั้งที่ ๘ ทำในประเทศไทยประมาณ พ.ศ.๒๐๒๐ พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้อาราธนาพระภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูป ให้ช่วยกันชำระอักษรพระไตรปิฎกในวัดโพธาราม เป็นเวลาหนึ่งปีจึงสำเร็จ สังคายนาครั้งนี้จัดเป็นครั้งที่ ๑ ในประเทศไทย

สังคายนาครั้งที่ ៩ ทำในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐม

กษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ให้ชำระพระไตรปิฎก ในครั้งนี้มีพระสงฆ์ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิตาจารย์อุบาสก ๓๒ คน ช่วยกันชำระพระไตรปิฎก แล้วจัดให้มีการจารึกลงในใบลาน สังคายนาครั้งนี้สำเร็จภายใน ๕ เดือน จัดว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย

ประวัติการสังคายนาทั้ง ๘ ครั้ง ที่ปรากฏในหนังสือสังคีติยวงศ์ซึ่งสมเด็จพระวันรัตรจนาไว้นี้ พระภิกษุชินนานันทะศาสตราจารย์ภาษาบาลีและพุทธศาสตร์แห่งสถาบันบาลีที่นาลันทาได้นำไปเล่าไว้เป็นภาษาอังกฤษในหนังสือ ๒๕๐๐ ปีแห่งพุทธศาสนา ในอินเดีย ซึ่งพิมพ์ขึ้นในโอกาสฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษในอินเดีย

การชำระและการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ปี พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสละพระราชทรัพย์ จ้างช่างจารึกพระ-

ไตรปิฎกลงในใบลานและให้ชำระและแปลจากฉบับอักษรลาว และอักษรรามัญเป็นอักษรขอม สร้างตู้ใส่ไว้ในหอมณเฑียรธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ทุกอาราม แต่มีผู้กราบทูลว่า พระไตรปิฎกนั้นมีข้อที่ผิดเพี้ยนวิปลาสอยู่ ดังนั้นจึงทรงให้มีการสังคายนาดังที่กล่าวแล้ว และเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ให้ช่างจารึกลงในใบลาน ให้ปิดทองทับทั้งในปกหน้า-หลังและกรอบทั้งสิ้นเรียกว่า **ฉบับทอง** ห่อด้วย ผ้ายก เชือกรัดถักด้วยไหมแพรเบญจพรรณ มีฉลากงาแกะเขียนอักษรด้วยหมึก และฉลากทองเป็นตัวอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุกคัมภีร์

พ.ศ.๒๔๓๑ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้คัดลอกพระไตรปิฎกจาก**อักษรขอม**ในคัมภีร์ใบลานมาเป็น**อักษรไทย** แล้วชำระแก้ไขและพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มหนังสือรวม ๓๙ เล่ม สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด **นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย**

ในการพิมพ์ครั้งแรกนี้ พิมพ์ได้ ๓๙ เล่มเป็น ๑ ชุด ยังขาดหายไป มิได้พิมพ์อีก ๖ เล่ม เรียกว่า **"พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์"**

ต่อมาในระหว่าง พ.ศ.๒๔๖๘-๒๔๗๓ สมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเตรียมการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก และในการตรวจสอบ ชำระต้นฉบับพระไตรปิฎกที่จะจัดพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ ได้นำเอาพระไตรปิฎกของประเทศอื่นๆ มี พม่า ลังกา และยุโรป มาสอบทาน และได้จัดตรวจทานชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีก จากเดิมมีอยู่ ๓๙ เล่มให้ครบ ๔๕ เล่ม คือ

(๑) เล่ม ๒๖ วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา

(๒) เล่ม ๒๗ ชาดก-(ชาดกต่างๆ)

(๓) เล่ม ๒๘ ชาดก-(ชาดกต่างๆพระเจ้า ๑๐ ชาติก็อยู่ในเล่มนี้)

(๔) เล่ม ๓๒ อปทาน

(๕) เล่ม ๓๓ อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก

(๖) เล่ม ๔๑ อนุโลมติกปัฏฐาน ปัจจนียปัฏฐาน อนุโลม ปัจจนียปัฏฐาน ปัจจนียานุโลมปัฏฐาน

นอกจากนั้น ยังได้เพิ่มเติมท้ายเล่ม ๔๔ ที่ขาดหายไปครึ่งหนึ่งให้ครบบริบูรณ์ จึงเป็นพระไตรปิฎกครบสมบูรณ์ตามจำนวน ๔๕ เล่ม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ นับเป็นคราวแรกที่**ได้มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยจนจบบริบูรณ์** และได้ขนานนามพระไตรปิฎกชุดนี้ว่า **"พระไตรปิฎกสยามรัฐ"** มีตราช้างเป็นเครื่องหมาย อันแสดงว่ามิได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นของประชาชนชาวไทยทั้งมวล (เพราะตอนเรียกไทยว่า "สยาม" และได้เปลี่ยนจากสยามมาเป็นประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒) อันมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประมุข

พระไตรปิฎกชุดนี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นรวม ๑,๕๐๐ จบ จบหนึ่งมี ๔๕ เล่ม เป็นพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย และได้พระราชทานในพระราชอาณาจักร ๒๐๐ จบ พระราชทานแจกจ่ายไปตามมหาวิทยาลัยและหอสมุดนานาชาติทั่วโลกจำนวน ๔๕๐ จบ เหลืออีกจำนวน ๘๕๐ จบ พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์เพื่อขอรับพระ-

ไตรปิฎก ในอัตราจบละ ๔๕๐ บาท และได้จัดงานฉลองพระไตรปิฎกชุดนี้ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕-๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๓

การแปลและพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

ครั้นลุถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ รัชกาลที่ ๙ ต่อกัน ได้มีการสร้าง**พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** เป็นฉบับภาษาไทยที่สมบูรณ์เป็นครั้งแรก เพราะพระไตรปิฎกฉบับก่อนที่ได้โปรดเกล้าฯให้จัดสร้างขึ้นในรัชกาลก่อนๆนั้นเป็นภาษาขอมบ้าง เป็นภาษาบาลีอักษรไทยบ้าง แต่ที่จัดสร้างขึ้นครั้งนี้เป็นอักษรไทยภาษาไทยจบบริบูรณ์ ซึ่งเริ่มดำเนินการแปลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ จึงแปลเสร็จเรียบร้อย จะมีเหลืออยู่บ้างก็คือการตรวจแก้สำนวนแปลเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๔๙๕

จัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงครั้งที่ ๑ เมื่อจัดแปลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว รัฐบาลได้จัดตั้งงบประมาณขึ้นอุปถัมภ์ เพื่อสร้างพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงให้เสร็จทันพิธีฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษในปี พ.ศ. ๒๕๐๐

และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มที่เป็นฉบับภาษาไทยเป็นครั้งแรกในประเทศไทย จำนวน ๒๕๐๐ จบ จบละ ๘๐ เล่ม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงครั้งที่ ๒

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติมาบรรจบครบ ๒๕ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๔ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ คณะกรรมการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ได้เห็นว่า สมควรทูลเกล้าฯถวายการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย โดยให้ชื่อว่า "พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง" และประกาศการพิมพ์ครั้งนี้ว่า พิมพ์ในปีฉลองรัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พุทธศักราช ๒๕๑๔ และปรับปรุงจาก ๘๐ เล่มให้เป็น ๔๕ เล่มเท่ากับฉบับภาษาบาลี ซึ่งจัดพิมพ์จำนวน ๒,๐๐๐ จบ จบละ ๔๕ เล่ม

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๓

เมื่อพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงที่จัดพิมพ์ขึ้นในปี ๒๕๑๔ นั้นจำหน่ายหมดในปี ๒๕๒๐ แต่ยังมีผู้มีจิต

ศรัทธาต้องการสร้างอยู่มาก กรมการศาสนาโดยการอนุมัติ ของมหาเถรสมาคมจึงได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกจำนวน ๒,๐๐๐ จบ จบละ ๔๕ เล่ม

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๔

เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในปีพ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ กรมการศาสนาในฐานะผู้สนองงานคณะสงฆ์ จึงได้เสนอต่อที่ประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๔ ซึ่งได้รับอนุมัติให้จัดพิมพ์ครั้งที่ ๔ จำนวน ๓,๐๐๐ จบ จบละ ๔๕ เล่ม

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๕

เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติในวโรกาสอันเป็นมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก วันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ ทางการคณะสงฆ์และรัฐบาลจึงได้จัดพิมพ์

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงจำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม และฉบับภาษาบาลีจำนวน ๕๐๐ เล่ม

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า พระไตรปิฎกมีความเป็นมาอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร แต่เมื่อกล่าวถึงความสำคัญแล้วก็พอสรุปโดยย่อ คือ

๑. เป็นคัมภีร์สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา

๒. เป็นคัมภีร์ที่รวมไว้ซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

๓. เป็นหลักฐานที่สำคัญที่ถือว่า เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ อายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปีเศษ

๔. เป็นคัมภีร์ที่รวมสรรพศาสตร์ทุกแขนงไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด

เมื่อท่านได้ทราบความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎกแล้วก็ควรจะได้รู้ต่อไปเกี่ยวกับ ความหมายพระไตรปิฎก และการแบ่งออกเป็นปิฎก และแต่ละปิฎกประกอบด้วยอะไรบ้าง กล่าวคือ

พระไตรปิฎก พระไตรปิฎกหรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า ติปิฎก หรือ เตปิฎกนั้นเป็นคัมภีร์หรือตำราทาง

พระพุทศาสนาเช่นเดียวกับไตรเวทของพราหมณ์ ไบเบิ้ล ของคริสต์ศาสนา อัลกุรอานของศาสนาอิสลาม เมื่อกล่าวโดยสรุป คำว่าพระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ ถ้าแยกออกเป็นคำ ๆ ก็จะเป็นดังนี้ พระ+ไตร+ปิฎก

คำว่า **พระ** เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง แปลว่า ประเสริฐ

คำว่า **ไตร** แปลว่า ๓

คำว่า **ปิฎก** แปลได้ ๒ นัย คือ แปลว่า คัมภีร์ และแปลว่า กระจาดหรือตะกร้า ซึ่งหมายถึงเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจายคล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของฉะนั้น

เมื่อทราบแล้วว่า คำว่าพระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ หรือ ๓ ปิฎก จึงควรทราบต่อไปว่า ๓ ปิฎกนั้นมีอะไรบ้าง แต่ละปิฎกนั้นมีความหมายหรือใจความอย่างไร

ปิฎกทั้ง ๓ นั้น แบ่งออกได้ดังนี้

๑. **พระวินัยปิฎก** ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี มี ๘ เล่ม คือตั้งแต่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘ มี ๒๑,๐๐๐ พระ-ธรรมขันธ์

๒. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไปมี ๒๕ เล่ม คือตั้งแต่เล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓ มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

๓. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ หรือธรรมะ ที่สำคัญมี ๑๒ เล่ม คือ ตั้งแต่ เล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระโบราณาจารย์ฝ่ายไทยได้ใช้วิธีย่อหัวข้อสำคัญแต่ละปิฎก เพื่อจำง่ายเป็นอักษรย่อ ในการใช้อักษรย่อนั้น วินัยปิฎกมี ๕ คำ สุตตันตปิฎกมี ๕ คำ อภิธรรมปิฎกมี ๗ คำ ดังนี้

พระวินัยปิฎก อักษรย่อในปิฎกอื่น ๆ ไม่มีปัญหาคงมีปัญหาเฉพาะแต่พระวินัยปิฎกเท่านั้น คือ อา. ปา. ม. จุ. ป.

๑. อา. = อาทิกัมมิกะ หมายเฉพาะรายการพระวินัย ตั้งแต่อาบัติปาราชิกลงมาถึงสังฆาทิเสส

๒. ปา. = ปาจิตตีย์ เป็นชื่อของอาบัติในพระปาติโมกข์ ทั้ง ๒ หัวข้อนี้เป็นการย่ออย่างจับใจความมากกว่า ย่อตามชื่อหมวดหมู่ จึงไม่ตรงกับชื่อที่ใช้เป็นทางการในพระวินัยปิฎก

๓. ม. = มหาวรรค แปลว่าวรรคใหญ่ แบ่งออกเป็นขันธกะคือหมวดต่างๆ ๑๐ หมวด

๔. จุ. = จุลวรรค แปลว่าวรรคเล็ก แบ่งออกเป็นขันธกะคือหมวดต่างๆ ๑๒ หมวด

๕. ป. = ปริวาร หมายถึงหัวข้อเบ็ดเตล็ดต่างๆ เป็นการย่อหัวข้อสรุปเนื้อความ วินิจฉัยปัญหาใน ๔ เรื่องข้างต้น

พระสุตตันตปิฎก หัวข้อย่อแห่งพระสุตตันตปิฎกมี ๕ คำ คือ ที. ม. สัง. อัง. ขุ.

๑. ที. = ทีฆนิกาย แปลว่าหมวดยาว หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้

ส่วนหนึ่งไม่ปนกับพระสูตรประเภทอื่น มีพระสูตรทั้งสิ้น ๓๔ สูตร

๒. ม. = มัชฌิมนิกาย แปลว่า หมวดปานกลาง หมายถึงหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดกลาง คือไม่ยาวเกินไป ไม่สั้นเกินไป หมวดนี้มี ๑๕๒ สูตร

๓. สัง. = สังยุตตนิกาย แปลว่า หมวดประมวล คือประมวลเรื่องประเภทเดียวกันไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น เรื่องพระมหากัสสป ก็เรียกว่า กัสสปสังยุตต์ เรื่องอินทรีย์ เรียกอินทรียสังยุตต์ ฯลฯ มีพระสูตรทั้งสิ้น ๗,๗๖๒ สูตร

๔. อัง. = อังคุตตรนิกาย แปลว่า หมวดยิ่งด้วยองค์ จัดลำดับธรรมไว้เป็นหมวดๆ ตามลำดับตัวเลข เช่น หมวดธรรมข้อเดียว เรียกเอกนิบาต หมวดธรรม ๒ ข้อเรียกว่า ทุกนิบาต ฯลฯ มีพระสูตรทั้งสิ้น ๙,๕๕๗ สูตร

๕. ขุ. = ขุททกนิกาย แปลว่า หมวดเล็กน้อย คือ รวบรวมข้อธรรมที่ไม่จัดเข้าใน ๔ หมวด ข้างต้น มารวมไว้ในหมวดนี้ทั้งหมด โดยแบ่งหัวข้อใหญ่มี ๑๕ เรื่อง คือ

๕.๑ ขุททกปาฐะ แปลว่า หมวดเล็ก ๆ น้อย ๆ

๕.๒ ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม เป็น ธรรมภาษิตสั้น ๆ มีประมาณ ๓๐๐ หัวข้อ

๕.๓ อุทาน แปลว่า คำที่เปล่งออกมา-อุทาน ของพระพุทธเจ้า

๕.๔ อิติวุตตกะ แปลว่า ข้อความที่กล่าวไว้ อย่างนี้ เป็นการอ้างอิงว่า ได้ตรัสไว้อย่างนี้

๕.๕ สุตตนิบาต แปลว่า รวมพระสูตร-รวม สูตรเบ็ดเตล็ด

๕.๖ วิมานวัตถุ แปลว่า เรื่อง ของผู้ได้วิมาน (ทำดี)

๕.๗ เปตวัตถุ แปลว่า เรื่อง ของเปรต (ทำชั่ว)

๕.๘ เถรคาถา ภาษิตของพระเถระผู้เป็นอรหันตสาวก

๕.๙ เถรีคาถา ภาษิตของพระเถรีเป็นอรหันตสาวิกา

๕.๑๐ ชาดก แสดงภาษิตต่าง ๆ เกี่ยวโยงกับคำสอนประเภทเล่านิทาน

๕.๑๑ นิทเทส แบ่งออกเป็นมหานิทเทสกับจูฬนิทเทส รวม ๑๖ สูตร

๕.๑๒ ปฏิสัมภิทามรรค แปลว่า ทางแห่งปัญญาอันแตกฉาน เป็นคำอธิบายหลักธรรม

๕.๑๓ อปทาน แปลว่า คำอ้างอิง เป็นประวัติส่วนตัวของแต่ละท่านทั้งของพระพุทธเจ้าในอดีต พระอรหันต์

๕.๑๔ พุทธวังสะ แปลว่า วงศ์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ รวมกับของพระโคดมพุทธเจ้าเป็น ๒๕

๕.๑๕ จริยาปิฎก แปลว่า คัมภีร์แสดงจริยาบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า

พระอภิธรรมปิฎก หัวข้อย่อแห่งพระอภิธรรมมี ๗ คำ คือ สัง. วิ. ธา. ปุ. ก. ย. ป.

๑. สัง. = สังคณี ว่าด้วยการรวมหมู่ธรรม รวมประเภทไม่เกิน ๓ อย่าง

๒. วิ. = วิภังค์ ว่าด้วยการแยกธรรมออกเป็นข้อ ๆ เช่น ขันธ์ ๕ เป็นต้น

๓. ธา. = ธาตุกถา ว่าด้วยธาตุ ธรรมทุกอย่างจัดเป็นประเภทได้ด้วยธาตุ

๔. ปุ. = ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ ๖ ประการ

๕. ก. = กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถาม คำตอบ มีคำถาม ๕๐๐ ตอบ ๕๐๐ แต่ละตัวเลข ๕๐๐ อาจหมายเอาไม่ถึง ๕๐๐ เป็นเพียงจำนวน

๖. ย. = ยมก ว่าด้วยธรรมเป็นคู่ ๆ

๗. ป. = ปัฏฐาน ว่าด้วยปัจจัย คือ สิ่งสนับสนุน ๒๔ ประการ

อักษรย่อของปิฎกทั้ง ๓ เรียกหัวใจพระไตรปิฎก คือ อา, ปา, ม, จุ, ป. ที, ม, สัง, อัง, ขุ. สัง, วิ, ธา, ปุ, ก, ย, ป.

ลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

แม้พระไตรปิฎก นับว่าเป็นคัมภีร์สำคัญและเป็นหลักฐานที่รวบรวมเอาพระพุทธพจน์ไว้มิให้กระจัดกระจาย โดยจัดเป็นหมวดหมู่ดังกล่าวแล้ว ถึงกระนั้น ก็ยังมีคัมภีร์อื่น ๆที่นักปราชญ์ได้รจนาและแต่งไว้ เพื่อสนับสนุนพระไตรปิฎกให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงควรทราบลำดับชั้นคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆในทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

๑. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นที่ ๑ เรียกว่า บาลี

๒. คำอธิบายพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นที่ ๒ เรียกว่า อรรถกถาหรือวรรณนา

๓. คำอธิบายอรรถกถาเป็นหลักฐานชั้นที่ ๓ เรียกว่า ฎีกา

๔. คำอธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้นที่ ๔ เรียกว่า อนุฎีกา

นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพิ่มเติม ด้วยไวยากรณ์บาลีฉบับต่าง ๆและอธิบายศัพท์ต่าง ๆรวมเรียกว่า สัททาวิเสสปกรณ์เป็นต้น

ข้อแนะนำในการค้นคว้าพระไตรปิฎก

๑. ถ้าจะอ่านพระไตรปิฎก ควรอ่านพระสุตตันตปิฎกก่อน

๒. ต่อจากนั้น ก็ควรอ่านพระวินัยปิฎก แล้วถ้ามีความอยากรู้มากยิ่งขึ้นก็ควรอ่านพระอภิธรรมปิฎก

๓. ตามหนังสือต่าง ๆ ที่ท่านผู้รวบรวมไว้และบอกคัมภีร์ที่มาเป็นอักษรย่อ เช่น ขุ.ธ. ๒๕/๓๓/๔๐ นั้น ต้องทำความเข้าใจก่อนในคำอักษรย่อคัมภีร์ในหนังสือนั้น เช่น ขุ หมายถึง ขุททกนิกาย

ธ. หมายถึง ธรรมบท

๒๕ หมายถึง พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕

๓๓ หมายถึง หน้า

๔๐ หมายถึง บรรทัด

บุญพิธีในทางพระพุทธศาสนา

ก่อนอื่นขอให้มาทำความเข้าใจกับคำว่า บุญ-บาป เสียก่อนว่ามีความหมายว่าอย่างไร

คำว่า บุญ แปลแบบไทยๆว่า ความดีหรือดี **ความสะอาดแห่งจิต** คำว่าบาป แปลแบบไทยๆ ว่า ความชั่วหรือเสีย **ความสกปรกแห่งจิต**

การกระทำอะไรที่ทำให้คุณภาพของจิตสูญเสียไปด้วยอำนาจของกิเลสเรียกว่าทำบาปและการพัฒนาการขึ้นแห่งคุณภาพของจิตให้ดีขึ้น เรียกว่า ทำบุญ

คนที่มีความดีงามอยู่ในคุณภาพของจิต เรียกว่า คนมีบุญและคนที่มีความเสียอยู่ในคุณภาพของจิตเรียกว่า คนมีบาป

ดังนั้น บุญก็ดี บาปก็ดี จึงเกิดอยู่ในจิตใจ มีอยู่ในใจ สำนวนที่เรามักได้ยินอยู่บ่อยๆว่า คนมีบุญก็มักพูดกันตรงๆ ว่า "**คนใจบุญ**" และเวลาติเตียนคนชั่วคนบาปก็มักพูดตรงว่า "**คนใจบาปหยาบช้า**" ไม่มีใครพูดว่า "คนมือบุญหรือคนตาบาป" แต่ว่ากันที่ใจเท่านั้น

คำว่า พิธี ก็คือแบบอย่างต่างๆหรือแบบแผนต่างๆ เมื่อนำคำว่าบุญมาต่อกับคำว่าพิธีเข้าเป็น "บุญพิธี" แล้ว ก็หมายความว่า แบบอย่างหรือแบบแผนการบำเพ็ญคุณงามความดีหรือแบบอย่างการทำบุญ

การทำบุญพิธีในทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญอย่างไร

การทำบุญหรือบุญพิธีหรือพิธีทำบุญนั้น ตามทรรศนะทางพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่าจิตของมนุษย์เราจะถูกอำนาจฝ่ายต่ำที่เรียกว่า กิเลสหรืออกุศลครอบงำอยู่ ๓ ประเภท คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ความจริงแล้ว กิเลสมีมากมาย แต่เมื่อประมวลให้สั้นลงก็จัดได้เป็น ๓ กลุ่ม หรือ ๓ สาย คือ สายโลภะ ความอยากได้โดยทางทุจริต สายโทสะ คิดประทุษร้ายคนอื่น และสายโมหะ โง่เขลางมงาย การที่จะกำจัดกิเลส ๓ สายนี้ได้ ต้องอาศัยเครื่องมือคือพิธีทำบุญดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ในคัมภีร์อัฏฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีอยู่ ๒ นัย คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

พระพุทธองค์จะแสดงธรรมเทศนาโปรดใครก็ตาม พระองค์จะทรงแสดงบุญพิธีก่อนเสมอ ที่เรียกว่า อนุ-ปุพพีกถา อันประกอบด้วยทานกถา ศีลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา ดังนั้น จึงพอสรุปลงตรงนี้ได้ว่า บุญพิธี หรือพิธีทำบุญจึงมีความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับพุทธบริษัทหรือพุทธศาสนิกชน ผู้นับถือพุทธศาสนาและพิธีทำบุญนี้ก็มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวพุทธตั้งแต่เกิดจนถึงสิ้นชีวิตอย่างหลีกไม่พ้นนี้ก็จัดได้ว่าบุญพิธีนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวพุทธ และยังเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดเป็นการให้กำลังแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นศาสนทายาทโดยตรงอีกโสดหนึ่งด้วย ซึ่งพอจะกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. เป็นการกำจัดกิเลสสายโลภะ บำเพ็ญกุศลธรรมคือ อโลภะ

๒. ชีวิตของชาวพุทธมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธตั้งแต่เกิดจนถึงสิ้นชีวิตละเว้นจากบุญพิธีนี้ไม่ได้เลย

๓. เป็นการสืบต่อ และช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสถาพรอยู่คู่กับประเทศชาติตลอดไป

๔. เป็นการให้การสนับสนุนศาสนทายาทให้มีโอกาสได้บำเพ็ญคุณธรรมและเล่าเรียนพระพุทธพจน์แล้วนำมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดีเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป

๕. ผู้ทำบุญชื่อว่าได้บำเพ็ญคุณงามความดีให้กับตนตลอดวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นญาติพี่น้องและมารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย ผู้ล่วงลับไปแล้ว และได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูบุคคล

ประเภทของบุญพิธี ในที่นี้จะขอนำมากล่าวเฉพาะพิธีทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ

๑. ทาน การให้

๒. ศีล การรักษากายวาจาให้ปกติ

๓. ภาวนา การอบรมจิตใจ

จะไม่กล่าวถึง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ อนึ่ง การทำบุญหรือบุญพิธีกล่าวโดยประเภทใหญ่ ๆ มี ๒ ประการ คือ

๑. งานมงคลหรือการทำบุญงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่างๆ งานวันสำคัญต่างๆ เช่น ทำบุญบวชนาค ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงานเป็นต้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ แก่ญาติมิตรสหาย หรือแก่หมู่คณะที่มาร่วมกันจัดงานทำบุญขึ้นนั้น

๒. งานอวมงคลหรือการทำบุญงานอวมงคล เป็นการทำบุญเกี่ยวกับการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ และงานทำบุญอัฐิ

ประเพณีการทำบุญทั้งงานมงคลและอวมงคลนั้น มีระเบียบพิธีที่ต้องปฏิบัติแบ่งกันเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายเจ้าภาพหรือคฤหัสถ์ เรียกว่า **ทายก**(ผู้ถวาย)

๒. ฝ่ายสงฆ์ เรียกว่า **ปฏิคาหก**(ผู้รับ)

พิธีฝ่ายคฤหัสถ์หรือทายก จะต้องจัดเตียมสถานที่สิ่งของต่างๆสำหรับพิธีและการปฏิบัติในพิธี การนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญแขกมาร่วมในงาน ตลอดจนการตระเตรียมอาหารของไทยธรรมไว้สำหรับถวายพระสงฆ์และการเลี้ยงดูแขกหรือญาติมิตรสหายที่มาในงาน

พิธีฝ่ายสงฆ์หรือปฏิคาหก พุทธศาสนิกชนถือว่าจะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริงย่อมสำคัญอยู่ที่มีพิธีสงฆ์ ดังนั้น พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจึงพิถีพิถันเป็นพิเศษ เป็นต้นว่า ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ ลำดับพิธีการอาราธนา การเจริญหรือการสวดพระพุทธมนต์ พระสูตร หรือคำบาลีที่กล่าวหรือเจริญหรือสวดในพิธี

เมื่อได้ทำความเข้าใจกับความหมายและความสำคัญ ประเภท ประเพณี การทำบุญพิธี หรือ พิธีทำบุญแล้ว ต่อไปนี้ ควรมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุญพิธี หรือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ นั้น โดยทำความเข้าใจของคำว่า บุญกิริยาวัตถุก่อน คือ

คำว่า บุญกิริยาวัตถุ ประกอบด้วย คำ ๓ คำ คือ บุญ กิริย วัตถุ บุญ หมายเอาคุณงามความดี กิริยา คือการทำ วัตถุ หมายถึงพิธี นำมาต่อกันแบบไทยๆ ก็จะได้เป็นรูปความว่า **"พิธีทำบุญ"**

พิธีทำบุญนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทาน การให้

๒. ศีล การรักษากายวาจาให้ปกติ หรือรักษากายวาจาให้เรียบร้อย

๓. ภาวนา การอบรมใจ

ก่อนจะอธิบายบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ นี้ ขอให้ทำความเข้าใจในการทำบุญทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้ทำนั้น มีความมุ่งหมายอยู่ที่ให้การกระทำนั้นเป็นเครื่องฟอกใจเราเองให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส สิ่งที่ผู้ทำบุญจะได้แน่นอนก็คือความบริสุทธิ์สะอาดนั่นแหละ และตัวของความบริสุทธิ์สะอาดนั้นเองที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "บุญ"

ส่วนใครทำอะไรจะได้บุญมากน้อยแค่ไหน ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่า ใครสามารถทำให้จิตของตนเกิดความสะอาดมากหรือน้อยต่างหาก มิได้เอาเงินที่ทุ่มเทลงไปใส่วัดเป็นเกณฑ์ ถวายไตรสักร้อยไตร แต่ทำด้วยความโลภโมโหโทสัน ก็สู้ถวายผ้าผืนเดียวด้วยจิตอันเปี่ยมด้วยศรัทธาไม่ได้ **อย่าลืมว่า ความบริสุทธิ์แห่งจิตนั้น ใคร ๆ จะซื้อเอาด้วยเงินตราหาได้ไม่**

บุญกิริยาวัตถุข้อ ๑ คือพิธีทำบุญอันได้แก่ทาน หมายถึงการให้มุ่งฟอกกิเลสในใจของผู้ให้ และมุ่งการ

สงเคราะห์ผู้รับ ความมุ่งหมายทั้ง ๒ ประเด็นนี้ใช้คำว่า ทาน คำเดียว แต่ความมุ่งหมายต่างกันกล่าวคือ ในบางแห่งพระพุทธองค์ทรงสอนให้บำเพ็ญทานเพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้ เช่น ท่านที่มาในธรรมะหมวดบุญกิริยา-วัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) และที่มาในหมวดบารมี ๑๐ (คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตาและอุเบกขา) อย่างนี้ มีความหมายตรงตัวในการชำระกิเลสในใจของผู้ให้ ส่วนทานที่ทรงสอนไว้ในธรรมะบางหมวด มุ่งไปในทางให้สงเคราะห์แก่ผู้รับ ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสามัคคีในสังคม คือทำให้คนรักนับถือกันเป็นสำคัญ เช่น ทานในหมวดสังคหวัตถุ และในหมวดทศพิธราชธรรม และในธรรมะบางหมวดก็ทรงมุ่งจะแสดงทั้งสองความมุ่งหมายในที่เดียวกัน เช่น ในมงคลสูตร บทว่า **ทานญฺจ** ธมฺมจริยา จ ญาตกานญฺจ สงฺคโห นี้มุ่งการให้เพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้ ส่วนคำว่าสังคหะนั้นมุ่งการสงเคราะห์แก่ผู้รับคือพวกญาติ ๆ เมื่อแยกให้เห็นอย่างนี้ก็คงจะเข้ากันกับสำนวนชาวบ้านที่ว่า "ทำบุญทำทาน"

เวลาให้ของแก่พระเรียกว่า ทำบุญ แต่เวลาให้แก่คนยากจนเรียกกันว่า "ทำทาน"

ข้อควรทราบในการบำเพ็ญทาน ทานที่จะบังเกิดผลคือเป็นบุญเป็นกุศลมากน้อยเพียงใดหรือไม่ มีหลักที่ควรสนใจหรือควรทำความเข้าใจอยู่ ๓ ประการ เรียกว่า **ทานสมบัติ** คือ

๑. วัตถุ หมายถึงของที่ให้ ได้แก่ ทานวัตถุ คือของสำหรับทาน ในบาลีท่านแสดงไว้ ๑๐ ประการ คือ อนฺนํ ข้าวปลาอาหาร ปานํ น้ำดื่ม วตฺถํ ผ้า ยานํ ยานพาหนะอุปกรณ์การไป เช่นร่ม รองเท้า ถนน สะพาน พาหนะ เป็นต้น มาลา ดอกไม้ คนฺธํ ของหอม วิเลปนํ เครื่องตบแต่ง เช่น ธงทิว เครื่องย้อม-ทา เป็นต้น เสยฺยา ที่นอน ที่อยู่ วสถํ ที่พัก เครื่องรับรอง และปทีเปยฺยํ ประทีป ธูป เครื่องอำนวยแสงสว่าง

นอกจากนั้น การจัดของถวายพระจะต้องยึดหลักปัจจัยสี่เป็นเกณฑ์คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค

โปรดอย่าลืมว่า สิ่งของทำบุญนั้น ต้องเป็นของที่เราหามาได้โดยทางสุจริต*ไม่ใช่ลักปล้น ฉ้อโกงใครเขามา จึงจะเป็นทานวัตถุอันประเสริฐ ทำบุญแล้วได้บุญมาก

๒. เจตนา เจตนาคือความตั้งใจ ความตั้งใจนี้แหละที่ภาษาพระเรียกว่าเจตนา และเจตนานี้เองเป็นจุดสำคัญ ที่จะทำให้เกิดความสะอาดแห่งจิต ที่เรียกว่าได้บุญ การทำบุญอย่าทำเพื่อหาเสียงเพื่อให้คนชมหรือผูกมิตรกับพระ ฯลฯ และเจตนาในการให้ทานที่ถือว่าเจตนาที่บริสุทธิ์เต็มที่นั้นจะต้องบริสุทธิ์ครบทั้ง ๓ กาล หรือ ๓ ระยะ

---

*ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่สงสัย ว่าเขาทำเจาะจงมาเพื่อเรา

ก. **บุพพเจตนา** เจตนาก่อนที่จะให้ต้องบริสุทธิ์ผุดผ่อง มีจิตใจจดจ่อต่อบุญอย่างแน่แน่ว

ข. **จาคเจตนา** ขณะที่ให้หรือขณะถวายก็มีจิตใจบริสุทธิ์ อย่าให้จิตใจตกอยู่ในอำนาจโทสะ โมหะ

ค. **อปราปรเจตนา** หลังจากถวายแล้ว ก็มีจิตเอิบอิ่มไม่เดือดร้อนเพราะการถวายทานนั้น

๓. **บุคคล** บุคคลหมายถึงบุคคล ๒ ฝ่ายที่เกี่ยวกับทานนั้น คือ ผู้ให้และผู้รับ

ผู้ให้ ทางศาสนาเรียกว่า **ทายก**

ผู้รับ ทางศาสนาเรียกว่า **ปฏิคาหก**

ในสังฆคุณจะเห็นได้ชัดว่า พระสงฆ์สาวกผู้ประกอบด้วย สุปฏิปนฺโน อุชุปฏิปนฺโน ญายปฏิปนฺโน และสามีจิปฏิปนฺโน คือผู้ปฏิบัติ ดี-ตรง-เป็นธรรมและสมควร คือคู่แห่งบุรุษ ๔ อริยบุคคล ๘ เป็นผู้ควรของคำนับ-ต้อนรับ-

ของทำบุญ-ทำอัญชลี และเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นยิ่งกว่า

แม้วัตถุดี เจตนาดี ถ้าบุคคลไม่ดี ผลทานก็ไม่เต็มที่ กล่าวคือ

ทายก ผู้ให้ ต้องเป็นผู้มีศีลธรรม ฉะนั้น ก่อนจะถวายทาน จึงจะมีประเพณีรับศีลก่อน

ปฏิคาหก ผู้รับ คนนี้สำคัญมากและดูเหมือนว่าจะสำคัญยิ่งกว่าผู้ให้เสียด้วยพระพุทธองค์ตรัสย้ำแล้วย้ำอีกให้เรารู้จักเลือกปฏิคาหก คือให้เลือกทำบุญในพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยสิกขาบทวินัย และตรัสเปรียบไว้ว่านาที่หญ้ารกปลูกข้าวก็ได้น้อย นักบวชที่ไม่ตั้งใจในการรักษาสิกขาบทวินัย ก็เหมือนนาที่เต็มไปด้วยหญ้า ดังนั้นพระสงฆ์ผู้มีข้อวัตรปฏิบัติดีงามจึงเป็นเนื้อนาบุญของทายก

วิธีบำเพ็ญทาน เมื่อถือหลักเจตนาเป็นที่ตั้งก็แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ

๑. ปุคคลิกทาน ให้โดยเจาะจงพระผู้รับ

๒. สังฆทาน ให้โดยไม่เจาะจงพระผู้รับ

ทานแบ่งตามลักษณะสิ่งของที่ให้มี ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสทาน ให้สิ่งของต่างๆ

๒. ธรรมทาน ให้ธรรม เช่น สอน ตักเตือน แนะนำ ฯลฯ

ทานแบ่งตามพฤติการณ์ของทายกมี ๓ ชั้น คือ

๑. ทาสทาน ให้อย่างดูหมิ่น ดูหมิ่นของทาน ดูหมิ่นปฏิคาหก ทำเหมือนให้แก่คนใช้

๒. สหายทาน ให้โดยความเคารพ ถือเสียว่าแบ่งปัน ให้แบบตีเสมอ เหมือนให้แก่เพื่อนฝูง

๓. สามีทาน ให้ด้วยความเคารพ คือเคารพในไทยทานและเคารพในปฏิคาหกเข้าในลักษณะเทิดทูลให้ เสมือน ให้แก่เจ้านาย อย่างหลังนี้ ประเสริฐมีผลมาก

ทานแบ่งตามบารมี ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นต่ำ ทานบารมี

๒. ชั้นกลาง ทานอุปปารมี

๓. ชั้นสูง ทานปรมัตถปารมี

ทานที่จะได้ผลทันตาเห็นต้องประกอบ ทานสมบัติดังกล่าวแล้ว แต่ถ้าจะให้ผลในวันนั้น จะต้องเป็นการถวายแก่พระอริยบุคคลชั้นอนาคามีขึ้นไปและออกจากฌานในวันนั้นด้วยจึงจะได้ผลทันตาเห็น

อานิสงส์ของทานหรือผลทาน

๑. ผลโดยตรงของการให้ทานคือทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากการรบกวนของกิเลส

๒. สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

๓. สนับสนุนศาสนทายาทให้มีกำลังในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

๒. ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยหรือปกติ

จริงอยู่คนส่วนมากมักเข้าใจว่าการทำบุญนั้น จะต้องให้ทานอย่างเดียวจึงจะจัดว่าทำบุญ แท้จริงแล้ว นั่นเป็นการเข้าใจผิดเพราะถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินก็คงเป็นเช่นนั้นเนื่องจากประเพณีไทยเรามุ่งถึงการให้ทานถวายท่านเท่านั้น

จึงเป็นการทำบุญ ทั้งนี้อาจจะขาดการแนะนำที่ดีก็เป็นได้ แล้วเราจะโทษใครเมื่อเป็นเช่นนั้น ในฐานะที่ท่านได้มีโอกาสเข้ามาบวชในพระบวรพุทธศาสนาและได้ศึกษาหาความรู้ใส่ตนเช่นนี้แล้ว ก็ควรจะได้นำเอาความรู้นี้ไปเผยแผ่ให้แพร่หลายก็จะจัดได้ว่าได้ทำบุญคือธรรมทานอีกโสดหนึ่งด้วย โดยแนะนำว่า การทำบุญนั้นมิใช่เฉพาะให้ทานอย่างเดียว การรักษาศีล การอบรมจิตด้วยการทำภาวนาก็จัดเป็นการทำบุญ ซึ่งดูจะมีความสำคัญกว่าการให้ทานด้วยซ้ำไป และนับว่า เป็นการทำบุญแบบประหยัด คือแทบไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย แต่ได้ประโยชน์มากมหาศาลเลยทีเดียว อีกทั้งไม่มีการทำบุญประเภทใดจะประหยัดและประเสริฐกว่า การทำบุญด้วยการรักษาศีลและการอบรมภาวนาอีกแล้ว

เมื่อท่านเข้าใจวิธีทำบุญประการแรกกันแล้ว ตอนนี้มาทำความเข้าใจการทำบุญวิธีที่ ๒ คือ ศีลต่อไป

คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ แปลว่าเย็น ศีลเป็นเครื่องรักษากายและวาจาให้เป็นปกติ ถ้ากายร้อน วาจาร้อนด้วย

กิเลส ศีลก็จะช่วยให้เป็นปกติ ช่วยให้เย็นได้ ศีลจัดเป็นระเบียบ หรือกฎในการควบคุมความประพฤติของคนให้เป็นไปด้วยดี และให้เกิดความสงบแก่หมู่คณะ

ประเภทของศีล ศีลแบ่งประเภทออกได้ดังนี้

๑. ศีล ๕ สำหรับคนทั่วไป ทั้งชายหญิงทุกเพศทุกวัย เปรียบเหมือนอาภรณ์ประดับกายวาจาของคนไม่มีเก่าหรือล้าสมัย คือ ศีลเป็นเครื่องประดับที่ทันสมัยใหม่เสมอ ไม่เหมือนเครื่องประดับภายนอก เพราะเครื่องประดับภายนอกต้องเป็นไปตามเพศ-วัยและกาลเวลา และศีล ๕ นี้ถือเป็นกฎของโลกก็ว่าได้

๒. ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ สำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีศรัทธาแก่กล้าเข้ามาสมาทานและรักษาด้วยความสมัครใจ ซึ่งเป็นศีลที่ขยับสูงขึ้นมาจากศีล ๕

๓. ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ผู้เข้ามาบรรพชา อุทิศชีวิตในพระพุทธศาสนาซึ่งมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์

๔. ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุทุกรูปที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุต้องมีศีล ๒๒๗ ข้อ เสมอเหมือนกันหมดไม่มียกเว้น ว่าบวชก่อนหรือหลัง พระใหม่หรือพระเก่า ต้องมีศีลเสมอกัน เรียกว่า สีลสามัญญตา ผู้มีศีลเสมอกัน อยู่ร่วมกันได้ ทำสังฆกรรมร่วมกันได้

๕. ศีล ๓๑๑ สำหรับนางภิกษุณี แต่ปัจจุบันไม่มีแล้วในประเทศไทย ในบางประเทศบอกว่ายังมีอยู่ เช่น เกาหลีเป็นต้น

ศีลดังกล่าวนี้เป็นของไปด้วยกันกับธรรม ซึ่งแยกออกมาจากคำว่า คำสั่งสอน คำสั่งคือศีล คำสอนคือธรรม ทั้ง ๒ ประการนี้รวมกันเรียกว่า ศาสนาแปลว่าคำสั่งสอน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะเรื่องคำสั่ง คือศีลเท่านั้น ความจริงแล้ว ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือศีล ๒๒๗ ที่มีมาก

หรือหลายประเภทเช่นนี้ ก็เป็นการขยายส่วนขึ้นไปจากศีล ๕ เสียแทบทั้งนั้น เว้นแต่บางข้อที่เกี่ยวกับการดำรงชีพของพระเท่านั้นเอง จึงจะเป็นเรื่องใหม่จากศีล ๕ ที่ว่าขยายส่วนขึ้นไปจากศีล ๕ นั้น เช่น

ศีล ๕ - ห้ามผิดลูกเมียเขา (ไม่ห้ามเสพเมถุน)

ศีล ๘ - ห้ามเสพเมถุน (ยังถูกต้องกายหญิงได้)

- ห้ามกินข้าวเย็น

- ห้ามใช้น้ำอบน้ำหอม ความมุ่งหมาย ๓ ข้อนี้ ก็เพื่อตัดความกำหนัดในเมถุนนั่นเอง

- ห้ามนอนที่นอนสูงใหญ่

ศีล ๑๐ - ๒๒๗ ของพระเณร

- ห้ามอย่างศีล ๘ นั้นด้วย

- ห้ามถูกต้องร่างกายหญิง

- ห้ามจับต้องของเนื่องด้วยกาย

- ห้ามพูดเกี่ยวกับหญิง ฯลฯ

เป็นอันว่า ใครจะรักษาศีลประเภทใดก็ตาม จุดที่ควรใส่ใจระมัดระวังก็อยู่ ๔ จุด คือ

๑. เว้นข้อที่ทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต

๒. ระวังอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของตน

๓. หาเลี้ยงชีพโดยทางบริสุทธิ์ คือมีอาชีพสุจริต

๔. ก่อนจะบริโภคใช้สอยของกินของใช้ให้พิจารณาเสียก่อน

การรักษาศีล เป็นการทำบุญโดยตรง คือ น่าจะตรงยิ่งกว่าการให้ทานเสียด้วยซ้ำไป ที่ว่า การรักษาศีลเป็นบุญหรือเป็นการทำบุญนั้น ได้แก่ การทำใน ๒ ลักษณะ คือ

๑. **เป็นการรักษาบุญเก่า** คือ ศีลเป็นเครื่องกีดขวางกิเลสไม่ให้กำเริบขึ้นซึ่งทำให้บุญคือความสะอาดแห่งจิตที่มีอยู่แล้วไม่ให้ลดน้อยลง

๒. **เป็นการสร้างบุญใหม่** คือ ถ้าเรายังไม่มีศีล ซึ่งเป็นเครื่องกักกันหรือกีดขวางกิเลสมาก่อน ก็ต้องรับศีลไปรักษาคือสร้างเครื่องกีดขวางกิเลสขึ้นในตัวของเราหรือไล่กิเลสที่มีอยู่จากจิตใจออกไปให้จิตใจสะอาดขึ้น เพราะศีลเป็นเครื่องขัดเกลาความโกรธ

การให้ทาน ขัดเกลา ความโลภ

การรักษาศีล ขัดเกลา ความโกรธ

การเจริญภาวนา ขัดเกลา ความหลง

และการรักษาศีลนั้นสำเร็จอยู่ที่เจตนา คือตั้งใจ ตั้งใจงดเว้น ตั้งใจไม่ทำ ผลเกิดขึ้นตรงจุดที่เราตั้งใจไว้นี้แหละ ความตั้งใจเกิดขึ้นในใจดวงใดก็ฟอกใจดวงนั้นให้สะอาดขึ้นทุกครั้งที่ตั้งใจ แม้เพียงขณะจิตเดียวก็เกิดผล

นอกจากนั้น ศีลยังเป็นบ่อเกิดของหลายอย่าง ถ้ารักษาดีแล้ว ดังคำสรุปท้ายของศีลที่ว่า

- จะไปสู่สุคติได้ ก็เพราะศีล
- จะมีทรัพย์สมบัติได้ ก็เพราะศีล
- จะไปสวรรค์ - นิพพานได้ ก็เพราะศีล

ฉะนั้นจึงควรรักษาศีลให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ

พิธีทำบุญประการที่ ๓ คือ ภาวนา ภาวนาแปลว่า ทำใจให้เจริญ หมายความว่า ภาวนา เป็นเครื่องแก้โมหะ คือ พิธีแก้โง่ ทำใจให้หายโง่ ให้ฉลาดขึ้น เรียกสั้นว่า ภาวนา โปรดอย่าเข้าใจว่า **ภาวนาเป็นงานของคนแก่** เพราะ

ความจริง ภาวนาเป็นงานของคนที่ต้องการความฉลาดทุกคนทีเดียว

ความหมายอันดับแรกของภาวนา คือ การศึกษา การศึกษาหาความรู้ใส่ตัวเอง เช่น

- เรียนหนังสือ - อ่านหนังสือ - ฝึกฝน
- ฟังเทศน์ - ฟังปาฐกถา - ไปดูงาน - จดบันทึก
- สนทนาหาความรู้ ฯลฯ

การทำสิ่งเหล่านี้ เป็นการอบรมตนให้ฉลาดขึ้น ให้หายโง่ (กำจัดโมหะ) เป็นส่วนหนึ่งของภาวนา

๓. ภาวนา หมายถึง ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผลตรงกับลักษณะเหล่านี้ คือ

- รู้จักเลือกทำแต่งานที่เป็นประโยชน์
- รู้จักวางแผนให้เหมาะเจาะ
- รู้จักปรับปรุงงานให้ดีขึ้น
- รู้จักทำงานให้ถูกกับกาลเทศะ ฯลฯ

ภาวนา คือ **การทำจิตใจให้สงบ** และพิจารณาในไตรลักษณ์ ความจริงจิตเราเป็นสภาพดิ้นรน ไม่อยู่นิ่ง

ท่านเปรียบเสมือนลิง ดังนั้น ภาวนาในความหมายนี้จึงสามารถดึงจิตนั้นให้มาอยู่กับที่กับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง **เพื่อให้เกิดความสงบเรียก สมถะ** เมื่อจิตสงบแล้ว จึงหันมาพิจารณาร่างกายในลักษณะไตรลักษณ์ ทำให้เกิดแสงสว่าง เกิดปัญญาขึ้นเห็นตามสภาพเป็นจริง นี้เรียกว่า **วิปัสสนา** การทำบุญประเภทนี้หรือพิธีสุดท้ายนี้ ดีกว่าประเสริฐกว่า ๒ พิธีข้างต้น คือ ทานและศีล แต่โปรดอย่าลืมว่า ทั้งสามสิ่งหรือ ๓ ประเภทนี้ ย่อมอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ลำดับความสำคัญอาจมากน้อยกว่ากันเท่านั้นจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เหมือนปืน ๓ กระบอกวางตั้งค้ำกันจึงตั้งอยู่ได้ฉะนั้น

คำอาราธนาและคำถวายทานที่ควรจะว่าได้

๑. คำอาราธนาศีล ๕

"มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม"

อีกอย่างหนึ่งว่า

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

๒. คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.

๓. คำอาราธนาธรรม

"พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ

กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ

สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา

เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ"

คำถวายสังฆทานทั่วไป

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ

๔. คำถวายข้าวพระพุทธ

“อิมํ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ สาลีนํ โอทนํ อุทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปูเชมิ”

คำลาข้าวพระพุทธ

“เสสํ มงฺคลา ยาจามิ”

๕. คำกรวดน้ำ (แบบสั้น)

“อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย”

๖. คำภาวนาเวลาจุดศพ

แบบที่ ๑ **“อยมฺปิโข เม กาโย เอวํ ธมฺโม เอวํ ภาวี เอวํ อนตีโต”**

๗. คำภาวนาเวลาเยี่ยมศพว่า

“อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ”

หมายเหตุ อื่นๆ นอกจากนี้มีแบบให้จดจำแพร่หลายอยู่แล้ว เช่น แบบคำถวายทานต่างๆ เป็นต้น

จุดยืนของชีวิต

การดำรงชีวิตของคนเรา ซึ่งจะต้องแหวกว่ายเวียนวนอยู่ในโลกนี้ มีเหตุการณ์มากมายหลายอย่างที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของแต่ละคน มีทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษ บางอย่างก็ทำให้เรามืดมนเหมือนคนตาบอด ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างผิด ๆ พลาด ๆ เปรียบเหมือนความมืดที่ปกคลุมโลกยามกลางคืน บางอย่างก็ลองใจทำให้เราลังเลสงสัยไม่เป็นตัวของตัว คือ ไม่มีจุดยืนเป็นของตนเอง ทำให้เป็นคนโลเลจับจด บางอย่างก็เป็นสิ่งยั่วยุให้จิตใจของเราเขวไปทำในสิ่งอันไร้สาระ และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ตัวเราเองขาดความเชื่อมั่นใจตนเอง ทำให้ใจหย่อนสมรรถภาพในการทำงาน

ฉะนั้น คนเราจะดำรงชีวิตหรือดำเนินชีวิตของเราให้มีความก้าวหน้าและเจริญมั่นคงได้นั้น ต้องตั้ง **"จุดยืนของชีวิต"** ไว้ในใจสำหรับเป็นเครื่องมือกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตให้แน่วแน่

คำว่า **“จุดยืน”** มีคำนิยามหรือคำจำกัดความไว้หลายประการคือ

๑. เป้าหมาย

๒. จุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย

๓. วัตถุประสงค์

๔. แผนการ

๕. โครงการ

๖. แนวทาง

คำว่า **“เป้าหมาย”** หมายถึงสิ่งที่เรามีความต้องการจะให้เป็นอย่างนั้น ซึ่งก็ไม่แน่ว่าจะเป็นอย่างนั้นได้เสมอไป คืออาจจะได้รับตามเป้าหมายเต็มหรือใกล้เคียงกับเป้าหมายที่วางไว้ และเป้าหมายนั้น ๆจะต้องมีผลออกมาในเชิงปริมาณ คือเป็นรูปธรรม สามารถนำมาคิดคำนวณหรือคิดหาเปอร์เซนต์ได้ พูดง่าย ๆ ก็คือ เป้าหมายนั้นจะต้องวัดได้ นี่เรียกตามเชิงวิชาการ แต่ว่าเป้าหมายของชีวิตอาจจะผิดกันกับหลักทางวิชาการอยู่บ้าง คือผลรับอาจจะคิดคำนวณเป็นเปอร์เซนต์หรือวัดไม่ได้ในบางกรณี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม มนุษย์ทุกคนมัก

จะมีเป้าหมายของชีวิตเป็นของตัวเอง เช่น หนุ่ม-สาว จะต้องมีเป้าหมายของชีวิตไว้ร่วมกันว่าเมื่อแต่งงานกันแล้ว จะร่วมกันสร้างฐานะของตนให้มีความมั่นคงเป็นต้น

คำว่า **"จุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย"** หมายถึง สิ่งที่เราต้องการนั้นคืออะไร ทำสิ่งนั้นไปเพื่ออะไร การทำงานไม่ว่าจะอาชีพประเภทใด จะต้องมีจุดประสงค์ในการทำงานนั้น เช่น นักเรียน นักศึกษา เรียนหนังสือก็เพื่อทำให้ตนเองมีความรู้ เพื่อให้จบและได้รับใบประกาศนียบัตรและเพื่อจะนำเอาความรู้ที่เล่าเรียนมาแล้วนั้นไปประกอบอาชีพในสาขาต่าง ๆเพื่อให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามกำลังความสามารถและสมควรแก่เอกัตภาพเป็นต้น

คำว่า **"วัตถุประสงค์"** หมายถึงสิ่งที่เราต้องการที่ตั้งไว้ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันกับจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายนั่นเอง

คำว่า **"แผนการ"** หมายถึงระบบหรือขั้นตอน กล่าวคือ แผนการของชีวิตก็ต้องมีการวางแผนไว้อย่างมีระบบ เพื่อเป็นปทัฏฐานในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่าง

ราบรื่น ถ้าทำไปแล้วไม่ได้รับผลสำเร็จก็สามารถปรับแผนได้ มีความยืดหยุ่น หรือผ่อนสั้นผ่อนยาวและให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมกาลเวลาด้วย

คำว่า **"โครงการ"** หมายถึงโครงสร้างของการงานต่าง ๆที่จะนำมาดำเนินการโครงการของชีวิตก็คือโครงสร้างของการดำเนินชีวิตหรือปฏิทินชีวิตนั้นเอง กล่าวคือ การดำเนินชีวิตที่วางแนวไว้อย่างมีระบบ เช่น ในวันหนึ่ง ๆ จะทำอะไรบ้าง ขยายออกไปเป็นเดือนเป็นปี เมื่อครบเดือนหรือปีหนึ่งแล้ว จะต้องประเมินผลว่า การดำเนินชีวิตของเรานั้นได้สำเร็จผลไปแล้วตามเป้าหมายหรือไม่ ถ้าไม่ได้รับผลสำเร็จตามโครงการที่วางไว้ ก็สามารถปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับฐานะและความเป็นอยู่ เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในลักษณะเสมอต้นเสมอปลาย

คำว่า **"แนวทาง"** หมายถึงปทัฏฐานหรือข้อปฏิบัติที่มีผู้บัญญัติตั้งไว้แล้ว เรานำเอาปทัฏฐานหรือข้อปฏิบัตินั้น ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมส่วนรวม แนวทางของชีวิตก็เช่นเดียวกันจะต้องมีสิ่งที่สามารถนำมาเป็นหลักเพื่อยึดถือ

เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ ข้อหรือหลักธรรมต่าง ๆของศาสนา ตลอดถึงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นหลักที่เราจะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของเราให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงถาวรสืบไป

จากคำนิยามหรือความหมายของคำว่าจุดยืนที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะต้องอยู่ในขอบข่ายหรือขอบเขตของคำว่าจุดยืนนี้ทั้งสิ้น แต่จะอยู่ตรงจุดไหนนั้นแต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะเลือกตั้งจุดยืนของตนเอง จริงอยู่บางอย่างอาจจะขึ้นอยู่กับคนอื่น กล่าวคือคนอื่นเป็นผู้กำหนด เป็นผู้ตั้ง เป็นผู้ให้ เช่น การเป็นลูกจ้าง การรับราชการ เป็นต้น จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่น คือผู้มีอำนาจเหนือตนเป็นผู้กำหนดตำแหน่งเป็นผู้แต่งตั้งให้ เป็นผู้อนุญาตให้ทำหรือปฏิบัติจะทำโดยพลการไม่ได้แต่การดำเนินชีวิตของเราเองในด้านส่วนตัวแล้วตัวเราเองเท่านั้นจะเป็นผู้กำหนดจุดยืนให้กับตัวเอง เพราะจุดยืนที่เรากำหนดให้กับการดำเนินชีวิตของเรานั้นจะเป็น

เสมือนเข็มทิศที่นำทางชีวิตไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายของชีวิตได้เรียกว่ากรรมลิขิต คือตัวของเราทำเอง กำหนดเอง คนอื่นจะมากำหนดให้เราไม่ได้ คนอื่นจะทำได้ก็เป็นผู้แนะนำหรือชี้แนะให้เท่านั้น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นแนวทางซึ่งมนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่นำมาเป็นจุดยืนของชีวิตของตนได้โดยเท่าเทียมกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ มีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคกันหมด เมื่อทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกเอาหลักธรรมมาเป็นแนวทางหรือจุดยืนของชีวิตแล้ว ก็มีปัญหาอยู่ว่าจะเลือกอะไร เพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมมากมาย ซึ่งทุกคนจะเลือกสรรนำมาเป็นจุดยืนของชีวิตได้ ในการเลือกสรรหลักธรรมหรือเข้าสู่หลักธรรมแล้วนำออกมาใช้นั้น บางคนอาจจะนำเอามาเพียงบางส่วนเท่านั้นแล้วถือว่านั้นเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแล้ว เพื่อเป็นคติเตือนใจในเรื่องนี้ ขอให้ดูพระสูตรต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง

มหาสาโรปมสูตร*

ข้ออุปมาพรหมจรรย์กับแก่นไม้

พระอานนทเถระได้สดับมาอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ขณะที่พระเทวทัตหลีกไปไม่นานนัก พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภพระเทวทัต โดยตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่าตัวเราเองนี้เป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้วได้รับความทุกข์เฉพาะหน้า ทำอย่างไร จึงจะกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ แต่เมื่อเข้ามาบวชเป็นบรรพชิตกลับมาติดอยู่ในลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระศาสนา คือกลับมามีความยินดีในลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญ และมีความมัวเมาอยู่กับลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญเหล่านั้น

---

*มหาสาโรปมสูตรพระไตรปิฎกเล่ม ๑๒ ม.ม.

ทำให้เกิดความเย่อหยิ่งทนงตน กลายเป็นคนยกตนข่มผู้อื่น ดูถูกภิกษุเหล่าอื่น จนกลายเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาท ย่อมอยู่เป็นทุกข์และตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลายข้อนี้ เปรียบเหมือน**บุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้** โดยเที่ยวเสาะหาแก่นของต้นไม้อยู่ในป่า ผ่านต้นไม้ใหญ่ที่มีแก่นตั้งยู่คือละเลยแก่น กระพี้ เปลือก สะเก็ดของต้นไม้นั้นแต่ตัดเอาเฉพาะกิ่งและใบ แล้วถือเอากิ่งและใบที่ตัดแล้วนั้นไปด้วยสำคัญผิดว่า "นั่นคือแก่นของต้นไม้ใหญ่นั้น"

ขณะนั้นเอง ได้มีบุรุษอีกคนหนึ่งเป็นคนฉลาดรู้จักแก่นของต้นไม้นั้น พบบุรุษนั้นแล้วก็พูดขึ้นว่า "ท่านผู้เจริญคนนี้ คงไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ เปลือก สะเก็ด หรือแม้กระทั่งกิ่งและใบ แต่เขามีความต้องการแก่นไม้ จึงได้เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้ เพราะความไม่รู้ว่าอะไรคือแก่น กระพี้ เปลือก และสะเก็ด จึงได้ตัดแล้วถือเอาเฉพาะกิ่งและใบของต้นไม้นั้นเท่านั้นไป โดยสำคัญผิดไปว่า นี้คือแก่นของต้นไม้ และนำไปประกอบกิจที่บุคคลจะพึงกระทำ

ด้วยแก่นไม้ แน่นอนกิจของเขาที่จะทำด้วยแก่นไม้นั้นจะไม่ได้รับผลสำเร็จ คือไม่เป็นประโยชน์แก่เขาฉันใด

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็เปรียบได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่เปรียบได้เช่นนั้นเป็นเพราะอะไร เพราะเขาออกมาบวชเป็นบรรพชิตแล้ว ยังมีความยินดี มีความพอใจอยู่กับลาภสักการะ ยศ และสรรเสริญ จึงกลายไปเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาท อย่างนี้แลภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตเรียกว่าถือเอาแต่กิ่งและใบของพรหมจรรย์ และถึงที่สุดได้ก็เพียงถือเอาแค่กิ่งและใบเท่านั้น

สะเก็ดพรหมจรรย์

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยคิดว่า เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัสและอุปายาสท่วมทับแล้ว ประสบความทุกข์เฉพาะหน้า ทำอย่างไร เราจึงจะกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ แต่เมื่อเข้ามาบวชเป็นบรรพชิตก็ไม่ติดอยู่ในลาภสักการะ ยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระศาสนา ไม่มี

ความยินดี ไม่มีความพอใจในลาภเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ไม่ประมาท มีความถึงพร้อมด้วยศีล จึงยกตนข่มผู้อื่นว่าตัวเรานี้มีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุเหล่าอื่นนอกนี้เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรมประจำตัว ชื่อว่าเขาตกอยู่ในความมัวเมา มีความประมาท เพราะยึดมั่นในศีล เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จัดว่าเป็นผู้ประมาท จึงได้ประสบทุกข์" และตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เปรียบเหมือน บุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ จึงแสวงหาแก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่แล้วเข้าไปสู่ป่าเดินผ่านต้นไม้ใหญ่ที่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่นละเลยกระพี้ ละเลยเปลือกไปเสีย แต่ถากเอาเฉพาะสะเก็ดเท่านั้นถือไป โดยสำคัญว่าสะเก็ด (ศีล) นี้แหละคือแก่นไม้ ขณะนั้นมีคนที่รู้จักแก่นไม้เป็นอย่างดีผ่านมาเห็นจึงกล่าวขึ้นอย่างนี้ว่าชะลอยบุรุษคนนี้ คงไม่รู้จักแก่นไม้ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบจึงถากเอาเฉพาะสะเก็ดแล้วถือเอาหลีกไป โดยนำไปทำกิจที่จะต้องทำด้วยแก่นไม้แต่ไม่สำเร็จกิจ ไม่เป็นประโยชน์แก่เขาเลย ข้อนี้ฉันใด

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือ ออกจากเรือนมาบวชด้วยศรัทธา ไม่ติด ไม่หลง ไม่มัวเมาในลาภ สักการะ ยศ สรรเสริญ แต่มีความกระหยิ่มยินดี มีความพอใจในการบำเพ็ญศีล จนกลายเป็นศีลัพพตปรามาส คือการลูบคลำศีล มีความสำคัญผิดว่าเราเป็นผู้มีศีล มี-กัลยาณธรรม คนอื่นเป็นคนทุศีล มีบาปธรรมประจำใจ จึงทำให้เกิดความมัวเมาประมาทเพราะยึดถือศีลนั้นเป็นสำคัญ เขาจึงได้รับความทุกข์เป็นอย่างมาก และตรัสต่อไปว่า สำหรับภิกษุผู้ประพฤติตนอยู่ด้วยความประมาทเพราะศีลอย่างนี้เรียกว่าภิกษุนั้นได้ถือเอาเฉพาะสะเก็ดของพรหมจรรย์และสำเร็จกิจของตนเฉพาะสะเก็ดเท่านั้น โดยมิได้ถือเอาแก่นแห่งพรหมจรรย์ ชื่อว่าถือเอาเฉพาะสะเก็ดแห่งพรหมจรรย์เท่านั้น

เปลือกพรหมจรรย์

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธา ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิต โดยคิดว่า เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ

ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสท่วมทับแล้ว ประสบความทุกข์เฉพาะหน้า ทำอย่างไรเราจึงจะกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ แต่เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ไม่ติดอยู่ในลาภสักการะ ยศ สรรเสริญที่เกิดขึ้นในศาสนา ไม่มีความยินดีไม่มีความพอใจในลาภเหล่านั้น ไม่มัวเมา ประมาทเพราะเหตุแห่งลาภเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อมเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้มีศีล เป็นที่รัก ไม่ยกตนข่มผู้อื่นเพราะเหตุแห่งศีลนั้น เมื่อมีศีลบริบูรณ์ก็เป็นพื้นฐานแห่งสมาธิ คือการบำเพ็ญจิตใจให้สงบ เมื่อจิตใจสงบแล้วก็ติดอยู่กับอารมณ์ของสมาธินั้น จึงกล่าวยกตนข่มผู้อื่นเพราะเหตุแห่งสมาธินั้นว่า บัดนี้เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตเป็นอารมณ์เดียว ดูหมิ่นผู้อื่นว่า มีจิตไม่ตั้งมั่น ชื่อว่ามีจิตหมุนไปผิด เขาย่อมมัวเมาถึงความประมาทเพราะสมาธิเป็นปัจจัย เมื่อเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาทอย่างนี้ ย่อมอยู่เป็นทุกข์" แล้วตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ จึงเข้าไปสู่ป่าเพื่อหาแก่นไม้ดังกล่าวแล้วเมื่อพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ก็ละเลยแก่น ละเลยกระพี้

ไปเสีย ถากเอาเฉพาะเปลือกไม้แล้วถือเอาไปโดยสำคัญว่านั่นคือแก่นไม้ บุรุษผู้ฉลาดรู้จักแก่นมองดูอยู่พร้อมกับกล่าวว่า บุรุษท่านนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ ความจริงแล้วบุรุษท่านนี้ คงมีความต้องการแก่นไม้ จึงเที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ในป่า ทั้งที่พบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่แล้วแต่เขาก็ละเลยแก่นกระพี้เสีย คงถากเอาเปลือกเท่านั้นถือเอาไปด้วยสำคัญว่า นี้คือแก่นของต้นไม้ เมื่อเป็นเช่นนั้นกิจที่จะพึงกระทำด้วยแก่นไม้ของเขาก็ไร้ผล คือไม่สำเร็จประโยชน์กิจ ที่จะทำด้วยแก่นไม้แก่เขา ข้อนี้ฉันใด

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็เปรียบได้เช่นนั้นเหมือนกันกล่าวคือ กุลบุตรเหล่านั้นเป็นผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสท่วมทับแล้วถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว ประสบความทุกข์เฉพาะหน้าทำอย่างไรหนอเราจึงจะสามารถกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ ก็เมื่อเราบวชละเพศคฤหัสถ์อย่างนี้แล้ว ยังจะมาติดลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญอยู่หรือ ดังนั้น

เราจึงควรทำใจไม่ให้ติด ไม่ให้ยินดีในลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญเหล่านั้นจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและสมาธิ แต่เพราะความถึงพร้อมด้วยสมาธินั่นเองเป็นเหตุ เป็นปัจจัยจึงทำให้เกิดการยกตนข่มผู้อื่นว่า เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นเหมือนเรา คือมีจิตหมุนไปผิด เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจึงกลายเป็นผู้มัวเมา ตกอยู่ในความประมาท เพราะมีสมาธิเป็นเหตุเป็นปัจจัย ก็เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้วเช่นนั้นเขาย่อมอยู่เป็นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ด้วยความประมาทเช่นนี้ เราตถาคตเรียกว่า เป็นผู้ได้ถือเอาเปลือกแห่งพรหมจรรย์ และจะถึงที่สุดก็แค่เปลือกเท่านั้น หาถึงแก่นไม้

กระพี้พรหมจรรย์

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปอีกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธา ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาแล้ว คิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส

ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว ประสบทุกข์เฉพาะหน้า ทำอย่างไรหนอ เราจึงจะกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ ก็เขาถึงออกมาบวชเป็นบรรพชิตอย่างนี้แล้ว ก็ไม่ควรมายินดีพอใจในลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเลย และไม่ควรจะมายกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุแห่งลาภสักการะเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจึงเป็นผู้ไม่ประมาทมัวเมา ถึงพร้อมด้วยศีลและสมาธิ ก็เมื่อมีศีล จิตเป็นสมาธิเช่นนั้นแล้ว ก็สามารถทำญาณทัสสนะให้เกิดขึ้นได้ เมื่อญาณทัสสนะเกิดขึ้นเขาก็มีความยินดีพอใจในญาณทัสสนะนั้น และเพราะเหตุแห่งความยินดีอยู่ในญาณทัสสนะนั้นเอง จึงทำให้มีการยกตนข่มผู้อื่น เมื่อเป็นชเนนั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้มัวเมาอยู่ด้วยความประมาท จึงต้องได้รับทุกข์อยู่ คือยังไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้ อันเปรียบได้กับบุรุษผู้มีความต้องการด้วยแก่นไม้เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ โดยเข้าไปสู่ป่าพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ แต่กลับละเลยแก่นไปเสีย ถากเอาเฉพาะกระพี้ของต้นไม้นั้นแล้วถือเอา

ไปด้วยสำคัญว่า กระพี้นี้คือแก่นไม้ที่เราต้องการ ขณะนั้น ได้มีบุรุษผู้ฉลาดมีความรู้เรื่องแก่นไม้ดี มองดูเขาอยู่ พร้อมกับกล่าวว่า บุรุษคนนี้คงไม่รู้จักแก่นไม้ ถือเอากระพี้ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่นแล้วหลีกไป โดยไม่รู้ว่าอะไรคือแก่น อะไรคือกระพี้ อะไรคือเปลือก อะไรคือสะเก็ดและอะไรคือกิ่งและใบ เขาไม่สามารถแยกแยะออกได้ ความจริงแล้ว บุรุษคนนี้เขามีความต้องการแก่นไม้จึงเที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้ แต่ละเลยไปเสีย กลับมาถากเอาเฉพาะกระพี้แล้วก็ถือเอาไป โดยมีความสำคัญว่ากระพี้นี้แหละคือแก่นไม้ และนำไปประกอบกิจที่จะพึงกระทำด้วยแก่นไม้ เมื่อเป็นเช่นนั้นกิจที่จะพึงทำด้วยแก่นไม้ของเขาก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ได้ ข้อนี้ฉันใด

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็เปรียบได้ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือเขาเป็นผู้มีศรัทธาออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาแล้ว คิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปาทายาสท่วมทับแล้ว ได้ประสบความทุกข์เฉพาะหน้าอยู่จึงคิดว่า ทำอย่างไรหนอ

จึงจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ ก็เขาออกบวช อย่างนั้นแล้วคิดว่าเราไม่ควรยินดีพอใจในลาภ สักการะ ยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ไม่ควรมัวเมาประมาทในลาภ สักการะเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และสมาธิ ก็เมื่อมีศีล จิตเป็นสมาธิเช่นนั้นแล้ว ก็สามารถทำญาณทัสสนะให้เกิดขึ้นได้ เมื่อญาณทัสสนะเกิดขึ้นเขาก็มีความยินดีพอใจในญาณทัสสนะนั้น และเพราะเหตุแห่งความยินดีอยู่ในญาณทัสสนะนั่นเองจึงทำให้มีการยกตนข่มผู้อื่น ด้วยคิดว่าเราเท่านั้นรู้ เราเท่านั้นเห็น ส่วนภิกษุอื่นนอกจากนี้ไม่รู้ไม่เห็นเหมือนเรา เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจึงตกอยู่ในความประมาทมัวเมา เพราะญาณทัสสนะนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย และชื่อว่าย่อมอยู่เป็นทุกข์ คือไม่สามารถพ้นจากความทุกข์ไปได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ด้วยความประมาทเพราะมีญาณทัสสนะนั้นเป็นเหตุนี้แล เราตถาคตเรียกว่า เป็นผู้ได้ถือเอากระพี้แห่งพรหมจรรย์ หาได้ถือเอาแก่นแห่งพรหมจรรย์ไม่ และจะถึงที่สุดได้ก็แค่กระพี้เท่านั้นหาถึงแก่นไม้ไม่

แก่นพรหมจรรย์

พระพุทธองค์ตรัสอุปมาข้อสุดท้ายเรื่องแก่นแท้ของพรหมจรรย์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ออกจากเรือนเข้ามาบวชเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาแล้วคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์โทมนัสและอุปายาสท่วมทับแล้ว ได้ประสบความทุกข์เฉพาะหน้าอยู่อย่างนี้ จึงเกิดความคิดว่า ทำอย่างไรหนอจึงจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ ก็เขาออกบวชอย่างนั้นแล้วคิดว่า เราไม่ควรยินดีพอใจในลาภ สักการะยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังนั้นเขาจึงเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่ประมาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลสมาธิ ทำญาณทัสสนะให้เกิดขึ้นตามลำดับ และเมื่อญาณทัสสนะบังเกิดขึ้นแล้ว ก็สามารถบำเพ็ญสมยวิโมกข์ให้สำเร็จได้ การที่ภิกษุผู้บำเพ็ญสมยวิโมกข์ให้เกิดขึ้นอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่เสื่อมจากสมยวิมุตติเลย คือ ความเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้นมิใช่ฐานะจะมีได้ และมิใช่โอกาสที่จะมีได้ ข้อนี้เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้เที่ยวเสาะแสวงหาโดยเข้าไปสู่ป่า พบต้นไม้ใหญ่ที่สมบูรณ์

มีแก่นตั้งอยู่ จึงถากกระพี้ เปลือก สะเก็ด พร้อมทั้งกิ่งและใบออก ให้เหลือไว้เฉพาะแก่น ตัดเอาแก่นไม้นั้นแล้วนำไปประกอบกิจที่จะพึงกระทำด้วยแก่นไม้ให้สำเร็จสมประสงค์ได้ ฉันใด

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็เปรียบได้กับบุรุษผู้ถือเอาแก่นไม้ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือเขาออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา คิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว ได้ประสบทุกข์เฉพาะหน้า จึงคิดรำพึงว่า ทำอย่างไรหนอเราจึงจะทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ ก็เขาอกบวชอย่างนั้นแล้วคิดว่า เราไม่ควรยินดีพอใจในลาภ สักการะยศ และสรรเสริญที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังนั้น เขาจึงเป็นผู้ได้ชื่อว่าไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ยกตนข่มผู้อื่นเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและสมาธิ ทำญาณทัสสนะให้เกิดขึ้นตามลำดับ และเมื่อเกิดญาณทัสสนะขึ้นแล้วก็สามารถบำเพ็ญสมยวิโมกข์ให้สำเร็จได้ ก็การที่ภิกษุผู้บำเพ็ญ

สมยวิโมกข์ให้เกิดขึ้นอย่างนี้แล้วย่อมเป็นผู้ไม่เสื่อมจากสมยวิมุตติ คือ ความเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้นมิใช่ฐานะจะพึงมีได้ มิใช่โอกาสจะพึงมีได้

ท้ายสุดแห่งพระสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตามที่เราตถาคตกล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีลาภ มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งสมาธิเป็นอานิสงส์สักการะและความสรรเสริญเป็นอานิสงส์ มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นอานิสงส์ มิใช่มีญาณ-ทัสสนะเป็นอานิสงส์ แต่ว่าพรหมจรรย์มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นประโยชน์ เป็นแก่น และเป็นที่สุด กล่าวคือ *เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั่นเองเป็นทั้งแก่นและที่สุดของพรหมจรรย์*

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสพุทธพจน์นี้จบลง ภิกษุทั้งหลายต่างพากันชื่นชม ยินดีต่อพระพุทธภาษิตนั้นโดยทั่วกันแล

ข้อสังเกตจากมหาสาโรปมสูตรนี้ จะเห็นได้ว่า การประพฤติพรหมจรรย์สำหรับกุลบุตรผู้ออกจากเรือนเข้ามาบวชเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนานี้จะต้องมีจุดยืนคือเจโตวิมุตติหรือสมยวิมุตติ ถ้ากุลบุตรออกบวชแล้วตั้ง

จุดยืนของตนไว้ที่วิมุตติแล้วก็จะเป็นผู้ไม่หวนกลับมาเกิดในภพใหม่อีก แต่ว่าบุคคลที่เข้ามาบวชนั้นอาจจะมีจุดยืนต่างกัน ต่างก็เลือกหาจุดยืนของตนตามที่ตนถนัดแค่นั้นมิใช่จุดยืนของพรหมจรรย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเรียกพรหมจรรย์นั้นมีจุดยืนจุดเดียวคือวิมุตติ ข้อนี้เปรียบเสมือนน้ำทะเลมีรสเดียว คือรสเค็ม ฉันใด การประพฤติพรหมจรรย์นี้ก็เพื่อจุดยืนรสเดียว คือ วิมุตติรส ฉันนั้น

จากข้อความในพระสูตรจะเห็นได้ว่า บุคคลผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งจุดยืนไว้ต่างกัน จึงเปรียบเสมือนบุคคลต้องการแก่นไม้ แต่มีความสำคัญผิดไม่รู้จักแก่นของต้นไม้ จึงถือเอากระพี้บ้าง เปลือกบ้าง สะเก็ดบ้าง กิ่งและใบบ้าง ด้วยสำคัญว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นแก่นในที่สุดก็ไม่ได้แก่น หรือตั้งจุดยืนไว้ผิดก็ไม่สามารถพบจุดยืนที่แท้จริงของชีวิต ฉะนั้น ควรน้อมนำเอาการเลือกแก่นไม้นี้มาเป็นเครื่องเปรียบในการดำเนินชีวิตแล้ว ชีวิตก็จะประสบผลสำเร็จดังที่ตั้งจุดยืนไว้ทุกประการ

จูฬสาโรปมสูตร*

สมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหารเมืองสาวัตถี ขณะนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อปิงคลโกจฉะ ได้เข้าไปยังพระเชตวันวิหารเพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ พร้อมกับสนทนาปราศรัยกับพระพุทธองค์พอสมควรแล้ว จึงนั่งอยู่ ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง และได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า "ข้าแต่ท่านพระสมณโคดม มีพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ซึ่งประชาชนทั่วไปสมมติว่าเป็นคนดีนั้น คือ ปูรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ สัญชัยเวลัฏฐบุตร นิครนถ์นาฏบุตร ซึ่งมีความรู้ยิ่งตามปฏิญญาของตนๆ หรือว่าทุกคนที่กล่าวนามมาข้างต้นนั้นไม่มีความรู้ยิ่งอย่างใดเลย หรือว่า บางคนรู้ยิ่ง บางคนรู้ไม่ยิ่ง"

---

*จูฬสาโรปมสูตร พระไตรปิฎก เล่ม ๑๒ ม.ม.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "อย่าเลย พราหมณ์ ข้อที่ว่าคนเหล่านั้นทั้งหมดมีความรู้ยิ่งตามปฏิญญาของตน ๆ หรือทุกคนไม่มีความรู้ยิ่งเลย หรือว่าบางคนรู้ยิ่ง บางคนไม่รู้ยิ่ง จงงดไว้ก่อนเถิด เราตถาคตจักแสดงธรรมให้ท่านฟัง ท่านจงตั้งใจฟังธรรม และจงกระทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป"

ปิงคลโกจฉพราหมณ์ทูลรับพระดำรัสของพระพุทธองค์แล้ว

ข้ออุปมาว่าด้วยผู้ต้องการแก่นไม้

พระพุทธองค์ตรัสว่า พราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ (ในป่า) เมื่อไปพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นที่ตั้งอยู่ในป่า แต่ละเลยไม่สนใจแก่น ละเลยไม่สนใจกระพี้ ละเลยไม่สนใจเปลือก และละเลยไม่สนใจสะเก็ดเดินเลยไปเสีย แล้วตัดเอากิ่งและใบไปเพราะมีความสำคัญผิดว่านั่นเป็นแก่น บุคคลผู้มีนัยน์ตาดี เห็นชายคนนั้นแล้วก็กล่าวว่า บุรุษผู้เจริญท่านนี้ ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จัก

เปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักแม้กระทั่งกิ่งและใบเลย ความเป็นจริงก็คือว่า บุรุษผู้เจริญนี้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ แต่อนิจจา เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ในป่ากลับไม่สนใจละเลยแก่น-กระพี้-เปลือก และสะเก็ดไปเสีย ตัดเอาเฉพาะกิ่งและใบถือเอาไปด้วยคิดว่า นี้แหละแก่นไม้ เพื่อนำไปทำกิจธุระที่จะต้องกระทำด้วยแก่นไม้ กิจธุระนั้นของเขาก็จักไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะนั่นเป็นเพียงกิ่งและใบเท่านั้น นี้เป็นอุปมาข้อที่หนึ่ง หรือว่า เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ (ในป่า) กลับละเลยไม่สนใจแก่น-กระพี้ และเปลือกเสีย ถากเอาเฉพาะสะเก็ดไปโดยคิดว่า นี่คือแก่นไม้ บุคคลผู้มีนัยน์ตาดี เห็นชายคนนี้แล้วก็กล่าวว่า บุรุษผู้เจริญนี้ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักแม้กระทั่งกิ่งและใบ ตามความเป็นจริงแล้ว บุรุษผู้เจริญท่านนี้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงแก่นไม้อยู่ แต่อนิจจา เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นในป่าเข้า กลับไม่สนใจละเลยแก่น-กระพี้ และเปลือกไป ถากเอาเฉพาะ

สะเก็ดติดมือกลับไปด้วยคิดเสียว่า นี่แหละแก่นไม้ เพื่อนำไปทำธุรกิจที่มีความต้องการที่จะทำด้วยแก่นไม้ ธุรกิจนั้นของเขาก็ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะนั่นเป็นเพียงสะเก็ดไม้เท่านั้น นี้เป็นอุปมาข้อที่สอง

หรือว่า เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่ที่มีแก่นตั้งอยู่ (ในป่า) กลับละเลยไม่สนใจแก่นและกระพี้เสีย ถากเอาเฉพาะเปลือกถือกลับไปโดยคิดว่า นี่แหละแก่นไม้ บุคคลผู้มีนัยน์ตาดีเห็นชายคนนั้นแล้วก็กล่าวว่า บุรุษผู้เจริญท่านนี้ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักแม้กระทั่งกิ่งและใบ ความจริงแล้ว บุรุษท่านนี้มีความต้องการแก่นไม้จึงเที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ แต่คงโง่เขลาไปหน่อย เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นอยู่ในป่าเข้ากลับละเลยไม่สนใจแก่นไม้ หรือกระพี้เสีย ถากเอาเฉพาะเปลือกถือกลับไป ด้วยคิดเสียว่า นี่แหละแก่นไม้ เพื่อนำไปทำธุรกิจที่จะต้องทำด้วยแก่นไม้ ธุรกิจนั้นของเขาก็ย่อมจะไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะนั่นเป็นเพียงเปลือกไม้เท่านั้น นี้เป็นอุปมาข้อที่สาม

หรือว่า เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ (ในป่า) กลับละเลยไม่สนใจแก่นไม่เลย ถากเอาเฉพาะกระพี้กลับไปโดยคิดว่า นี่แหละแก่นไม้ มีบุคคลผู้มีนัยน์ตาดีเห็นชายคนนั้นแล้วก็กล่าวว่า บุรุษผู้เจริญท่านนี้ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้แม้กระทั่งกิ่งและใบ ความเป็นจริงแล้ว บุรุษท่านนี้มีความต้องการแก่นไม้จึงเที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ แต่คงโง่เขลาไปหน่อย เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นอยู่ในป่าเข้ากลับละเลยไม่สนใจแก่นไม้ ถากเอาเฉพาะกระพี้ถือกลับไปด้วยคิดว่า นี่แหละแก่นไม้ เพื่อนำไปทำธุรกิจที่จะต้องทำด้วยแก่นไม้ ธุรกิจนั้นของเขาก็ย่อมจะไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะนั่นเป็นเพียงกระพี้เท่านั้น นี่เป็นอุปมาข้อที่สี่

หรือว่า เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อเขาพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ในป่าเข้าแล้ว จึงลงมือตัดเอาแก่นไม้นั้นแหละถือกลับไป เพราะรู้อยู่ว่า นี่คือแก่นไม้ บุคคลผู้มีนัยน์ตาดี

เห็นชายคนนั้นแล้วกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญท่านนี้ เป็นผู้รู้จักแก่นไม้ รู้จักกระพี้ รู้จักเปลือก รู้จักสะเก็ด รู้จักแม้กระทั่งกิ่งและใบ ดังนั้น บุรุษท่านนี้ผู้มีความต้องการแก่นไม้ จึงได้เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ และเมื่อพบต้นไม้ใหญ่ มีแก่นอยู่ในป่าแล้ว ก็ทำการตัดเอาแก่นนั่นแหละถือกลับไปเพื่อนำไปทำธุรกิจที่จะต้องทำด้วยแก่นไม้ และธุรกิจของเขาก็ย่อมสำเร็จประโยชน์ได้ตามความต้องการ นี่เป็นอุปมาข้อที่ห้า

พราหมณ์ ข้ออุปมัยก็ฉันนั้นเหมือนกันแล กล่าวคือ กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกจากเรือน ไม่มีเรือนบวชด้วยศรัทธา เพราะคิดว่า ตัวเราเองนี้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับ มีความทุกข์ปรากฏเฉพาะหน้า ทำอย่างไรดี เราจะพึงดับกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้ จึงได้หนีออกจากเรือนบวชด้วยศรัทธาดังกล่าวแล้ว เมื่อบวชแล้วก็เป็นผู้มีลาภสักการะ และความยกย่องสรรเสริญเกิดขึ้น เขากลับมีความยินดี มีความพอใจอยู่กับลาภสักการะและความยกย่องสรรเสริญนั้น เพราะเหตุนั้น เขาจึงหลงตนเอง

ยกตนข่มผู้อื่นว่า เรามีลาภสักการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่ปรากฏ(หรือมีคนรู้จักน้อย) มีศักดาน้อย เขามัวหลงไหลในลาภสักการะและความสรรเสริญอย่างนั้นจึงไม่มีความพอใจ ไม่พยายามเพื่อจะทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น อีกทั้งยังเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ย่อหย่อน ท้อถอย ข้อนี้เปรียบเหมือนคนที่มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ กลับละเลยไม่สนใจแก่น กระพี้ เปลือกหรือแม้แต่สะเก็ด ตัดเอาเฉพาะกิ่งและใบถือกลับไปด้วยคิดว่า นี่คือแก่น และธุรกิจที่เขาจะพึงกระทำด้วยแก่นไม้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย ข้อนี้ฉันใด พราหมณ์ เราตถาคตเรียกบุคคลผู้บวชดังกล่าวก็มีอุปมัยเช่นเดียวกันแล

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ออกจากเรือนไม่มีเรือนบวชด้วยศรัทธา เพราะคิดว่า อันตัวเรานี้ ถูกชาติชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำและท่วมทับแล้ว มีความทุกข์ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าอย่ากระนั้นเลย เราจำต้องดับกองทุกข์ทั้งมวลนี้ให้ได้ จึง

ได้หนีออกจากเรือนมาบวชด้วยความเลื่อมใส แต่เมื่อบวชเข้ามาแล้วเป็นผู้มีลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้น เขาไม่มีความยินดีและมีความคิดยังไม่บริบูรณ์พอกับลาภสักการะ และความสรรเสริญที่เกิดขึ้นนั้น เขามีความพอใจพยายามเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าลาภสักการะ และความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีความยินดี มีความคิดดีเพราะมีศีลสมบูรณ์ แต่เป็นเพราะมีศีลสมบูรณ์นี่เอง จึงทำให้เกิดมานะทิฏฐิยกตนข่มผู้อื่นด้วยศีลวัตรว่า เรามีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่นเป็นผู้ทุศีลมีบาปธรรม เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจึงไม่มีฉันทะ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าความมีศีลวัตรนั้น อีกทั้งยังมีความประพฤติย่อหย่อนและท้อถอย ซึ่งเปรียบเสมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้ เมื่อพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นเข้าแล้ว กลับละเลยไม่สนใจแก่นไม้-กระพี้ และเปลือกเสีย หันไปถากเอาเฉพาะสะเก็ดถือกลับไปด้วยคิดว่า นี่คือแก่นไม้

และธุรกิจที่จะต้องทำด้วยแก่นไม้ ของเขาก็หาสำเร็จประโยชน์อะไรมิได้เลย ข้อนี้ฉันใด พราหมณ์ เราตถาคตเรียกบุคคลผู้บวชมาดังกล่าวนี้ก็มีอุปมัยเช่นเดียวกันแล

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า อันตัวเรานี้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำท่วมทับ ประสพความทุกข์เสมอไม่เว้นแต่ละวัน อย่ากระนั้นเลย ควรหาทางกำจัดทุกข์ทั้งมวลนี้ให้หมดไป จึงหนีออกจากเรือนมาบวชอยู่อย่างนี้พอบวชเข้ามาก็เป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญ ไม่มีความยินดีก็จริงแต่ยังมีความคิดไม่สมบูรณ์ในด้านลาภสักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้นนั้น อีกทั้งไม่มีการยกตนข่มท่าน เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้นเป็นเหตุ แต่ก็มีความพอใจและพยายามที่จะทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อนไม่ท้อถอย มีศีลสมบูรณ์และยินดีในความสมบูรณ์แห่งศีลของตน แต่ก็ยังขาดความคิดรอบคอบ จึงไม่ยกตนข่มท่าน

มีความพอใจพยายามบำเพ็ญสมาธิให้เกิดขึ้น เพราะการได้สมาธิเป็นเหตุจึงทำให้มีมานะถือตัวยกตนข่มผู้อื่นว่าตัวเรานี้มีจิตตั้งมั่น จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ส่วนภิกษุอื่นไม่มีจิตตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิดแล้ว เขาไม่มีความพอใจและไม่พยายาม ทำให้แจ้งธรรมอื่นที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าความมีจิตตั้งมั่น รวมทั้งตนเองก็ยังมีความประพฤติย่อหย่อนท้อถอย เปรียบเสมือนบุรุษที่มีความต้องการแก่นไม้เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อพบเห็นต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่กลับไม่สนใจละเลยแก่นกระพี้ไปเสีย ถากเอาเฉพาะเปลือกถือกลับไปด้วยคิดว่า นี่แหละคือแก่นไม้ และธุรกิจที่จะต้องกระทำด้วยแก่นไม้ของเขาก็ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์อันใดเลย ข้อนี้ฉันใด พราหมณ์ เราตถาคตก็เรียกบุคคลผู้บวชเข้ามาดังกล่าวนี้เป็นผู้มีอุปมัยเช่นเดียวกันแล

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ตัวเรานี้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับ ประสพความทุกข์เป็นนิตย์ ทำอย่างไรเล่า จึงจะทำกองทุกข์ทั้งมวลนี้ให้หมดไป และได้ออกจากเรือนบวชเป็น

บรรพชิตอย่างนี้แล้ว ก็มีความเพรียบพร้อมด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญ แต่มิได้มีความยินดี หากแต่มีความคิดไม่รอบคอบเกี่ยวกับเรื่องลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น ไม่ยกตนข่มผู้อื่นเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นต้นเหตุ จึงมีความพอใจพยายามทำให้แจ้งซึ่งธรรมอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย มีศีลสมบูรณ์ มีความรอบคอบ จึงไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุแห่งศีล เพราะเหตุแห่งสมาธิ แต่ด้วยความพอใจและพยายามทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ จึงมีความยินดี มีความคิดเต็มเปี่ยมด้วยญาณทัสสนะนั้น อันเป็นเหตุให้เขายกตนข่มผู้อื่นว่า เรารู้เราเห็น ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ ไม่รู้ไม่เห็นแล้วทำให้เขาไม่มีความพอใจ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าประณีตกว่าญาณทัสสนะทั้งมีความประพฤติย่อหย่อนท้อถอยอยู่ เปรียบเสมือนบุรุษที่มีความต้องการแก่นไม้กลับละเลยไม่สนใจแก่นไม้ ถากเจาะกระพี้ถือไปด้วยสำคัญว่า เป็นแก่นและกิจที่จะพึงกระทำด้วยไม้แก่นของเขา

ก็จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ข้อนี้ฉันใด พราหมณ์ เราตถาคตเรียกบุคคลนี้ว่า เป็นผู้มีอุปมัยเช่นเดียวกันแล

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ตัวเรานี้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ประสพความทุกข์เป็นนิตย์ ทำอย่างไรเล่า จึงจะทำกองทุกข์ทั้งมวลนี้ให้หมดสิ้นไป และเมื่อออกบวชอย่างนี้แล้ว ก็มีความสมบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้น แต่กระนั้นเขาก็ไม่มีความยินดี มีความคิดไม่รอบคอบเกี่ยวกับเรื่องลาภสักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้น จึงไม่ยกตนข่มผู้อื่นเพราะเหตุแห่งลาภนั้น พอใจและพยายามเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย มีศีลธรรม ทำสมาธิให้เกิด ทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ พราหมณ์ ก็ธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะนั้นเป็นไฉน ภิกษุในพระศาสนานี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มี

วิตก วิจาร ปีติ และสุขเกิดจากวิเวกอยู่ แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อนึ่ง ภิกษุผู้บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตก วิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อนึ่ง ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน มีสติอยู่เป็นสุข แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อนึ่ง ภิกษุผู้บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์พร้อมกับดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อนึ่ง ยังมีธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะอีกหลายประการ เช่น ภิกษุย่อมบรรลุอากาสานัญจายตนฌาน ภิกษุย่อมบรรลุวิญญาณัญจายตนฌาน ภิกษุย่อมบรรลุอากิญจัญญายตนฌาน ภิกษุย่อมบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และภิกษุย่อมบรรลุสัญญา-

เวทยิตนิโรธ เพราะเห็นด้วยปัญญาของเธอ อาสวะทั้งหลายย่อมสิ้นไป พราหมณ์ ธรรมเหล่านี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ ซึ่งเปรียบเสมือนบุรุษผู้ที่มีความต้องการแก่นไม้ เสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อพบต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่ ตัดเอาแก่นไม้นั้นแหละถือไป รู้อยู่ว่าแก่นและธุรกิจที่จะพึงทำด้วยแก่นไม้ของเขาจักสำเร็จประโยชน์แก่เขาฉันใด พราหมณ์ เราตถาคตเรียกบุคคลนี้ว่าเป็นผู้มีอุปมัยเช่นเดียวกันแล

พราหมณ์ ดังข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พรหมจรรย์จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอานิสงส์ มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งศีล สมาธิ และญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ แต่พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นประโยชน์ เป็นแก่น และเป็นที่สุด

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ปิงคลโกจฉพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยประสงค์ว่า ผู้มี

จักษุดีจักเห็นรูปได้ ฉันใด ธรรมที่พระองค์ทรงประกาศแล้วโดยอเนกปริยาย ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระองค์กับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์ ทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

จากข้อความพระสูตรที่ยกมานี้จะเห็นว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามความถนัดของตนเอง เช่นเดียวกับบุคคลที่มีความต้องการไม้เพื่อนำมาประกอบกิจการของตนให้สำเร็จประโยชน์ในการกระทำกิจนั้นๆ ซึ่งอาจจะใช้เปลือก กระพี้ สะเก็ดหรือแก่นเป็นต้น การปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน ต้องให้เหมาะกับจริตของตนจึงจะสำเร็จประโยชน์และให้เลือกเอาหลักธรรมที่เป็นแก่นหรือหลักธรรมที่จะให้ถึงที่สุดของการประพฤติพรหมจรรย์ คือ เจโตวิมุตติจริงๆ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้รู้จักแก่นแท้แห่งการบวช ท่านผู้อ่านก็คิดดูเองว่าเราจะยึดเอาธรรมที่เป็นกระพี้ เปลือก สะเก็ด หรือแก่นเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของตนเพื่อความพ้นทุกข์ของเรา

จักกวัตติสูตร*

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับ ณ นครมาตุลา แคว้นมคธ ได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้พึ่งตน พึ่งธรรม และเจริญสติปัฏฐาน ๔ ต่อจากนั้น ได้ตรัสเล่าถึงเรื่องรัตนะ ๗ ประการ ของพระเจ้าจักรพรรดิ์พระนามว่า ทัฬหเนมิ

จำเนียรกาลล่วงมา พระเจ้าทัฬหเนมิได้มอบราชสมบัติให้พระราชบุตรองค์ใหญ่แล้วปลงพระเกสาและพระมัสสุ ทรงผ้ากาสายะออกผนวชเป็นฤษี

เมื่อพระราชาองค์ใหม่เข้าไปเฝ้าพระราชฤษี และพระราชฤษีก็ทรงแนะนำให้บำเพ็ญจักรพรรดิวัตร คือ ข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ์

พระราชาองค์ใหม่กราบทูลถามว่า วัตรอันประเสริฐของพระเจ้าจักรพรรดิ์เป็นอย่างไร

พระราชฤษีตรัสตอบว่า "จักรพรรดิวัตร" นั้น คือ

(๑) จงอาศัยธรรม สักการะ เคารพ นับถือธรรม ให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่มนุษย์และสัตว์

---

*จักกวัตติสูตร พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑

ไม่ยอมให้ผู้ทำกรรมอันเป็นอธรรมเป็นไปได้ในแว่นแคว้น

(๒) ผู้ใดไม่มีทรัพย์ก็มอบทรัพย์ให้

(๓) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความเมาประมาทตั้งอยู่ในขันติ คือความอดทน โสรัจจะ คือความสงบเสงี่ยม และละสิ่งที่เป็นอกุศล บำเพ็ญสิ่งที่เป็นกุศล ละสิ่งที่มีโทษ ประกอบสิ่งที่ไม่มีโทษ ละสิ่งที่ไม่ควรเสพ ประกอบสิ่งที่ควรเสพ เป็นต้น

แต่ในอรรถกถาท่านแจกจักรพรรดิวัตรออกไปตามพยัญชนะเป็น ๑๒ ประการ

(๑) สงเคราะห์พลกายคือคนในพระราชฐานและพวกพยุหเสนาที่เรียกว่าทวยทหารหาญ

(๒) สงเคราะห์กษัตริย์ซึ่งเสวยราชสมบัติอยู่ตามเมืองขึ้นเมืองออก

(๓) สงเคราะห์กษัตริย์และข้าราชบริพารผู้ตามเสด็จ

(๔) สงเคราะห์พราหมณ์และคหบดี

(๕) สงเคราะห์ชาวนิคม ชาวชนบท

(๖) สงเคราะห์แก่สมณพราหมณ์ทั้งปวง

(๗) สงเคราะห์ฝูงเนื้อและนกทั้งปวง โดยพระราชทานอภัยแก่เนื้อและนกทั้งหลาย

(๘) สงเคราะห์โดยห้ามปรามบุคคลในแว่นแคว้นขอบขัณฑสีมา มิให้ประพฤติอธรรมมิให้กระทำบาป

(๙) สงเคราะห์คนที่ไร้ทรัพย์ด้วยพระราชทานทรัพย์ให้ตามสมควร

(๑๐) ทรงพระอุตสาหะ เสด็จเข้าไปหาสมณพราหมณ์ ทรงไต่ถามอรรถปริศนาเพื่อจะได้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

(๑๑) ทรงเว้นจากอธรรมราคะ คือเว้นจากการเสพกามกับคนที่ไม่ควรเสพ เช่น พี่ป้า น้า อา เป็นต้น

(๑๒) ทรงเว้นจากวิสมโลภะ คือไม่ละโมบโลภมากจนเกินไป

จักรพรรดิวัตร ๑๒ ประการนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นจริยาวัตรสำคัญยิ่งซึ่งผู้มีอำนาจปกครองหมู่คณะ

หรือบริหารบ้านเมืองจะพึงยึดถือปฏิบัติ โดยอนุโลมหรือเจริญรอยตามพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงปกครองทั่วทั้งโลก คือ นักปกครองต้องสำนึกอยู่เสมอว่าตนเองจะต้องปกครองตนให้ได้ก่อน เพราะตนเองจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเจริญและความเสื่อมของส่วนรวม และการที่จะบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมให้ได้ผลดีสมประสงค์นั้น ในส่วนตัวจะต้องตั้งอยู่ในหลักธรรมอันได้แก่จักรพรรดิวัตรนี้ด้วย กล่าวคือ

๑. ให้การสงเคราะห์แก่คนภายในและญาติมิตร ผู้เป็นกำลังสนับสนุนในหน้าที่การงานโดยต้องจัดการเรื่องครอบครัวให้มีความเรียบร้อยและมั่นคง ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม อาชีพหรือหน้าที่การงาน ญาติมิตรผู้ให้การสนับสนุนก็ต้องเอาใจใส่ช่วยสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาที่จะต้องสร้างครอบครัวตนเองให้เป็นครอบครัวตัวอย่าง เป็นแบบฉบับในทางสร้างสรรค์ได้สร้างคนภายในให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ทั้งทำตนให้เป็นที่พึ่งของเขาได้เมื่อคนภายในมีอันตรายหรือเกิดอุปสรรคก็จะต้องช่วยเหลือกำจัดปกป้องให้รอดพ้นอันตรายและอุปสรรคด้วยความตั้งใจ

และจริงใจ แต่การจะทำเช่นนั้นได้ ตนเองจะต้อง ปกครองตนให้ได้ ช่วยเหลือตนเองให้ได้ก่อน

ในการปกครองนั้น ผู้ปกครองจะต้องสำนึกอยู่เสมอว่าฐานะสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของนักปกครองคือครอบครัวและคนภายใน ถ้าครอบครัวไม่มั่นคง ไม่มีความสงบสุข คนภายในไม่มีระเบียบวินัย ญาติมิตรไม่มีความปรองดองกัน ก็แสดงว่าพลังพื้นฐานการปกครองส่วนหนึ่งได้เสียไป ซึ่งจะส่งผลกระทบกระเทือนต่อการปกครองส่วนรวมได้ ทำให้คนทั่วไปมองเห็นจุดอ่อนหรือจุดบกพร่องภายใน โดยเขาอาจเห็นว่า เพียงเรื่องภายในครอบครัวก็ยังปกครองไม่ได้ ยังทำให้เรียบร้อยไม่ได้จะไปปกครองในหมู่คณะหรือบ้านเมืองซึ่งเป็นงานใหญ่ได้อย่างไร ข้อนี้ย่อมจะทำให้ขาดความเชื่อถือและเชื่อมั่นหรือไว้ใจจากคนทั่วไป ที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะทั่วไปหรือเป็นลักษณะกว้างๆ

๒. รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์ สนับสนุนผู้มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองด้วยกันไม่กีดกันหรืออิจฉาริษยากัน ไม่ปัดแข้งปัดขากัน ไม่พยายามเลื่อยเก้าอี้กัน ต้องสำนึกอยู่เสมอว่าผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้นำที่ดี เป็นแบบอย่างที่

ดีของผู้อยู่ใต้ปกครองหรือประชาชน ถ้านักปกครองมัวแต่แก่งแย่งแข่งดีกัน ไม่รู้จักสนับสนุนกัน หาแต่ความผิดกัน ไม่รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันและกันแล้ว ย่อมจะเป็นแบบอย่างที่ดีไม่ได้

พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า **“ผู้ไหว้ย่อมได้รับไหว้ตอบ ผู้บูชาย่อมได้รับบูชาตอบ”** ข้อนี้ควรยึดถือเป็นหลักในการปกครอง ถ้าต่างคนต่างช่วยกันสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยสนับสนุนผู้มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองด้วยกัน การบริหารงานก็ย่อมจะได้รับความร่วมมือด้วยดี เขาย่อมตอบสนองเรา โดยการช่วยเหลือสนับสนุนเราในโอกาสอันควร แต่อย่างไรก็ตาม ต้องสังวรไว้ด้วยว่า การสงเคราะห์คน การสนับสนุนคนนั้น **ต้องดูคนให้เป็น ดูให้ออก บอกให้ถูก** คือเลือกคนให้ถูก ควรสงเคราะห์ ควรสนับสนุนคนที่เหมาะสม คนที่มีความรู้ความสามารถ และที่สำคัญคือ**เป็นคนดีมีศีลธรรม** จึงจะเกิดผลดี เป็นเหตุให้การดำเนินการในตำแหน่งหน้าที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า **“การบูชาผู้ควรบูชา เป็นมงคลสูงสุด”**

ถ้าดูคนไม่เป็น ดูไม่ออกบอกไม่ถูก เลือกคนไม่ถูก ไปสงเคราะห์คนผิด ไปสนับสนุนคนผิด คนไม่มีศีลธรรมเข้า ก็อาจเกิดความผิดหวังได้ย่างที่เรียกว่า **"ทำคุณให้โทษ โปรดสัตว์ได้บาป"**

อนึ่ง หากนักปกครองรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์ รู้จักสนับสนุนผู้ที่ควรสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ควรสนับสนุน ในฐานะเป็นผู้ปกครองด้วยกัน โดยยึดหลักถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกันมีอะไรหันหน้าเข้าปรึกษาหารือกันแล้ว การปกครองย่อมจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดผลดีแก่สังคมและประเทศชาติเป็นส่วนรวมด้วย

๓. **รู้จักสงเคราะห์** อนุเคราะห์ คนรับใช้ใกล้ชิด โดยคอยดูแลสุขทุกข์ คอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่เขา ไม่ให้ถูกตำหนิได้ว่า **"ยามดีเรียกใช้ ยามไข้ไม่รักษา"** เพราะคนเรานั้นเมื่อเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นผู้ปกครอง จำต้องมีคนช่วยเหลือคอยรับใช้ใกล้ชิดเสมือนเป็นมือเป็นเท้าเป็นหูเป็นตาแทนในบางกรณี ท่านเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีต้นไม้เล็กล้อมอยู่โดยรอบ และต้นไม้เล็กเหล่านี้เองที่ช่วยป้องกัน ช่วยต้านลมมิให้ปะทะต้นไม้ใหญ่เต็มแรง

ต้นไม้ใหญ่จึงยึดต้นอยู่ได้โดยปลอดภัย คนที่เป็นใหญ่เป็นโต เป็นผู้ปกครองก็เช่นเดียวกัน จะมีความปลอดภัยได้ก็ด้วยมีผู้น้อยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือผู้เป็นบริวารคอยป้องกันอยู่รอบด้าน เช่นคนสำคัญที่มีหน่วยคุ้มกันอยู่ตลอดเวลาฉะนั้น

คนโบราณท่านให้ข้อเปรียบเทียบไว้ว่า ผู้ใหญ่เป็นเหมือนฟันชุดบน ผู้น้อยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเปรียบเหมือนฟันชุดล่างเวลาเคี้ยวอาหาร ฟันทั้งสองชุดนี้จะต้องทำหน้าที่บดอาหารร่วมกัน ฟันชุดล่างเป็นชุดงับ ชุดบนเป็นชุดรับจึงสามารถเคี้ยวอาหาร บดอาหารให้ละเอียด เพื่อนำไปหล่อเลี้ยงร่างกายได้ ผู้ใหญ่กับผู้น้อยก็ต้องร่วมมือกันฉันนั้นโดยผู้ใหญ่ต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของผู้น้อยได้ ผู้น้อยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ต้องช่วยงานผู้ใหญ่ เปรียบเหมือนฟันชุดล่างที่ช่วยงับอาหารฉะนั้น

เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ปกครองควรเอาใจใส่ สงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เห็นเขาเดือดร้อนและขอความช่วยเหลือในเรื่องใด ก็ควรช่วยเหลือเขาด้วยความเต็มใจและจริงใจ

๔. รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ชนเจ้าพิธี เจ้าหน้าที่สั่งสอน พวกคหบดีด้วยการสนับสนุนให้ได้รับความสะดวกในการประกอบกิจการ กล่าวคือ ชนที่เป็นเจ้าพิธีกรรมต่างๆ เช่น พวกหมอดู หมอน้ำมนต์ เป็นต้น คนเหล่านั้น เป็นที่นับถือของกลุ่มชน มีคนเชื่อถือมากย่อมเป็นที่รวมจิตใจของหมู่คณะ ผู้ปกครองควรให้การสนับสนุนโดยธรรม พิธีกรรมใดที่เป็นไปเพื่อความเจริญของหมู่คณะของประชาชน ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว ควรส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อเสริมสร้างสามัคคีระหว่างคนในชาติ

เจ้าหน้าที่ผู้ทำการสั่งสอนอบรม เช่นพวกอนุศาสนาจารย์เป็นต้น คนเหล่านี้เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องศาสนาในเรื่องธรรมะธัมโมดี มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั่วไป ทั้งเป็นผู้มีความสามารถในการอบรมสั่งสอน สามารถนำคนให้ดำเนินชีวิตได้ถูกทาง เป็นผู้นำประชาชนในทางศีลธรรม นำคนเข้าศาสนาให้มีจิตใจสะอาด สว่างและสงบ เมื่อคนเหล่านี้ได้รับการสงเคราะห์

การสนับสนุน การส่งเสริมโดยธรรมแล้ว ย่อมจะมีกำลังใจสามารถปฏิบัติงานให้มีผลดียิ่งๆขึ้น

นอกจากการส่งเสริมชนเจ้าพิธีและเจ้าหน้าที่สั่งสอนแล้ว นักปกครองจะต้องหาทางสงเคราะห์ สนับสนุนพวกคหบดีต่าง ๆ ให้ได้รับความสะดวกในการดำเนินกิจการ เมื่อเขาลงทุนประกอบกิจการใดอันเป็นไปเพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เป็นการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชาติให้ดีขึ้น นักปกครองจะต้องให้ความสะดวกให้การสนับสนุน เมื่อคหบดีผู้ดำเนินธุรกิจประกอบกิจการต่าง ๆ ได้รับความสะดวกในการดำเนินงานแล้ว เขาย่อมจะเกิดความภาคภูมิใจในงานของเขา และพยายามสร้างงานของเขาให้เกิดผลดียิ่งขึ้น ทั้งแก่ตัวเขาเอง และผู้เกี่ยวข้องตลอดจนส่วนรวม การสนับสนุนคหบดีดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นการทำให้นายจ้างกับลูกจ้างได้ผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้นายทุนกับกรรมกรได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นการลดปัญหาคนว่างงานอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้น การรู้จักช่วยสงเคราะห์คหบดี จึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำ

๕. รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์ชาวนิคมชนบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นในหัวเมืองทั่วไปด้วยการส่งเสริม ทั้งด้านการศึกษาอบรม การประกอบอาชีพและการบำบัดทุกข์บำรุงสุขในด้านอื่นๆ เช่นด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นต้น ด้วยประชาชนตามท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญนั้น ส่วนใหญ่เป็นคนมีรายได้น้อย ได้รับการศึกษาอบรมน้อย ความเป็นอยู่ไม่สะดวกสบาย การคมนาคมก็ไม่สะดวกและมักมีโจรผู้ร้ายชุกชุม ไม่มีความปลอดภัยทั้งในชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญที่กระทบกระเทือนต่อการปกครอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่นๆอีก เช่น ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจ ปัญหายาเสพติดให้โทษและปัญหาการพนัน เป็นต้น ปัญหาต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เป็นมูลเหตุให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้ทั้งสิ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อการปกครองได้ทั้งสิ้น ดังนั้น นักปกครองจะต้องเอาใจใส่ต้องหาทางสงเคราะห์ชาวนิคมชนบทโดยการหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ เช่นดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นเป็นต้น

เมื่อชาวนิคมชนบทได้รับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ได้รับการศึกษาเล่าเรียนดี มีรายได้สูงขึ้น มีความเป็นอยู่สะดวกสบาย มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ดี การปกครองก็จะราบรื่นเพราะประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีความรักใคร่ปรองดองกัน ไม่เบียดเบียนกัน ปัญหาร้ายแรงต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรมเป็นต้น ก็จะลดน้อยลง บ้านเมืองก็จะมีความสงบสุข

๖. **รู้จักส่งเสริมศาสนา** เช่นบำเพ็ญกุศล ถวายอุปการะแก่ภิกษุสามเณร โดยถวายจตุปัจจัยหรือหาวิธีการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญแพร่หลายและมั่นคง เพื่อเสริมสร้างพระสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ศาสนา ด้วยพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของประชาชน เมื่อท่านมีความรู้ความสามารถดี ท่านก็จะช่วยอบรมประชาชนให้ยึดมั่นอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นคนมีศีลมีธรรม มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และองค์พระประมุขของชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมก็จะมีความสงบสุข การปกครองก็จะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ดังนั้นการบำเพ็ญกุศลจึงเป็นกุศโลบายสำคัญยิ่งในการปกครอง

นักปกครองบางคนมักเข้าใจผิด เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทำลายเศรษฐกิจของชาติ เป็นกาฝากสังคม ไม่ทำประโยชน์อะไรให้แก่สังคม ถึงกับกล่าวตำหนิอย่างรุนแรงว่าพระสงฆ์เป็นขอทานกิตติมศักดิ์ เป็นผู้เกาะกินประชาชนและสูบเลือดสูบเนื้อประชาชน เมื่อเห็นผิดเช่นนี้แล้วก็ไม่รู้จักเคารพนับถือพระสงฆ์ ไม่รู้จักทำบุญกุศล เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีของประชาชนคอยแต่ตั้งข้อรังเกียจพระสงฆ์องค์เจ้าตลอดไป

อันที่จริง พระสงฆ์ผู้นั้นก็มาจากประชาชน เมื่อบวชปุ๊บจะให้ดีปั๊บทันทีก็เป็นไปได้ยาก จะต้องอาศัยเวลาศึกษาอบรมอยู่ไม่น้อย และการศึกษาอบรมนั้นก็ต้องอาศัยความสนับสนุน ความอุปการะจากประชาชนด้วย กล่าวอีกอย่างก็คือพระจะดีหรือไม่นั้น ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักปกครองจะต้องเป็นผู้นำประชาชนในการส่งเสริมคณะสงฆ์ อยากให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษาดี มีความประพฤติปฏิบัติเรียบร้อยน่าเคารพบูชา นักปกครองต้องนำประชาชนสร้างนำประชาชนขัดสีฉวีวรรณพระสงฆ์

โดยถวายอุปการะการศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติของพระสงฆ์ มิใช่ตั้งหน้าติอย่างเดียว

ควรจะได้สำนึกอยู่เสมอว่า เมืองไทยของเรา ที่มีความเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคงดำรงเอกราชอธิปไตยมาถึงบัดนี้ก็ด้วยอาศัยพระสงฆ์ช่วยสั่งสอนอบรมประชาชน ด้วยพระสงฆ์มีอยู่ประจำวัดวาอารามต่าง ๆแทบทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ท่านช่วยอบรมประชาชนให้มีศีลธรรมให้รักใคร่สามัคคีกัน ให้มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นกิจวัตรของท่าน ด้วยเหตุนี้เองเมืองไทยเราจึงไม่มีการแตกแยกเหมือนประเทศเพื่อบ้านของเราบางประเทศ

จะอย่างไรก็ตามหากผู้ปกครองเข้าใจและมองเห็นความจริงข้อนี้แล้วนำประชาชนสร้างพระสงฆ์ให้ได้รับการฝึกการอบรมดี ให้ประพฤติปฏิบัติดีแล้ว พระสงฆ์จะทำงานด้านอบรมสั่งสอนประชาชนได้ดี มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้ การปกครองก็จะเรียบร้อย เกิดผลดีแก่ทางราชการบ้านเมืองสมประสงค์

๗. **รู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติของบ้านเมือง** เช่นการให้อภัยทานแก่สัตว์ต่างๆ เช่นพวกเนื้อและนกเป็นต้น

กล่าวคือ พวกสัตว์ป่านานาชนิด เช่น กวาง เก้ง เสือ สิงห์ กระทิง แรด และพวกนกต่างๆ เช่น นกคุ่ม นกเขา เป็นต้น เหล่านี้เป็นทรัพยากรของชาติ ควรสงวนไว้ โดยทางการควรจัดป่าสงวนสร้างวนอุทยานแห่งชาติขึ้น คุ้มครองสัตว์เหล่านั้นไว้ให้เป็นสมบัติของชาติ เป็นสมบัติของคนทั้งแผ่นดิน

ในทางพระพุทธสาสนาสอนว่า การคุ้มครองสัตว์ป่าไม่ทำลายสัตว์ป่านั้น จัดเป็นทานชนิดหนึ่ง เรียกว่า อภัยทาน คือเป็นการให้เมตตาแก่สัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่าไม่ต้องหวาดระแวง ไม่ต้องกลัวกัน ให้มีความสบายใจ และไว้ใจมนุษย์และรักมนุษย์ การให้อภัยทานนี้ ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศล ช่วยให้ชีวิตให้มีความชุ่มชื่น เบิกบาน จิตใจผ่องใส เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม การให้อภัยทานแก่พวกสัตว์ป่า ย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองมีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรม ให้ความเมตตาการุญให้ความคุ้มครองกว้างไกลตลอดถึงสัตว์ป่าด้วย และถ้าประชาชนให้ความร่วมมือในการคุ้มครองสัตว์ป่าด้วย ก็แสดงให้เห็นว่าประชาชนก็มีเมตตาจิต มีความรักหมู่คณะและประเทศชาติ เห็นแก่

ประโยชน์ส่วนรวม เมื่อประชาชนมีจิตใจสูงอย่างนี้ การปกครองก็ย่อมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ

๘. รู้จักแนะนำตักเตือนประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง มิให้ประพฤติการอันมิชอบธรรม สิ่งใดผิดศีลผิดธรรม เป็นอบายมุข ก็ห้ามปรามมิให้กระทำ ไม่ส่งเสริมไม่สนับสนุน เช่น ไม่ส่งเสริมการพนัน ไม่ส่งเสริมการประกอบมิจฉาชีพ ไม่ส่งเสริมการขายตัว การอาบอบนวดเป็นต้น โดยชี้นำให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจ เป็นสิ่งทำลายความมั่นคงของชาติ เพราะเป็นสิ่งมอมเมาคนในชาติ ให้หลงใหลมั่วสุมอยู่ในกามารมณ์อันเป็นอบายมุข

เมื่อผู้ปกครองเอาใจใส่ ทำการแนะนำ ห้ามปรามมิให้มีการประพฤติการมิชอบธรรมอย่างจริงจังแล้ว สิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ ก็จะลดน้อยลง ประชาชนก็จะมีจิตใจสะอาดสว่างและสงบ ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุข จะตั้งหน้าตั้งตาประกอบอาชีพอันสุจริต จะเป็นคนมีศีลธรรมโดยทั่วหน้า อาชญากรรมต่าง ๆ ก็ลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด ดังนั้น ผู้ปกครองจึงควรมีนโยบายอบรมศีลธรรม

ส่งเสริมการนำคนเข้าวัดเพื่อรักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา ให้รู้จักฟังเทศน์ ฟังปาฐกถาธรรม ทั้งตนเองก็จะต้องประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั่วไปด้วย เมื่อผู้ปกครองปฏิบัติได้อย่างนี้ ชื่อว่าได้ปกครองตน ปกครองหมู่คณะโดยธรรม จะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน

๘. รู้จักสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย โดยพยายามส่งเสริมอาชีพ หน้าที่การวางโครงการพัฒนาอาชีพให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของสังคม โดยถือหลักการว่า อาชีพหน้าที่การงานเป็นหัวใจสำคัญ ต้องพยายามให้คนมีอาชีพเป็นหลักฐานและมั่นคง ให้เขารักหน้าที่การงาน พยายามลดปัญหาคนว่างงานให้ได้ ทั้งนี้เพื่อยกระดับรายได้ให้สูงขึ้น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มั่นคงขึ้น

เมื่อคนมีรายได้น้อยได้รับการสงเคราะห์ดังกล่าวแล้ว เขาก็ย่อมจะมีความชื่นชมยินดี มีความรักอาชีพและการงานจะตั้งหน้าประกอบอาชีพโดยสุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน มีความเลื่อมใสในระบอบการปกครอง มีความเคารพรักผู้ปกครอง มีความภักดีต่อชาติ ศาสนา

และพระมหากษัตริย์ จะได้สำนึกว่าตนเองเป็นคนของชาติ มิได้ถูกทอดทิ้งให้เป็นอยู่ตามยถากรรม จะทำหน้าที่เป็นพลเมืองดีของชาติโดยทั่วกัน ดังนั้น ปัญหาคนมีรายได้น้อย ปัญหาความยากจนจึงเป็นปัญหาที่ผู้ปกครองจะต้องเอาใจใส่หาทางแก้ไข จะได้ชื่อว่าเป็นผู้บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนได้อย่างแท้จริง

๑๐. รู้จักเข้าหาพระสงฆ์องค์เจ้า เพื่อศึกษาหาความรู้เรื่องการศาสนา การบุญ การกุศล เมื่อเห็นว่าพระสงฆ์รูปใดมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีความรู้เรื่องธรรมะดี มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นผู้ปฏิบัติสมถวิปัสสนาถูกต้อง ก็ควรเข้าไปกราบปรึกษาหารือหรือไต่ถามปัญหาธรรม สนทนาธรรมกับท่าน เพื่อจะได้ความรู้ความเข้าใจในธรรมในเรื่องศาสนาจะได้นำมาปฏิบัติได้ถูกต้องบางครั้งอาจได้แนวความคิดหรือหลักการที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองเป็นอันมาก เพราะพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกนั้น ท่านเป็นผู้มีความรู้เรื่องศาสนา เรื่องธัมมะธัมโม ถือเป็นมาตรฐานได้ นอกจากจะได้ความรู้แล้วการเข้าไปหาพระ ไปสนทนากับพระที่ทรงความรู้นั้นยังได้

ชื่อว่าเป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ได้บรรลุผลที่พึงประสงค์และได้ชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพระสงฆ์ที่ถูกต้อง เพราะเป็นการนำธรรมะจากท่านไปเผยแพร่และนำเกียรติคุณของท่านไปยกย่องสรรเสริญ อันจะเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนรู้จักและศรัทธาในตัวท่าน จะได้ช่วยสนับสนุนท่านในการบำเพ็ญศาสนกิจ

แต่คนส่วนมาก โดยเฉพาะนักปกครองนั้น มักไม่เข้าใจเรื่องนี้ดี เมื่อคนเหล่านี้เข้าวัดก็มักไปหาพระหมอดูเสียเป็นส่วนมาก จึงได้แต่คำป้อยอ คำปลอบใจจากพระหมอดูเท่านั้น เลยไม่รู้เรื่องพระพุทธศาสนา ไม่รู้เรื่องธัมมะธัมโม ทั้งที่ตนเองก็เป็นพุทธศาสนิก เป็นพุทธมามกะ

เป็นที่น่าเสียดาย น่าเป็นห่วงอยู่มาก ที่ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่มักเห็นว่าพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเพียงผู้มีหน้าที่เฝ้าวัด เรี่ยไรเงินสร้างวัดสร้างโบสถ์เท่านั้น จึงไม่อยากเข้าหาพระเพราะกลัวถูกเรี่ยไรเงิน ด้วยไม่เข้าใจลึกไปถึงหน้าที่อันแท้จริงของพระสงฆ์ ซึ่งหน้าที่อันแท้ของพระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทนั้น ได้แก่การศึกษาธรรม การปฏิบัติธรรม และการเผยแพร่ธรรม

พระสงฆ์ที่ดีท่านทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ การเข้าไปหาท่านแล้วถามปัญหาธรรมสนทนาธรรมกับท่าน จึงตรงกับหน้าที่ของท่าน ท่านยินดีจะให้ความรู้แก่เราเสมอ

ปัญหาชีวิตที่มีอยู่มากมาย ซึ่งคนส่วนมากมักแก้กันไม่ตกนั้น เราได้พบวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ถูกต้อง ถ้าเรามีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา รู้ธรรมดีพอ และการที่จะมีความรู้ธรรมนั้นทางหนึ่งก็คือ การเข้าไปหาพระผู้มีความรู้ดังกล่าวแล้ว ดังนั้น นักปกครอง เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการปกครองจึงควรไปหาพระ ไปสนทนากับพระผู้ทรงความรู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก

๑๑. **รู้จักละเว้นอธรรมราคะ** (ความกำหนัดในกามโดยมิชอบธรรม) กล่าวคือไม่เป็นผู้มักมากในกาม ไม่เป็นคนหลงใหล ไม่รู้ที่ควรไม่ควร เช่นไม่ร่วมหลับนอนกับพี่ป้า น้า อา ภรรยาผู้อื่น เด็กเล็ก และสตรีใกล้จะตายเป็นต้น เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในฐานะเป็นญาติใกล้ชิดบ้าง ในฐานะมีเจ้าของบ้าง เป็นผู้เยาว์และกำลังอ่อนแอบ้าง หากร่วมหลับนอน ร่วมเพศกับบุคคลเหล่านี้ ย่อมถือกันว่าเป็นการผิดศีลธรรมอันดีของประชาชน ผู้เป็นนักปกครอง

จะต้องละเว้นจากความกำหนัดในกามอันมิชอบธรรมดังกล่าวนี้ จึงจะสมควรเป็นที่เคารพนับถือของผู้อยู่ในปกครอง

มีผู้ใหญ่บางคนที่เป็นนักบริหาร ขาดความสังวรในเรื่องนี้ ถือว่าตนเองมีอำนาจสามารถให้คุณให้โทษได้ จึงประพฤติตนไม่เหมาะสม โดยร่วมรักกับผู้อยู่ใต้ปกครองของตน เช่น เป็นชู้กับเสมียนบ้าง หญิงหน้าห้องของตนบ้าง จะเป็นสาวหรือลูกใครเมียใครก็ไม่เลือก แม้ตนเองจะอายุมากแล้วก็ไม่สำนึกถึงสังขารตน ชอบจู๋จี๋มั่วอยู่กับเสมียนสาว ๆ ถึงคราวพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ ก็ตกอยู่ในอำนาจฉันทาคติและโมหาคติ เลื่อนขั้นเงินเดือนให้ผู้ที่ได้เสียกับตนเป็น ๒ ขั้น ติด ๆ กันทุกปีอย่างนี้ก็มี มีนักปกครองอย่างนี้เป็นที่เหม็นเบื่อที่สุดแต่ดูเหมือนยังมีอยู่มากในสังคมปัจจุบัน นักปกครองประเภทนี้ จึงไม่มีใครเคารพนับถือด้วยจริงใจมีแต่คนนึกสาปแช่งอยู่ตลอดกาล เมื่อพ้นตำแหน่งไปแล้ว จึงมักกลับไปเยียมที่ทำงานเดิมไม่ได้ เพราะตนเองมีเบื้องหลังสกปรก

ด้วยเหตุนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้เว้นจากอธรรมราคะ ผู้ที่เว้นได้เด็ดขาดย่อมจะเป็นผู้ควรเคารพนับถือ

เป็นคนควรเชื่อถ้อยฟังคำ ย่อมทำการปกครองหมู่คณะและประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๒. รู้จักละเว้นจากความโลภจัด ความอยากได้จัด กล่าวคือไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ ซึ่งคนโลภมากนั้น เห็นอะไรของใครก็อยากได้ทั้งนั้น ยิ่งเป็นผู้มีอำนาจ สามารถให้คุณให้โทษได้ก็ใช้อำนาจหน้าที่ของตน กดขี่ข่มเหง บังคับเอาสิ่งที่ตนอยากได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม จะควรหรือไม่ควรก็ไม่เลือก เอาแต่ได้ลูกเดียว คนประเภทนี้เองที่เป็นปิศาจร้ายของสังคม

การทุจริตคิดมิชอบต่างๆ เช่นการโกง การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเกิดมาจากความโลภจัดทั้งสิ้น ผู้มีความโลภจัด ย่อมเป็นคนไม่มีหิริโอตตัปปะ สามารถทำชั่วได้ทุกชนิด เพราะตกอยู่ภายใต้อำนาจของความโลภ เป็นทาสของความโลภมาก ดังนั้น คนโลภมากจึงเป็นคนไม่มีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีไม่ได้ จึงไม่ควรเป็นผู้นำ ไม่ควรเป็นผู้ปกครองหมู่คณะและประเทศชาติ เพราะจะเป็นคนโกงชาติ เป็นคนขายชาติได้

แม้แต่พระพุทธศาสนา บางคนที่มีความโลภจัด ก็ยอมขายได้ลงคอ ทั้ง ๆ ที่พ่อแม่และบรรพบุรุษของตนนับถือพระพุทธศาสนา แต่พอเจอพระเจ้าเงินตราก็ตาลุกลืมพระพุทธศาสนาไปเข้ารีดถือศาสนาอื่นได้ เพราะอำนาจเงินตัวเดียวเท่านั้น เพราะคนโลภมากนั้น ถือเงินเป็นพระเจ้า ได้เท่าใดก็ไม่พอ คนประเภทนี้เป็นคนลวงโลกหน้าเนื้อใจเสือ ไม่ควรเป็นผู้มีอำนาจในการปกครอง เพราะจะเป็นคนขายชาติ ขายศาสนา ดังนั้น ผู้ปกครองที่หวังความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ตนเองและประเทศชาติ จึงควรละเว้นจากความโลภจัด ดังกล่าวนี้เสีย

จักกวัตติสูตรที่ยกมานี้ นับเป็นข้อธรรมที่น่าสนใจ ซึ่งมิใช่เฉพาะพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้นแต่หลักธรรมดังกล่าวนั้นย่อมเป็นของสาธารณะทั่วไปแก่ผู้ใคร่ในธรรมทั้งนั้น ท่านเมื่ออ่านแล้วลองนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติดูซิครับ

กูฏทันตสูตร*

หลักการส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ในการปกครอง

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่สวนมะม่วงหนุ่ม (อัมพลัฏฐิกา) ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ ขานุมตะ ในแคว้นมคธ ครั้งนั้น มีพราหมณ์ผู้ครองหมู่บ้านชื่อกูฏทันตะเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดกูฏทันตพราหมณ์โดยทรงเล่าเรื่องพระเจ้ามหาวิชิตราชปกครองแผ่นดินในครั้งอดีต ให้ฟังว่า

เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชเป็นกษัตริย์ผู้มั่งคั่ง มีพระราชทรัพย์และโภคทรัพย์มากมาย มีเงินมีทองมากหลาย มีทรัพย์สินและเครื่องอุปกรณ์เหลือหลาย มีทุนทรัพย์และธัญญทรัพย์มาก มีคลังสมบัติยุ้งฉางและอาคารมากมาย พระองค์ทรงพระดำริถึงความสมบูรณ์ความมั่งคั่งส่วนพระองค์แล้ว มีพระประสงค์จะทำการบูชายัญ

---

*พระไตรปิฎกเล่ม ๙

โดยนำสัตว์จำนวนมากมาฆ่าบูชาตามลัทธิพราหมณ์ จึงตรัสเรียกพราหมณ์ที่ปรึกษาแผ่นดินเข้าเฝ้า และทรงแจ้งพระราชประสงค์ให้ทราบ

พราหมณ์ที่ปรึกษาแผ่นดินกราบทูลเล่าความเป็นไปในชนบทและหัวเมืองต่าง ๆ ให้พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงทราบว่า ขณะนั้น ชนบทต่าง ๆ ก็ไม่สงบ ยังมีโจรผู้ร้ายชุกชุม มีการเบียดเบียนกันอยู่มาก มีการปล้น การฆ่า การทำร้ายร่างกายและทรัพย์สิน ปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามหนทางต่าง ๆ ก็ไม่ปลอดภัย มีการจี้ปล้นกันอยู่ทั่วไป เมื่อบ้านเมืองไม่สงบ มีโจรผู้ร้ายชุกชุม มีการเบียดเบียนกันอยู่อย่างชุกชุมอย่างนี้ การที่จะรื้อฟื้น ประกอบพลีกรรมบูชายัญนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

พราหมณ์ที่ปรึกษาแผ่นดินได้กราบทูลแนะนำต่อไปว่า พวกโจรผู้ร้ายนั้น หากจะดำเนินการด้วยมาตรการปราบปรามอย่างเดียว เช่น ประหารชีวิตบ้าง จองจำคุมขังบ้าง ทำให้เสื่อมจากญาติจากมิตรบ้าง ตำหนิโทษบ้าง เนรเทศบ้าง การใช้มาตรการอย่างนั้นก็จะไม่ได้ผลเด็ดขาดไม่เป็นที่สิ้นสุด

เพราะพวกโจรตลอดถึงญาติมิตรของโจรที่เหลืออยู่ยังมิได้ปราบปรามก็จะก่อการร้ายขึ้นอีก ควรใช้มาตรการที่ดีกว่านั่นคือการสงเคราะห์การสนับสนุนอาชีพของประชาชน โดยส่งเสริมกสิกรรม พาณิชยกรรม ตลอดจนราชการ เช่นให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร พันธุ์สัตว์แก่เกษตรกร ให้ทุนแก่พวกประกอบการค้า ให้เงินเดือนและรางวัลตลอดจนบำเหน็จบำนาญแก่ข้าราชการ

พระเจ้ามหาวิชิตราช ทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของพราหมณ์ จึงมีรับสั่งให้ดำเนินการตามนั้น ผลปรากฏว่ารัฐของพระเจ้ามหาวิชิตราชนั้นมีความสงบสุขโดยทั่วถึง ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี บ้านเมืองปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่มีการเบียดเบียนกัน ประชาชนมีความร่าเริงบันเทิงใจ พ่อแม่ก็ประคองลูก ๆ ให้ร่าเริงอยู่แนบอก บ้านเรือนก็ปลอดภัยไม่ต้องลงกลอนประตูหน้าต่าง

จากพระพุทธดำรัสตรัสเล่าดังกล่าวนี้ ทำให้เรามองเห็นปัญหา สาเหตุแห่งปัญหาและวิธีแก้ปัญหาเกี่ยวกับการปกครองชัดแจ้งขึ้นว่า ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาผู้ก่อการร้ายเป็นต้น มีสาเหตุมาจาก

การกดดันทางเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญ วิธีแก้ปัญหาเหล่านั้น จะแก้ด้วยการปราบปรามอย่างเดียวย่อมไม่สำเร็จ หรือแม้จะสำเร็จก็เป็นเพียงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น จะให้เกิดผลอย่างจริงจังและเป็นผลยั่งยืนนาน จะต้องแก้ด้วยวิธีการสงเคราะห์ประชาชนในทางเศรษฐกิจด้วย และการสงเคราะห์นั้น ควรดำเนินการตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาคือหลัก ราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ

ราชสังคหวัตถุ แปลว่าหลักการสงเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดิน หรือหลักการสงเคราะห์ทางราชการ หมายความว่าหลักการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้เป็นพระ-มหากษัตริย์หรือผู้ปกครองหมู่คณะ ปกครองบ้านเมืองจะพึงถือเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อสงเคราะห์ไพร่ฟ้าประชาชนหรือหมู่คณะ ให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและมีความจงรัก-ภักดีต่อบ้านเมืองและหมู่คณะ ซึ่งหลักการสงเคราะห์นี้มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. สัสสเมธัง รู้จักบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักส่งเสริมการเกษตรกรรม

๒. ปุริสเมธัง รู้จักสงเคราะห์ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ตลอดจนรู้จักบำรุงคน รู้จักสร้างคนดี รู้จักส่งเสริมคนดี คนที่มีความรู้ความสามารถ

๓. สัมมาปาสัง รู้จักผูกน้ำใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ

๔. วาจาเปยยัง มีวาจาประทับใจ คือ รู้จักพูดจาปราศรัย รู้จักกล่าวยกย่องเชิดชู

หลักการสงเคราะห์ ๔ อย่างนี้ พึงนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เพื่อเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการปกครองตามความเหมาะสมแก่สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของประชาชน เช่น

หลักการสงเคราะห์ประการแรก ได้แก่การสงเคราะห์ด้านกสิกรรมหรือเกษตรกรรม หลักการนี้เหมาะสมที่จะนำมาใช้สำหรับประชาชนที่มีอาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะประเทศไทยมีประชาชนที่เป็นชาวเกษตรจำนวนมากประมาณร้อยละ ๘๐ ของประเทศ สภาพปัจจุบันของประเทศไทย ดูจากฐานะทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า

ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน มีรายได้น้อย มีหนี้สินมาก ทั้งส่วนหนึ่งก็ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ประกอบกับอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติ เพราะการชลประทานยังไม่ทั่วถึง บางปีฝนแล้ง บางปีน้ำท่วม พื้นที่การเพาะปลูกก็ไม่อุดมสมบูรณ์ ทั้งประชาชน ก็ขาดความรู้ ความชำนาญในการอนุรักษ์และบำรุงดิน เมื่อสภาพปัจจุบันเป็นอย่างนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรกรรมนานาประการ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจของเกษตรกรตกต่ำ ปัญหาชลประทาน ปัญหาขาดแคลนปุ๋ย เป็นต้น ชาวเกษตรกรจึงมีความต้องการได้รับการสงเคราะห์ในการแก้ปัญหาเหล่านี้

นักปกครองที่ดี ที่มีความสามารถ จะต้องดำเนินการให้มีการสงเคราะห์เพื่อตอบสนองความต้องการของชาวเกษตรกร โดยเข้าไปศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการของเขาตลอดจนแสวงหาแนวทางและวิธีการที่เหมาะสมดำเนินการสงเคราะห์ให้เกิดผล ควรเข้าให้ถึงประชาชนร่วมสุขร่วมทุกข์กับประชาชน โดยเฉพาะชาวเกษตรกรด้วยความเต็มใจและจริงใจในฐานะผู้ปกครอง จะต้องแสดง

ความห่วงใย เอาใจใส่ต่อสารทุกข์สุกดิบของชาวเกษตรกร อยู่ตลอดเวลา ทำได้อย่างนี้ชื่อว่ายึดหลักราชสังคหวัตถุข้อแรกเป็นที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจในการปกครอง

หลักการสงเคราะห์ประการที่ ๒ ได้แก่การสงเคราะห์การสนับสนุนคนในทางที่ถูกที่ควร เช่น ผู้มีหน้าที่ปกครองในส่วนราชการก็รู้จักสงเคราะห์รู้จักส่งเสริมข้าราชการเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือน เมื่อเห็นใครเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถก็ยกย่องส่งเสริม โดยการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่หรือขึ้นเงินเดือนตามควรแก่ความดีความชอบ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

สำหรับคนไทยนั้น ส่วนใหญ่มีความนิยมในการรับราชการ แม้ข้าราชการจะมีรายได้น้อยไม่มีทางร่ำรวยเป็นเศรษฐีได้ แต่มีความภาคภูมิใจ และรู้สึกเป็นเกียรติในตำแหน่งหน้าที่ข้าราชการที่ดีจึงเป็นผู้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ความจริงใจ ความข่มใจ ความอดทน อดกลั้น และอดออมทั้งมีน้ำใจเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมือง เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ

และธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติ เพราะบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเป็นคนหูไว ตาไว เห็นกาลไกลและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย ส่วนหนึ่งได้แก่ข้าราชการ กล่าวได้ว่าบุคคลที่เป็นนำสังคมไทยนั้น ได้แก่ข้าราชการที่ดี ผู้มีหน้าที่ปกครองในส่วนราชการทุกส่วนจึงควรเอาใจใส่ให้การสงเคราะห์ข้าราชการที่ดีเพื่อให้มีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ให้เกิดผลดีแก่ประเทศชาติยิ่ง ๆ ขึ้น

สำหรับผู้มีอำนาจหน้าที่ปกครองทั่วไป ก็ต้องรู้จักสงเคราะห์ รู้จักสนับสนุนและส่งเสริมคนดี คนที่มีความรู้ความสามารถ ด้วยการยกย่องเชิดชูตามควรแก่ฐานะ

นักปกครองที่ดีจะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า บุคคลเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดของชาติ การส่งเสริมบุคคลผู้มีความสามารถจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อความมั่นคงของชาติ เพราะถ้าบุคคลในชาติมีความอ่อนแอ ประเทศชาติก็อ่อนแอ ถ้าคนในชาติมีความเข้มแข็ง ประเทศชาติก็ต้องเข้มแข็งมั่นคง ความอยู่รอดปลอดภัยของชาติจึงขึ้นอยู่กับบุคคลในชาติ ถ้าคนในชาติ เช่น ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ได้รับการสงเคราะห์ การสนับสนุนในทางที่ถูกที่ควร บุคคล

เหล่านี้ก็จะเป็นกำลังที่เข้มแข็งที่สุดในชาติ ดังนั้น การปกครองจึงจำต้องดำเนินการให้มีการสงเคราะห์ การส่งเสริมคนดีด้วย

หลักการสงเคราะห์ประการที่ ๓ ได้แก่การสงเคราะห์ด้านพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยการวางแนวนโยบาย หลักการ และวิธีการส่งเสริมให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของผู้ประกอบอาชีพในทางพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม

ผู้ประกอบอาชีพทางพาณิชยกรรมนั้น เป็นกำลังสำคัญยิ่งในบ้านเมือง บ้านเมืองมีความเจริญขึ้นเพียงใด ประชากรเพิ่มมากขึ้นเพียงใด การค้าขายก็มีความสำคัญมากขึ้นเพียงนั้น เพราะประชาชนมีความจำเป็นต้องซื้อต้องขายและแลกเปลี่ยนสินค้ามากขึ้น การผลิตและการบริโภคมีมากขึ้นและการค้าขายนั้นจำต้องลงทุนเพื่อหวังกำไรเป็นทำนองว่าหว่านพืชหวังผล เพราะการค้าขายจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยมีกำไร

ผู้ประกอบการค้านับได้ว่าเป็นคนกลางระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยเริ่มต้นด้วยการซื้อจากผู้ผลิตมาขายให้ ผู้

บริโภค และการซื้อขายนั้นอาจดำเนินกันเป็นหลายทอด มีการเปลี่ยนมือกันตามความจำเป็น การซื้อเป็นการลงทุน การขายเป็นกำไร ส่วนใหญ่การลงทุนนั้นเป็นของแน่นอนสำหรับการค้า แต่การหากำไรนั้นไม่อาจได้กำไรเสมอไป อาจประสบการขาดทุนด้วยก็ได้ การค้าขายจึงเป็นการเสี่ยงต่อการขาดทุนอยู่เสมอ

จะอย่างไรก็ตาม สภาพปัจจุบัน คนที่มั่งคั่ง เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐีในเมืองไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการค้า คนไทยส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวแล้ว ที่ประกอบการค้าก็มีบ้าง แต่ขาดความถนัดและไม่มีความชำนิชำนาญในการค้า

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ การส่งเสริมคนไทยให้รู้จักประกอบการค้า จึงเป็นปัญหาเร่งด่วนโดยเริ่มการสงเคราะห์ ส่งเสริม และสนับสนุนคนไทยที่ประกอบการค้าให้มีความสามารถในทุก ๆ วิถีทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสงเคราะห์ให้มีคุณสมบัติแห่งผู้ประกอบการค้าตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

(๑) จักขุมา ตาดี คือรู้จักสินค้า ดูสินค้าเป็น สามารถคำนวณราคาในการซื้อในการขาย กะเก็งกำไรได้

ถูกต้อง สามารถกำหนดได้ว่าสินค้านั้นๆ มีราคาเท่านั้น ๆ เมื่อซื้อขายอย่างนั้นๆ จะต้องลงทุนเท่านั้น จะได้กำไรเท่านั้น

(๒) วิธูโร เฉลียวฉลาดในการซื้อขาย คือเป็นผู้เชี่ยวชาญ จัดเจนธุรกิจ เช่น รู้จักแหล่งค้าขาย รู้ทันความเคลื่อนไหวของตลาด รู้ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อและจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า

(๓) นิสสยสัมปันโน มีแหล่งทุนเป็นที่อาศัย คือรู้จักคบหาคนมีเงิน คนที่มีประสบการณ์ในการค้า คนที่ตั้งหลักฐานได้ด้วยการค้า รู้จักคบพ่อค้าใหญ่ และต้องทำตนให้เป็นคนมีสัจจะ ทั้งต่อตนเองและนายทุน มีทมะ คือรู้จักข่มใจตนเอง ไม่มีความแข็งกระด้างหรือเย่อหยิ่งจองหอง มีขันติ ความอดทน อดกลั้น และอดออม มีจาคะรู้จักเสียสละ กล้าได้ กล้าเสีย โดยเฉพาะรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่

นอกจากการสงเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะต้องดำเนินการสงเคราะห์ด้านอื่นๆอีก เช่น การลงทุน การตลาด การขนส่ง การส่งออก ส่งเข้า เป็นต้น

ในด้านอุตสาหกรรมก็ควรหาทางส่งเสริมเช่นเดียวกัน โดยพยายามส่งเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในงานด้านอุตสาหกรรม พยายามสงเคราะห์ สนับสนุนและส่งเสริมการลงทุน การจัดตั้งโรงงาน การกำหนดมาตรการสินค้าอุตสาหกรรม เป็นต้น ตลอดจนหาทางช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความจริงใจและจริงจัง

เมื่อคนไทยได้รับการสงเคราะห์ การสนับสนุน และส่งเสริมดังกล่าวแล้ว คนเหล่านั้นก็จะเป็นกำลังเข้มแข็งของชาติ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชาติ ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรเอาใจใส่ในการสงเคราะห์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวนี้

หลักการสงเคราะห์ประการที่ ๔ ได้แก่การรู้จักยกย่องเชิดชูให้เกียรติแก่คนทั่วไป ด้วยการพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ตลอดจนรู้จักเผยแพร่ธรรมและวิชาการต่าง ๆ แก่มวลชน เพื่อที่จะให้ประชาชนนำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาชีวิต ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม เพราะผู้ปกครองที่ดีนั้นจะต้องอยู่ใกล้ชิดกับประชาชน เข้า

ถึงประชาชน เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของประชาชน แล้วหาทางแก้ปัญหาและสนองความต้องการของประชาชน

สำหรับประเทศไทยเรานั้น ประชาชนส่วนใหญ่ถึง ๙๕% เป็นพุทธศาสนิกชน การสงเคราะห์ประชาชนด้วยหลักการประการที่ ๔ นี้ ที่เหมาะสมที่สุดก็คือการสงเคราะห์ตามแบบชาวพุทธ คือการพูดจาปราศรัย ต้อง อิงอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากสามารถนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนาออกเผยแพร่ด้วยก็เป็นผลดียิ่ง แม้การสงเคราะห์ทางวิชาการอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพของประชาชน ถ้านำคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสอดแทรกในวิชาการนั้น ๆ ด้วย ก็จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อการปกครองเป็นอย่างยิ่ง

หลักการสงเคราะห์ทั้ง ๔ ประการนี้ กล่าวโดยสรุปก็ได้แก่การสงเคราะห์ด้วยอามิสและสงเคราะห์ด้วยธรรม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ อามิสสงเคราะห์ การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ ๑ ธรรมสงเคราะห์ การสงเคราะห์ด้วยธรรม ๑

การสงเคราะห์มี ๒ อย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การสงเคราะห์ข้อ ๒ คือธรรมสงเคราะห์ เป็นยอดแห่งการสงเคราะห์

ผู้ปกครองหมู่คณะหรือประเทศชาติ หากดำเนินการปกครองโดยยึดหลักการสงเคราะห์ดังกล่าวนี้เป็นแนวทางดำเนินการควบคู่กันไป การปกครองก็จะมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลที่พึงประสงค์เป็นแน่แท้

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ราชสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ มีความสำคัญเป็นอันมากต่อการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการปกครอง กล่าวคือ ผู้บริหารที่ดีนั้นจะต้องเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี และจะมีมนุษยสัมพันธ์ดีได้ก็ต้องปฏิบัติตนตามหลักราชสังคหวัตถุดังกล่าวนี้

สิงคาลกสูตร*

การสร้างมนุษยสัมพันธ์

การอยู่ร่วมกันของมวลมนุษย์ชาติ เริ่มแต่สังคมครอบครัวเป็นต้นไป แต่ละคนก็มีความสัมพันธ์กัน โดยฐานะเป็นพ่อ-แม่ บุตร-ธิดา ญาติ-มิตร เพื่อนร่วมงาน นายจ้าง-ลูกจ้าง ผู้ปกครอง-ผู้ใต้บังคับบัญชา เหล่านี้เป็นต้น เมื่อแต่ละคนมีความเกี่ยวข้องกันก็ย่อมจะมีความต้องการความร่วมมือกัน การประสานประโยชน์กัน โดยถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งก็ไม่ประสงค์จะให้เกิดความขัดแย้งหรือแตกแยกกัน เพราะการขัดแย้งหรือแตกแยกกันนั้น นับว่าเป็นมูลเหตุอันสำคัญที่จะทำให้เกิดอันตรายต่อความสัมพันธ์อันดีที่ควรมีต่อกันและมนุษยสัมพันธ์จักเป็นสายใยที่สำคัญยิ่งที่จะเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างมนุษย์ทุกหมู่เหล่า และทุกรูปทุกนาม

การที่คนเราจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก

---

*พระไตรปิฎกเล่ม ๑๑

เล่ม ๑๑ เรียกว่า "สิงคาลกสูตร" ในสิงคาลกสูตรนั้น ประกอบด้วยหัวข้อธรรมหลายประการคือ กรรมกิเลส ๔ อบายมุข ๖ มิตรเทียม มิตรแท้ และทิศ ๖ ตามลำดับ กล่าวคือ

สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ ณ วัด เวฬุวันมหาวิหาร เขตพระนครราชคฤห์ เช้าตรู่วันหนึ่ง ลูกชายของคฤหบดีคนหนึ่งชื่อ สิงคาลมาณพ นุ่งผ้าเปียกน้ำและเอาน้ำรดผมให้เปียก แล้วเดินออกจาก พระนครราชคฤห์ พอไปถึงนอกเมืองก็ประคองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลาย คือไหว้ทิศเบื้องหน้า หันมาไหว้ทิศเบื้องขวา แล้วกลับไปไหว้ทิศเบื้องหลัง กันมาไหว้ทางทิศเบื้องซ้าย และไหว้ต่อไปยังทิศเบื้องล่าง และทิศเบื้องบนอยู่อย่างตั้งใจ โดยมิได้ใส่ใจว่าคนจะไปหรือใครมา ไม่สนทั้งนั้น

ขณะนั้น พระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาตในเขต พระนครราชคฤห์และได้เสด็จผ่านไปทางที่สิงคาลมาณพกำลังทำการไหว้ทิศอยู่พอดี พระพุทธองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเขากำลังไหว้ทิศทั้งหลายอยู่เช่นนั้น จึงตรัสถามว่า

"เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงประคองอัญชลีไว้ทิศทั้งหลายอยู่เช่นนี้ มาณพ"

สิงคาลมาณพกราบทูลว่า "เมื่อก่อนที่บิดาจะตาย ท่านสั่งไว้ว่า ให้ไหว้ทิศทั้งหลายอย่าได้ละทิ้งกิจนี้เป็นอันขาด ดังนั้น ข้าพระองค์จึงไหว้ทิศทั้งหลายตามคำบิดา พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า ""แต่ในอริยวินัยของเรา คือวินัยของพระอริยะในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ควรไหว้ทิศอย่างนี้"

สิงคาลมาณพจึงทูลถามว่า "แล้วควรจะไหว้ทิศทั้งหลายอย่างไร พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "สิงคาลมาณพ ถ้าอย่างนั้นท่านจงฟังจงตั้งใจให้ดีนะ" แล้วตรัสต่อไปว่า "สิงคาลมาณพ ก็พระอริยสาวกของเรา ละกรรมกิเลสทั้ง ๔ ได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ และไม่ปฏิบัติตามทางแห่งความเสื่อมแห่งโภคะ ๖ ประการ และพระอริยสาวกเหล่านั้น เป็นผู้ปราศจากกรรมอันลามกรวม ๑๔ ประการแล้ว ชื่อเป็นผู้ปกปิดอันตรายทั้งหลายได้จากทิศทั้ง ๖ นี้

จัดเป็นเหตุแห่งความชนะในโลกทั้งสอง คือ พระอริยสาวกเหล่านั้น จะประสบผลดีมีความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกอื่น

ก็กรรมกิเลส ๔ ประการนั้น คืออะไร

กรรมกิเลส ๔ ประการนั้น คือ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และพูดเท็จ กรรมกิเลสทั้ง ๔ ประการนี้ พระอริยสาวกของเราละได้เด็ดขาดแล้ว”

พระอริยสาวกไม่กระทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ ประการ ก็ฐานะ ๔ ประการนั้น คือ

(๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความชอบ

(๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะความชัง

(๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง

(๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว

นอกจากนั้น พระอริยสาวก ยังไม่ประพฤติปฏิบัติตามทางแห่งความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ ๖ ประการ คือ (อบายมุข ๖)

(๑) ดื่มสุราเมรัย

(๒) เที่ยวกลางคืนหรือเที่ยวผิดเวลา

(๓) เที่ยวดูการเล่น

(๔) เที่ยวเล่นการพนัน

(๕) คบคนชั่วเป็นมิตร

(๖) เกียจคร้านทำการงาน

ความจริงแล้ว กรรมกิเลส ๔ ประการนั้น ในหนังสือนวโกภาคคิหิปฏิบัติท่านเรียกว่า "หลักปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์หรือหลักธรรมสำหรับคนผู้อยู่ครองเรือน จัดเป็นวินัยของผู้ครองเรือน คือ กรรมกิเลส ได้แก่กรรมเครื่องเศร้าหมองหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง เป็นบาป เป็นอกุศล เพราะฉะนั้นกรรมกิเลสนั้นเป็นสิ่งควรเว้น ไม่ควรทำมี ๔ ประการ คือ

๑. การฆ่าสัตว์ หรือ การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป ได้แก่ การเบียดเบียน การประทุษร้ายทั้งกายและชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการฆ่า การประทุษร้าย การทำให้บาดเจ็บ การกักขัง การทรมานสัตว์ การผจญสัตว์ สรุปความได้ว่าเป็นการทำลายสวัสดิภาพทางร่างกายของคน ของสัตว์ ก็ชื่อว่า**เป็นกรรมเครื่องเศร้าหมอง**เพราะว่าคนที่ทำกรรมเหล่านี้ จะต้องทำด้วยอกุศลมูลคือ

ความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงเป็นสิ่งที่ควรงดเว้นเสีย ไม่ควรทำ

๒. **ลักทรัพย์** หรือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย จะมีข้อยกเว้นไว้สำหรับข้อนี้คือ **ถือเอาได้โดยวิสาสะ** หมายความว่า **การถือเอาโดยคุ้นเคยกัน** แต่ก็ต้องมีข้อแม้ว่า คนที่เราไปเอาของของเขานั้น จะต้องเป็นคนที่เคยได้เห็นกันมา เคยคบกันมาพูดตกลงกันไว้ เจ้าของเขายังมีชีวิตอยู่ **ถ้าเขาตายแล้ว**เราจะไปถือเอาโดยวิสาสะไม่ได้ เมื่อถือเอาแล้วเขาจะพอใจถ้าเขาเกิดความไม่พอใจขึ้นมาไม่ถือเป็นอทินนาทาน แต่เราต้องจ่ายคืนให้เขาไป หรือต้องนำสิ่งของไปคืน หรือให้เงินทดแทนทั้งนี้เพราะไม่มีเจตนาในการลัก แม้แต่ของของตนเอง ที่มีการนำของนั้นมาและจะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ เมื่อผ่านด่านภาษีแต่ไม่ยอมเสียภาษีตามระเบียบทางราชการ ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นอทินนาทานทั้งนั้นไม่ยกเว้น

๓. **ประพฤติผิดในกาม** ข้อนี้หมายความถึงการละเมิดในทางประเวณี ถ้าว่าตามหลักธรรมแล้วก็หมายเอา

การประพฤติละเมิดที่เกี่ยวกับเรื่องทางเพศในหญิง ๒๐ ประเภทด้วยกัน ซึ่งก็หมายความครอบคลุมหญิงหมดทั้งโลกเลย จะเกี่ยวข้องทางเพศได้เฉพาะภรรยาของตนเองเท่านั้น ถ้าหากว่าเป็นภรรยาของชายอื่นแล้ว จะไปเกี่ยวข้องในด้านเพศไม่ได้ แต่ถ้าจะพิจารณาตรงตัวกันจริงๆก็น่าจะมุ่งเอาเฉพาะภรรยาชายอื่นเท่านั้น แต่ในแง่กามสังวรคือสำรวมระวังในกามแล้ว หมายถึงการเกี่ยวข้องทางเพศกับผู้หญิงทุกประเภท ในเรื่องนี้ท่านได้แสดงไว้มากมายถึงผลที่จะได้รับ เช่น คนที่ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่น ตายไปแล้วก็ตกนรก ผ่านนรกไปก็ต้องเป็นเปรต จากเปรตไปก็ต้องไปเกิดเป็นกะเทย จากกะเทยถึงจะเกิดมาเป็นชายอีก หรือไม่ก็เกิดเป็นหญิงอยู่ระยะหนึ่ง แล้วจึงจะกลับมาเกิดเป็นชายได้ เรื่องผลของการประพฤติผิดลูกเมียคนอื่นนั้น ในปัจจุบันก็พอมีให้เห็นได้บ้าง เช่น คนที่ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่นส่วนมาก ลูกสาวตัวเองไม่ค่อยเรียบร้อย และมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับลูกสาวถึงต้องเสียใจเพราะลูกสาว จึงจัดเป็นกรรมกิเลส คือ กรรมที่เศร้าหมองเพราะเป็นเหตุก่อความทุกข์ทรมานให้แก่ตนนั่นเอง

๔. พูดเท็จ หรือ พูดคลาดเคลื่อนจากควาจริง ได้แก่การพูดที่มีลักษณะแสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริงให้คนอื่นหลงเชื่อ กล่าวคือ

(๑) การแสดงออกทางวาจา คือพูดให้ผิดจากความจริง โกหกชัดๆ

(๒) การแสดงออกทางกาย คือการกระทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น เขียนรายงานเท็จ หรือแกล้งพยักหน้า แกล้งสั่นศีรษะ แกล้งแสดงกิริยาอย่างอื่นซึ่งเป็นที่รู้จักกัน ให้คนอื่นหลงเชื่อผิดไปจากความจริง

ถ้าใครก็ตามประกอบกรรมกิเลส ๔ ประการนี้แล้ว แน่นอนต้องได้ผลของกรรมนั้นตามลักษณะของการกระทำ คือ

(๑) ชื่อเสียงที่ไม่ดีไม่งามของคนนั้น ฟุ้งขจรไปในที่ต่างๆ

(๒) ทำให้คนอื่นไม่ไว้เนื้อเชื่อใจ

(๓) จะให้เข้าไปในสมาคมใดก็ไม่มั่นใจ มีความร้อนใจ มีความหวาดระแวงเสมอ

(๔) หลงลืมขณะที่จวนจะตาย หรือ หลงตาย

(๕) เมื่อตายไปแล้ว ก็ไปเกิดในทุคติ วินิบาต นรก อสุรกาย อย่างใดอย่างหนึ่ง

ที่ว่า อริยสาวกไม่กระทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ ประการนั้น มีอธิบายไว้ว่า

คนเราทุกคนที่เกิดมาแล้ว ย่อมเป็นสมาชิกของสังคมด้วยกันทุกคน นับตั้งแต่เป็นสมชิกของครอบครัว วงศ์ตระกูล สมาชิกของหมู่บ้าน สมาชิกของประเทศ ตลอดจนกระทั่งเป็นสมาชิกของโลก การเป็นสมาชิกดังกล่าวนั้น อาจจะอยู่ในฐานะเป็นผู้ปกครองสังคมก็ได้ อยู่ในฐานะเป็นผู้อาศัยสังคมก็ได้ และฐานะดังกล่าวนี้ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จึงทำให้คนแต่ละคนมีหน้าที่ต่อสังคมต่างๆ กัน แต่เมื่อมองในจุดรวมแล้วก็มีเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ **การทำให้สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นมีความมั่นคง สงบเรียบร้อยไม่สับสนวุ่นวาย** เสมือนคนหลายคนนั่งเรือไปด้วยกัน ไม่ว่าใครจะนั่งหัวนั่งท้าย และไม่ว่าใครจะมีหน้าที่ถ่อหน้าที่แจวหรือนั่งอยู่เฉยๆ แต่ทุกคนก็มีหน้าที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือช่วยระวังไม่ให้เรือล่มฉะนั้น

นอกจากนั้น เกี่ยวกับความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของสังคมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับหลักธรรมประจำสังคมอย่างหนึ่งคือ **"ความยุติธรรม"** ความยุติธรรมนั้นเป็นหัวใจของสังคม ในสังคมใดก็ตาม แม้จะมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร แก้วแหวนเงินทองและสิ่งอื่นๆ สักปานใดก็ตาม ถ้าขาด **"ความยุติธรรม"** เสียเพียงอย่างเดียวแล้ว สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย

เพราะขาดความยุติธรรม ครอบครัวจึงแตกกระจาย

เพราะขาดความยุติธรรม บ้านเมืองจึงเกิดความวุ่นวาย

ดังนั้น ความยุติธรรม จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ไม่ว่าในบ้าน ในตลาด ในท้องทุ่ง ในป่า ในศาล ในโรงเรียน แม้แต่ในคุกตะราง ก็ยังต้องเรียกร้องหาความยุติธรรมกันทั้งนั้น

ก็ยุติธรรมที่ว่านั้นคืออะไร ถ้าจะกล่าวสั้นๆ หรือให้เข้าใจกันง่ายๆ **"ความยุติธรรม ก็คือการกระทำที่ชอบด้วยเหตุผล"** อุปสรรคที่สำคัญของความยุติธรรมข้อนั้นก็คือ อคติ ๔ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสิงคาลกสูตรว่า **"บาปกรรมโดยฐานะ ๔"** คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความชอบ ข้อนี้เป็นข้าศึกต่อความยุติธรรม เพราะทำให้เสียความยุติธรรมด้วยการลุอำนาจแก่ความรักใคร่ ชอบใจ เช่น คนที่ตนรักทำความผิดสมควรจะลงโทษก็ไม่ลง หรือคนที่ตนรักก็ไม่สมควรจะได้รับการยกย่อง ก็ยกย่องสรรเสริญเป็นต้น

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะความชัง ข้อนี้เป็นข้าศึกต่อความยุติธรรมเพราะทำให้เสียความยุติธรรม ด้วยการลุอำนาจแก่ความเกลียดชัง เกลียดหน้า ไม่ผิดก็บอกว่าผิด คิดหาโทษใส่ความจนได้

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง ข้อนี้เป็นข้าศึกต่อความยุติธรรม เพราะทำให้เสียความยุติธรรมด้วยความโง่เขลา รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ผู้มีอำนาจตัดสินลงโทษต่อผู้มิได้กระทำผิด โดยมิได้มีการไต่สวนความผิดให้รอบคอบเป็นต้น

๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว ข้อนี้เป็นข้าศึกต่อความยุติธรรม ด้วยความกลัวภัยที่จะมีมาถึงตัว แล้วไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยความยุติธรรม เช่น เห็นผู้มีอำนาจ

วาสนาทำผิด ก็ช่วยกันปิดเพราะกลัวว่า ถ้าเปิดเผยออกมาตัวเราจะถูกลงโทษ เป็นต้น

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสขยายความของอบายมุข ๖ ออกไปด้วยการชี้โทษทีละข้อว่า

การดื่มสุราเมรัยมีโทษ ๖ สถาน คือ

(๑) เสียทรัพย์

(๒) ก่อความทะเลาะวิวาท

(๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

(๔) ให้เกิดความเสียชื่อเสียง

(๕) หมดความละอาย

(๖) ทอนกำลังปัญญา

เที่ยวกลางคืนหรือเที่ยวผิดเวลา มีโทษ ๖ สถาน คือ

(๑) ชื่อว่าไม่รักษาตน

(๒) ชื่อว่าไม่รักลูกไม่รักเมีย

(๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

(๔) เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป

(๕) อาจถูกใส่ความ

(๖) ได้รับความลำบาก

เที่ยวดูการเล่น มีโทษ ๖ สถาน (ตามวัตถุแห่งการเล่น คือ

(๑) ฟ้อนรำที่ไหนไปที่นั้น

(๒) ขับร้องที่ไหนไปที่นั้น

(๓) ประโคมที่ไหนไปที่นั้น

(๔) เสภาที่ไหนไปที่นั้น

(๕) เพลงมีที่ไหนไปที่นั้น

(๖) เถิดเทิงที่ไหนไปที่นั้น

เที่ยวเล่นการพนัน มีโทษ ๖ สถาน คือ

(๑) ชนะย่อมก่อเวร

(๒) แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป

(๓) ทรัพย์สมบัติย่อมเสียหาย

(๔) ไม่มีใครเชื่อฟังถ้อยคำ

(๕) เป็นที่ดูหมิ่นของเพื่อนฝูง

(๖) ไม่มีผู้ที่ปรารถนาจะแต่งงานด้วย

คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ สถาน คือ

(๑) ทำให้เป็นนักเลงการพนัน

(๒) ทำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้

(๓) ทำให้เป็นนักเลงเหล้า

(๔) ทำให้เป็นนักลวงเขาด้วยของปลอม

(๕) ทำให้เป็นนักหลอกลวงเขาซึ่งหน้า

(๖) ทำให้เป็นนักเลงหัวไม้

เกียจคร้านทำการงาน มีโทษ ๖ สถาน คือ

(๑) อ้างว่าหนาวนักแล้วไม่ทำการงาน

(๒) อ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำการงาน

(๓) อ้างว่าเย็นแล้วไม่ทำการงาน

(๔) อ้างว่ายังเช้าอยู่แล้วไม่ทำการงาน

(๕) อ้างว่าหิวนักแล้วไม่ทำการงาน

(๖) อ้างว่ากระหายนักแล้วไม่ทำการงาน

รวมบาปกรรม ๑๔ ข้อ คือ กรรมกิเลส ๔ ข้อ อคติ ๔ ข้อ อบายมุข ๖ ข้อ ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงมิตรว่ามี ๒ จำพวก คือ มิตรเทียม และมิตรแท้

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเรื่องบาปกรม ๑๔ ประการแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้ตรัสถึงมิตรว่ามี ๒ ประเภท มิตตปฏิรูป อันได้แก่คนเทียมมิตรหรือมิตรเทียม และมิตรแท้

มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ

(๑) คนปอกลอก
(๒) คนดีแต่พูด
(๓) คนหัวประจบ
(๔) คนชักชวนในทางฉิบหาย

เกี่ยวกับเรื่องมิตรนี้ มิตรเป็นเรื่องสำคัญ เพราะสังคมมนุษย์เรามีการอยู่รวมกันเป็นพวก มิตรก็เป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งของสังคมขาดไม่ได้ แต่ขณะเดียวกันมิตรก็กลายเป็นตัวแปรที่สำคัญในการดำรงชีวิตของคนเรา คือทั้งด้านเสื่อมและด้านเจริญ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงจำแนกลักษณะประเภทมิตรเอาไว้อย่างลึกซึ้ง และพร้อมกันนั้นก็ทรงชี้ลักษณะโดยละเอียดให้เราสามารถแยกได้ว่า คนที่เรา สามารถแยกได้ว่า คนที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องคบหาสมาคมด้วยนั้นเป็นมิตรประเภทไหนและควรปฏิบัติตนต่อเขาอย่างไร

มิตรประเภทแรกเรียกว่า มิตตปฏิรูป โปรดสังเกตคำว่า ปฏิรูป นะครับถ้าวางไว้ข้างหลังคำอื่นแล้วไม่ดี แต่ถ้าวางอยู่ข้างหน้าแล้วดี นี่เป็นไปตามหลักของการใช้ภาษา เช่น สัทธรรมปฏิรูป มิตตปฏิรูป เป็นของไม่ดีทั้งนั้น ถ้าเกี่ยวกับธรรมะก็เป็นธรรมะปลอม คือ ทำให้ธรรมะแปลกปลอมเกิดขึ้น ถ้าเป็นมิตรก็หมายถึงมิตรไม่ดี ความเข้าใจของคนทั่วไปบางครั้ง มิตรนั้นก็เรียกว่า สหายบ้าง เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กันบ้างแล้วแต่ความเหมาะสมในลักษณะที่คบหาสมาคมกัน นั่นก็หมายความว่า คนอื่นนอกจากตัวเราผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับเราทั้งหมดอยู่ในฐานะมิตรทั้งนั้นแต่จะอยู่ในมิตรประเภทใดก็ต้องดูกันตามลักษณะ แม้ระหว่างภรรยาสามีก็ถือว่าเป็นมิตรต่อกันเช่นกัน พระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะคนปอกลอกไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว** อะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนก็มุ่งผลประโยชน์จากเพื่อน เห็นอะไรของเพื่อน ก็ขอหรือต้องการที่จะได้ทั้งนั้น

(๒) **เสียแต่น้อยปรารถนาจะได้มาก** หมายความว่า ถ้าถึงคราวที่ตนเองเสียก็ขอเสียให้น้อย โดยวาง

เงื่อนไข หรือมีข้ออ้างที่จะทำให้ตนเสียน้อย แต่ประโยชน์ที่จะได้ ขอให้ได้มาก

(๓) **เมื่อมีภัยแก่ตนจึงรับทำกิจให้** หมายถึงว่า เมื่อเกิดภัยขึ้นเฉพาะหน้า หาทางหลีกเลี่ยงไม่พ้น คือถ้าไม่ช่วยทำก็ไม่ได้เพราะถ้าไม่ทำ ภัยนั้นๆ ต้องตกมาถึงตัวแน่ แต่ถ้าช่วยทำแล้ว ภัยนั้นๆ ก็ไม่มี เป็นต้น

(๔) **คบเพราะเห็นประโยชน์ของตน** ได้แก่ การทำอะไรก็มุ่งเอาประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง ถ้าไม่มีประโยชน์ตอบแทนแล้วไม่ยอมแตะไม่ยอมทำเด็ดขาด

คนดีแต่พูดนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสลักษณะของคนประเภทนี้ไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **เก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย (พูด)** ข้อนี้ควรกำหนดก็คือ เพื่อนประเภทนี้จะพูดเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่มีผลอะไรในปัจจุบัน นำเอาเรื่องที่ล่วงแล้ว(อดีต)มาพูดคุย เช่น สมัยอดีตที่ผ่านมานั้น เคยเป็นอย่างนั้น สมัยนี้ก็เป็นอย่างนี้

เคยช่วยคนนั้นไว้อย่างนั้นเป็นต้น เพื่อโน้มน้าวจิตใจของเพื่อนให้เห็นว่าตนมีความเก่งกล้าสามารถ มีความเสียสละ มีความตั้งใจจริงกับคนอื่น แต่ว่าเรื่องดังกล่าวนั้นผ่านมาแล้วเป็นต้น

(๒) **อ้างเอาสิ่งที่ยังไม่มีมาปราศรัย (พูด)** ข้อนี้หมายถึงอ้างเอาสิ่งที่ยังไม่มีมานำมาพูด แต่เป็นลักษณะเป็นไปไม่ได้ เป็นลักษณะเพ้อฝันเสียมากกว่า เช่น ถ้าเราต้องการเป็นเศรษฐีต้องทำอย่างนี้แล้วจะรวย แต่ข้อเสนอนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้เป็นต้น

(๓) **สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้** คนประเภทดีแต่พูดนี้ เวลาจะสงเคราะห์ด้วยสิ่งของก็สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรต่อผู้รับ เช่น ผู้รับเขามีแก้วน้ำอยู่มากมาย เพื่อนก็เอาแก้วไปให้อีกจนไม่มีที่วาง เรียกว่าสงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เท่าที่จะได้รับนั่นเอง

(๔) **เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเอาเป็นที่พึ่งอาศัยไม่ได้** คือเมื่อเพื่อนมีกิจจำเป็นเกิดขึ้นไปหาเพื่อขอพึ่งพา

อาศัย เขากลับอ้างเหตุจำเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ พูดเรื่อยไปหาหลักประกันมิได้เป็นต้น

คนหัวประจบนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสลักษณะคนประเภทนี้ไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **จะทำชั่วก็คล้อยตาม** คือให้การสนับสนุนส่งเสริม โดยไม่มีการท้วงติงแต่ประการใด ถ้าเจอผู้ใหญ่ที่บ้ายอก็จะเสียคนได้ง่าย เพราะคนประเภทนี้โดยการพูดจา ว่าดีอย่างนั้น ดีอย่างนี้อย่าให้ท่านโกรธก็แล้วกัน เขาประจบเพื่ออะไรหรือ ก็มิใช่อะไรอื่นหรอกครับ คนประเภทนี้ประจบเพื่อประโยชน์ของตนนั้นเองเวลาคนที่เขาส่งเสริมทำชั่วก็คล้อยตาม แต่ถ้าเกิดพลาดไปมีอันตรายขึ้นก็ไม่เกี่ยวข้องด้วย เอาตัวรอดไปเสีย

(๒) **จะทำดีก็คล้อยตาม** คือสนับสนุนส่งเสริมเหมือนกัน ไม่ขัดคอ บางทียกยอกันจนออกหน้าออกตา นี่ก็เพราะผลประโยชน์เช่นกัน ถ้าบังเอิญเจอคนประจบนี้เข้ามาก ๆ ก็ทำให้คนดีเสียคนได้เหมือนกัน

(๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ คือต่อหน้าแล้ว คนหัวประจบจะยกย่องสรรเสริญดีสารพัดอย่าง พูดเชิญชูอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ขาดปาก ทำให้ได้ยินแต่การสรรเสริญอยู่ตลอดเวลา ๆ อาจทำให้เกิดเหลิงตัวได้เช่นกัน

(๔) ลับหลังตั้งนินทา คนบางพวกมีกิจวัตรประจำ เรียกว่าพอตื่นนอนขึ้นมาก็คิดหาเรื่องที่จะตำหนินินทาคนอื่นประจำ ถ้าไม่ได้นินทาแล้วท้องอืดไปเลย และอย่าลืมว่า คนประเภทหัวประจบนี้มีหลายระดับ แทรกอยู่ทุกระดับตั้งแต่ระดับคนที่เป็นเพื่อนกันจนถึงผู้บังคับบัญชา กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือลักษณะคนประเภทนี้ ต่อหน้าจะพูดอย่างหนึ่ง ลับหลังก็พูดอีกอย่างหนึ่ง เขาไม่ยึดหลักที่ว่า

ยออาจารย์ให้ยอต่อหน้า ยอขี้ข้าเมื่อเสร็จกิจ
ยอมิตรเวลาลับหลัง ภรรยายังอย่าสรรเสริญ

คนชักชวนในทางฉิบหายนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสลักษณะของคนประเภทนี้ไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **ชักชวนให้ดื่มสุราเมรัย** คือ ชักชวนกันดื่มน้ำเมาด้วยประการต่าง ๆเพราะปัจจุบันนี้ น้ำเมามีสารพัดที่จะบริการให้ดื่ม จัดเป็นกิจกรรมที่ทำรายได้เข้าประเทศได้มากประเภทหนึ่ง และสังคมก็นิยมการดื่มน้ำเมาเพื่อสังสรรค์อะไรทำนองนั้น จึงกลายเป็นภาพพจน์ให้เยาวชนของชาติไม่เข้าใจว่านั่นคืออะไรกันแน่ พระสอนตามหลักศีลธรรมว่าไม่ดี ห้ามดื่ม แต่ขณะเดียวกันสังคมก็สร้างภาพพจน์ให้เด็กเห็นกันอยู่ทั่วไป แล้วเราจะแก้กันอย่างไรลองนำไปคิดดูนะครับ

(๒) **ชักชวนให้เที่ยวกลางคืนหรือเที่ยวผิดเวลา** คือการชักชวนประภทนี้มักจะชักชวนกันไปเที่ยวในสถานเริงรมณ์ต่าง ๆด้วยการพูดโน้มน้าวว่ามีของใหม่ ๆแปลก ๆให้ชม ควรหาประสบการณ์ชีวิตให้กับตนเองเป็นกำไรชีวิต เรียกว่า ผู้ชักชวนนั้นจะสรรหาคำพูดมาพูดหว่านล้อมให้มองเห็นภาพพจน์จนคนผู้ถูกชักชวนทนไม่ได้ ต้องคล้อยตาม ในที่สุด

ก็ต้องไป เมื่อไปได้ครั้งแรกแล้ว (แน่นอน ครั้งที่ ๒ และ ๓ - ๔ ก็ต้องตามมา ผลสุดท้าย ก็กลายเป็น นักเที่ยวกลางคืนไป

(๓) **ชักชวนให้มัวเมาการเล่น** การเล่นนั้นถ้ารู้จักเล่นก็ไม่เสียหายอะไร แต่ที่จัดว่าเสียนั้น เพราะเล่นไม่เป็นเวลา ติดในความสนุก เพลิดเพลิน ซึ่งบางทีก็ทำให้เสียเวลา เสียโอกาส เป็นการตัดประโยชน์ของตัวเอง คือแทนที่จะ เอาเวลานั้นไปประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงชีพ แต่ก็มาเพลิดเพลินกับการเล่นเสียอย่างนี้เรียกว่า ไม่รู้จักกาละเทศะนั่นเอง

(๔) **ชักชวนให้เล่นการพนัน** คนหัวประจบนั้น มักจะชักชวนเพื่อนให้เสียคนได้ด้วยการชัก ชวนให้ไปเล่นการพนัน ตอนแรกเล่นไม่เป็น ก็หัดให้ ฉุดกระชากลากพาไปในทางที่ผิด ตกลงไปสู่ปากแห่งความเสื่อมเสียที่เรียกว่า "อบายมุข" ซึ่งแปลว่า ปากแห่งความเสื่อม หมายถึงปากทางที่จะตกไปสู่ความเสื่อมเมื่อ

อบายมุขเป็นเพียงปากทาง จึงมองไม่ค่อยเห็นความเสื่อม เพราะตัวความเสื่อมจริง ๆนั้นอยู่ที่ปลายทาง คือตัวก่อให้เกิดผลกระทบนั้นเป็นปลายทางนั้นเอง แต่ตัวก่อให้เกิดหรือเหตุเกิดคือ ปากทาง ดังนั้น จึงควรพิจารณาให้ดีมองให้ตลอดสายคือให้มองที่ตั้งตนและปลายที่เรียกว่า เหตุ-ผลนั้นเอง

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสลักษณะของมิตรเทียมแล้ว จึงตรัสถึงมิตรแท้พร้อมทั้งลักษณะไว้ เพื่อให้สิงคาลมาณพได้เปรียบเทียบกันให้เห็นเด่นชัดขึ้น ก็มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทนั้นคือ

(๑) มิตรมีอุปการะ

(๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

(๓) มิตรแนะประโยชน์

(๔) มิตรมีใจเอ็นดูรักใคร่

พระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะของมิตรมีอุปการะไว้ ๔ ลักษณะ คือ

(๑) **รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว** หมายความว่า เมื่อเพื่อนของเรามัวเมาเพลิดเพลินในอบายมุข ไม่เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำก็คอยให้สติตักเตือนเพื่อให้เพื่อนระลึกได้ไม่ถลำตัวไปในทางที่ผิด คือเตือนด้วยความหวังดีและปรารถนาจะให้เพื่อนเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

(๒) **รักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว** หมายถึงว่า เมื่อเพื่อนประมาทในการใช้จ่ายเงินทองเกินความจำเป็น ก็เตือนสติโดยชี้แจงหรือแนะนำว่าสิ่งที่เพื่อนทำไปนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไร ควรจะได้ยั้งมือไว้บ้าง คือพยายามชี้แจงเหตุ-ผลให้เห็นชัดเจน อย่าปล่อยให้เพื่อนต้องเสียเงินทองไปโดยไม่ได้อะไร

(๓) **เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งอาศัยได้** คือเมื่อภัยอันตรายเกิดขึ้นแก่เพื่อนก็ช่วยเหลือกันได้ ไม่ว่าภัยอันตรายเหล่านั้นจะเกิดมาจากธรรมชาติ

หรือภัยอะไรก็ตาม ถ้าเรามีเพื่อนชนิดนี้อยู่ เพื่อนก็ช่วยเหลือเราให้พ้นจากอันตรายได้

(๔) **เมื่อมีธุรกิจก็ออกทรัพย์ช่วยมากกว่าที่ออกปากขอ** คือ เมื่อเพื่อนมีความจำเป็นที่จะต้องออกปากหยิบยืมช่วยเหลือด้านเงินทอง ก็มีความเต็มใจหรือยินดีช่วยเหลือ ซึ่งบางครั้งก็ให้มากกว่าที่ออกปากขอเสียอีก เพื่อให้เพื่อนเกิดความสบายใจ ให้เบาใจไม่ต้องห่วงกังวลใจเรื่องเงินทองอีกต่อไป

พระพุทธองค์ตรัสลักษณะของมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **บอกความลับของตนแก่เพื่อน** มิตรที่เป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กันนั้นย่อมจะแสดงถึงความจริงใจต่อกัน เวลามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นก็พร้อมที่จะแสดงออกให้เห็นได้ จะเป็นใครก็ตาม ถ้าหากว่ากล้าเปิดเผยความลับต่อกัน ก็แสดงว่าเราไว้เนื้อเชื่อใจเพื่อนมาก เพาะตามความปกติคนเรานั้นก็มีความลับบางอย่างที่ไม่

ปรารถนาให้ใครรู้ แต่ถ้าเรามีเพื่อนที่สนิทและไว้เนื้อเชื่อใจกันจริง ๆ ก็พร้อมที่จะขยายเปิดเผยให้เพื่อนฟัง ซึ่งก็หมายความว่า เราได้ไว้ใจเพื่อนนั้นจริง ๆ

(๒) **ปกปิดความลับของเพื่อน** ผู้ที่เป็นเพื่อนสนิทกันจริง ๆ นั้น ทั้งสองฝ่ายจะต้องรักษาความลับของกันและกันไว้ คือ ไม่นำไปให้คนที่สามได้รู้เรื่องความลับอันเป็นการปฏิบัติเกื้อกูลต่อกัน

(๓) **ไม่ละทิ้งในคราวมีอันตราย** ความจริงแล้วผู้ที่เป็นเพื่อนสนิทกันไม่ว่าจะเกิดอันตรายตกทุกข์ได้ยาก ลำบากหรือว่าขัดสนยากจนเกิดขึ้นมาอย่างไรก็ตาม ก็ไม่ทอดทิ้ง หรือคราวมีอันตรายเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็ไม่ทอดทิ้งเพื่อน ถ้าวิ่งหนีก็จะต้องวิ่งด้วยกัน ถ้าจะสู้ก็ต้องกอดคอกันสู้ด้วยกัน มิใช่ว่า คนหนึ่งวิ่งขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ แล้วปล่อยให้เพื่อนเผชิญหน้ากับอันตรายเพียงลำพังคนเดียว อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นเพื่อนแท้

(๔) แม้ชีวิตก็อาจสละให้ได้ เพื่อนที่ดีนั้น แม้ชีวิตก็อาจจะสละแทนได้ แม้พระอานนท์ยอมสละชีวิตแทนพระพุทธองค์ในครั้งพุทธกาลก็จัดว่า เป็นตัวอย่างได้ในเรื่องนี้ กล่าวคือในคราวที่พระเทวทัตสมคบกันกับนายควาญช้างพระพที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรู ชื่อ นาฬาคีรี ให้ปล่อยช้างมาเพื่อทำร้ายพระพุทธองค์ ช้างนาฬาคีรีวิ่งมาด้วยความเมามันเพราะอำนาจเมาด้วยสุราจึงตรงเข้ามาหาพระพุทธองค์ ขณะนั้น พระอานนท์ได้ออกไปยืนขวางพระพุทธเจ้าไว้ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ทำอะไรอานนท์ พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าพระองค์จะขอสละชีวิตนี้เพื่อรักษาพระพุทธองค์ไว้ พระเจ้าข้า ทั้งนี้ก็เพราะเหตุผลที่ว่า ชีวิตของท่านเมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าแล้ว ชีวิตของพระพุทธเจ้าจะทำประโยชน์แก่ชาวโลกได้มากกว่าของตน ดังนั้น ท่านพระอานนท์จึงยอมสละชีวิตของตนแทนชีวิตของพระพุทธองค์เพื่อให้ช้างนาฬาคีรี

แทง แม้พระพุทธองค์จะมีรับสั่งให้กลับมาก็ตาม แต่ท่านไม่ยอมกลับขอยอมตายต่อพระพักตร์พระพุทธองค์ ซึ่งการกระทำของพระอานนท์ในครั้งนั้น ก็จัดเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจที่พร้อมจะเสียสละชีวิตแทนเพื่อพรหมจารีได้เป็นอุทาหรณ์

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสลักษณะมิตรแนะประโยชน์ไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) **ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว** คือ เมื่อเพื่อนถูกคนอื่นเขาชักชวนไปทำความชั่วความเสียหาย เพื่อนผู้แนะประโยชน์หรือหวังดีต่อเพื่อนก็จะกล่าวห้ามหรือท้วงติง โดยชี้แจงแนะนำเหตุผลต่าง ๆ ให้ทราบก่อนจะตัดสินใจทำ แน่นอน บางครั้งในตอนแรกนั้น เพื่อนอาจจะไม่พอใจก็ได้ แต่ว่าเป็นการป้องกันเพื่อนไม่ให้ประสบความเดือดร้อนในภายหลัง เพราะการกระทำนั้นเป็นเหตุเพื่อนจะเชื่อหรือไม่ ก็ให้ตัดสินใจเอาเอง

(๒) **แนะนำให้ทำความดี** ลักษณะมิตรที่จัดว่ากัลยาณมิตรที่ช่วยแนะนำเพื่อนให้ทำความดีนี้จะบอกกล่าวเพื่อนในลักษณะห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ขณะเดียวกันก็แนะวิธีการทำความดี ให้เพื่อนประกอบอาชีพสุจริต อะไรจะเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนและสังคมส่วนรวม ก็บอกกล่าวชี้แจงวิธีการกระทำงานนั้นๆเพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์แก่เพื่อน

(๓) **แนะนำให้ได้ยินได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง** คือชี้แจงเรื่องที่ยังไม่รู้ให้รู้ที่ยังไม่เข้าใจให้เข้าใจได้แก่การอธิบายความให้ชัดเจนแจ่มแจ้งในเรื่องเหล่านั้น

(๔) **บอกทางสวรรค์ให้** คำว่า สวรรค์ นั้นเป็นโลกของเทวดาเมืองฟ้าก็นับว่าเป็นเรื่องเข้าใจยากอยู่ที่มนุษย์ธรรมดาจะไปแนะนำหรือบอกกล่าว แต่ถ้าเราจะมาดูคำแปลแล้วก็งพอบอกกันได้ เพราะสวรรค์แปลว่าอารมณ์เลิศ เป็นเรื่องของความสุข ความเจริญ ที่ทุกคนสามารถสัมผัส

ได้ในชีวิตปัจจุบัน ดังนั้น สวรรค์ในที่นี้ก็คือ ความสุข ความเจริญ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการประพฤติปฏิบัติดี โดยการเว้นจากการกระทำบาปความชั่วทุจริตต่าง ๆแล้วหันมาประกอบความดี ประพฤติในสุจริตธรรมอันเป็นทางให้ผู้กระทำประสบอารมณ์เลิศ คือให้ได้ความสุขความเจริญ จนถึงได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ก็ปฏิปทาข้อปฏิบัติที่จะให้ไปบังเกิดในสวรรค์นั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้โดยอเนกปริยาย ดังนั้น เพื่อนผู้หวังความดี ความเจริญแก่เพื่อนอาจนำเอาเรื่องเหล่านั้นมาแนะนำชี้แจง ซึ่งบางครั้งอาจจะสร้างสรรค์ขึ้นในชีวิตเราเองก็ได้ ดังคำที่ว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ" เป็นต้น

ต่อจากนั้น พระพุธองค์ได้ตรัสลักษณะของมิตรที่มีความรักใคร่เอ็นดูไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) เวลาทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ข้อนี้เป็นลักษณะของเพื่อนที่ร่วมทุกข์ ซึ่งพร้อมเสมอที่จะร่วมเผชิญ

ความทุกข์ด้วยกัน ไม่หนีเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว คือต้องช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอ

(๒) **เวลาสุขก็สุขด้วยกัน** ข้อนี้เป็นลักษณะของเพื่อนที่วางตนเสมอต้นเสมอปลายคือไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ กล่าวคือ เมื่อเพื่อนได้รับทุกข์ก็ยินดีช่วยเหลือหรือช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไป เมื่อเพื่อนที่มีความสุขก็พลอยยินดีไม่อิจฉาพยาบาท วางตัวเป็นกลางเสมอต้นเสมอปลาย

(๓) **โต้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน** ข้อนี้เป็นลักษณะแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างเพื่อนกับอีกฝ่ายที่มีการโต้เถียงกันให้เข้าใจแต่มิได้หมายความถึงไปปกป้องเพื่อนจนเกินเหตุแต่ก็ต้องชี้แจงแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันประกอบด้วยเหตุ-ผล

(๔) **รับรองคนที่กล่าวสรรเสริญเพื่อน** ในกรณีที่จะกล่าวรับรองการสรรเสริญเพื่อนนั้น ก็ต้องใคร่ครวญหรือพิจารณาตามเหตุ-ผลเป็นสำคัญ

คือ คงไม่ใช่จะไปรับรองในการสรรเสริญจนเกินเหตุ หรือเกินความจริง เพราะถ้ารับรองในเรื่องไม่จริงแล้วก็จะมีโทษในลักษณะกล่าวมุสาวาท จัดเป็นวจีทุจริตไป เรียกว่ารับรองพอสมเหตุสมผล ทั้งในด้านโต้เถียงแทนและในด้านรับรองคำพูดของคนอื่น

ครั้นพระพุทธองค์ทรงประทานพระโอวาทด้วยการสอนให้เว้นจากกรรมที่เป็นบาป ๑๔ ข้อดังกล่าวแล้ว ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงทิศ ๖

การสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยทิศ ๖

การอยู่ร่วมกันของมวลมนุษย์ชาตินั้น ย่อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมเหมือนทิศต่าง ๆที่อยู่รอบตัวเรา ตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสิงคาลกสูตรว่า "ดูก่อนสิงคาลมาณพ ก็พระอริยสาวกของเราตถาคตเป็นผู้ปกปิดทิศทั้ง ๖ อย่างไร ท่านพึงทราบถึงทิศ ๖ เหล่านี้คือ พึงทราบมารดาบิดาว่าเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรและ

อำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ผู้รับใช้และกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน”

ครั้นแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงหน้าที่ ซึ่งบุคคลจะพึงประพฤติปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖ ดังกล่าว เป็นลำดับต่อไปว่า “ดูก่อนสิงคาลมาณพ มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้านั้น อันบุตรควรจะพึงปฏิบัติหรือบำรุงอย่างไร และบุตรธิดามีความสัมพันธ์กันอย่างไรกับมารดาบิดา” ในลักษณะที่มารดาบิดาและบุตรธิดามีความสัมพันธ์กัน เมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่เมื่อไม่ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันก็ชื่อว่า ไม่มีมนุษย์สัมพันธ์อันควรมีต่อกัน

หน้าที่อันบุตรจะพึงบำรุงมารดาบิดานั้นประกอบด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ

(๒) จักรับทำกิจของท่าน

(๓) จักดำรงวงศ์สกุล

(๔) จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก

(๕) เมื่อท่านละไปแล้ว(ตาย) ทำกาลกิริยาแล้ว จักทำบุญอุทิศให้

ก็ฐานะทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาพึงประพฤติปฏิบัติต่อมารดาบิดาของตนอย่าให้บกพร่องได้ กล่าวคือ

(๑) **ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ**

หมายความว่า ในคราวที่มารดาบิดาของเราไม่สบาย คือป่วยไข้ก็ดี ในคราวที่ท่านทั้ง ๒ แก่เฒ่าชราอายุมากแล้วก็ดี สมควรแท้ที่เราผู้เป็นบุตร-ธิดาจะให้ท่านได้มีโอกาสพักผ่อน ท่านเหนื่อยเพราะได้เลี้ยงเรามามากแล้ว อย่าได้พากันปล่อยให้มารดาบิดาของเราอด ๆ อยาก ๆ หรือทอดทิ้งให้ท่านทั้ง ๒ ว้าเหว่ โดยอยู่ตามลำพัง ๒ ตา-ยาย เลย ควรจะได้มีความหมั่นไปหามาสู่เพื่อเยี่ยมเยียนท่าน ถามถึงสุขทุกข์ท่าน หรืออยู่เป็นเพื่อนท่านบ้าง การกระทำดังนี้จัดเป็นการเลี้ยงน้ำใจท่านทั้ง ๒ ซึ่งดีกว่าเลี้ยงร่างกายท่านเสียอีก ข้อนี้ผู้เป็น

บุตร-ธิดา หรือ ลูก-หลาน-เหลน ควรคิดคำนึงให้มาก

(๒) **รับจัดทำกิจของท่าน** หมายควาว่า กิจการงานต่าง ๆทั้งภายในบ้านและนอกบ้านซึ่งมารดาบิดาทำอยู่ประจำ บางอย่างบุตร-ธิดา สามารถช่วยเหลือท่านได้ก็ควรลงมือช่วยเหลือ เพราะการช่วยเหลืองานของท่านนั้นก็เป็นเสมือนฝึกงานไปในตัว โดยเริ่มจากงานเบา ๆ เช่น ทำความสะอาดบ้าน จัดของ ล้างถ้วยชาม ซักผ้า เรื่อยไปจนถึงช่วยดูแลกิจการค้า ช่วยเหลือการค้าขาย ดูแลทรัพย์สินสิ่งของมิให้เสียหาย ช่วยเป็นหูเป็นตา เป็นมือเป็นเท้าแทนท่านได้ ทั้งหมดนี้ ก็เป็นหน้าที่ของบุตร-ธิดาควรทำทั้งนั้น

(๓) **จักดำรงวงศ์สกุล** หมายความว่า เมื่อบุตร-ธิดาเป็นผู้ใหญ่ขึ้น เรียนจบจากการศึกษาชั้นสูงแล้ว ก็ควรเป็นผู้ประพฤติตนให้ดี รักเกียรติรักวงศ์สกุลไม่ประพฤติเสียหาย อัน

เป็นเหตุที่จะทำให้เสียชื่อเสียงวงศ์สกุล เพราะบุตร-ธิดานั้น มีหน้าที่ที่จะสืบสกุลโดยตรง ดังนั้น จึงควรประพฤติตัวให้เป็นที่เชิดหน้าชูตาของตระกูล ทั้งขนบธรรมเนียมอันใดที่บรรพบุรุษประจำตระกูลเคยปฏิบัติสืบ ๆ กันมา และเป็นของดี ก็ไม่ทอดทิ้งหรือละเลยเสีย การไม่ทอดทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีประจำวงศ์ตระกูลเช่นนี้ จัดเป็นหน้าที่ของบุตร-ธิดาควรถือปฏิบัติ อย่าละเลยเสีย

(๔) จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก หมายความว่า มารดาบิดาส่วนมากจะมอบทรัพย์สินมรดกไว้ให้บุตร-ธิดา ก็มักจะให้ในลักษณะ ๒ ประการ คือ **คำกล่าวตักเตือนและทรัพย์สิน** อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๒ อย่าง หน้าที่ของบุตร-ธิดาก็คือ ต้องยินดีใส่ใจรับฟังมรดกประการแรก แล้วนำไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความเจริญต่อไป และเพื่อเป็นมรดกฝากลูกหลานของตนสืบทอดกัน

ต่อไป ส่วนมรดกที่เป็นทรัพย์สินก็ต้องรักษาไว้ให้ดีจนเต็มความสามารถ เพราะบุตร-ธิดานั้นเป็นตัวแทนของมารดาบิดา นอกจากจะรักษาไว้ให้คงอยู่แล้ว ยังจะต้องให้ใช้เป็นประโยชน์เพื่อเป็นทุนรอนของตนต่อไป หรือควรจะทำให้มรดกทรัพย์สินที่มีอยู่นั้นให้เจริญงอกงามหรือเพิ่มพูนให้ยิ่งขึ้นไปอีก นี้ก็จัดว่าเป็นหน้าที่ของบุตร-ธิดาจะต้องใส่ใจ

(๕) เมื่อท่านละไปแล้ว (ตาย) ทำกาลกิริยาแล้วจักทำบุญอุทิศให้ หมายความว่า เมื่อท่านทั้ง ๒ ล่วงลับไปแล้ว ก็มิใช่ว่าบุตร-ธิดาจะลืมโดยให้ความคิดถึงขาดจางหายไปกับการล่วงลับไปของท่าน บุตร-ธิดาจะต้องทรงจำคุณงามความดีของมารดาบิดาของตนอยู่ในห้วงลึกแห่งหัวใจทุกเวลานาที ดังนั้น บุตร-ธิดา จึงควรที่จะได้แสดงความระลึกถึงพระคุณของท่านด้วยการทำบุญอุทิศให้ท่าน อย่างน้อยก็ปีละครั้งในวันครบรอบวันตายของท่าน ทำ

จิตใจของตนให้มั่นคงถือปฏิบัติเยี่ยงดาวจระเข้ ซึ่งประจำอยู่ที่เดียว และประธานแห่งดาวทั้งปวง ฉะนั้น การกระทำอย่างนี้เรียกว่า เป็นคนมีความกตัญญูในท่านผู้มีพระคุณ และการทำเช่นนี้ย่อมได้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น ทำให้ไม่ลืมท่าน ทำให้ท่านได้รับความสุขจากผลบุญมากยิ่งขึ้น และเป็นการประชุมญาติพี่น้องปีละครั้ง เพราะว่า เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว พี่น้องก็มักจะห่างเหินกันไป ต่างคนต่างอยู่โดยไม่มีสายโยงสายสัมพันธ์อะไรเชื่อมไว้ หากมีการทำบุญประจำปีขึ้นก็สามารถรวมญาติพี่น้องให้มารวมกันได้เหมือนว่ามารดาบิดายังมีชีวิตอยู่

เมื่อมารดาบิดาได้รับการบำรุงจากบุตร-ธิดาด้วยสถาน ๕ อย่างนั้นแล้ว มารดา-บิดา ก็จะอนุเคราะห์ สงเคราะห์บุตร-ธิดาของตน ซึ่งจัดเป็นหน้าที่ของมารดา-บิดา ที่มีต่อบุตร-ธิดา ๕ ประการ คือ

(๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

(๔) หาคู่ครองที่สมควรให้

(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่สมควร

ฐานะ ๕ ประการนี้ เป็นหน้าที่ของมารดา-บิดา ที่จะอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่บุตร-ธิดา ของตน ซึ่งมีแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้ คือ

(๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว หมายความว่า มารดา-บิดา จะต้องดูแลบุตร-ธิดา เอาใจใส่ในการอบรมชี้แจงโทษถูกผิดให้บุตร-ธิดา ทราบด้วยเหตุผลอยู่ตลอดเวลาว่าความดี เป็นอย่างไร ความชั่วเป็นอย่างไร ทำไปแล้วผลตอบสนองเป็นอย่างไรไม่ปล่อยปละละเลย เมื่อเห็นบุตร-ธิดาทำความผิดแม้เพียงเล็กน้อย ซึ่งจะทำให้เกิดความเคยชินจนติดเป็นนิสัย ก็ห้ามปรามเสีย แต่ถ้าบุตร-ธิดาทำสิ่งเป็นประโยชน์ก็สนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำความดี เหล่านี้จัดเป็นหน้าที่ของผู้เป็นมารดา-บิดา จะหลีกเลี่ยงไม่ได้

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี หมายความว่า ผู้เป็นมารดา-บิดานั้น นอกจากจะคอยห้ามปราม คอยตักเตือนมิให้บุตร-ธิดาของตนทำความชั่ว ความผิดแล้ว ยังจะมีภาระ ต้องแนะนำ ต้องอบรมสั่งสอน ต้องพร่ำบอกให้บุตร-ธิดาทราบว่าอะไรดีควรทำ ทำแล้วจะได้ผลดีอย่างไร จะทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าทำดีเป็นต้น และผู้เป็นมารดาบิดาจะต้องทำความดีให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย นี้ก็จัดว่าเป็นหน้าที่ของมารดา-บิดาเช่นกัน

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา หมายความว่า มารดา-บิดา ต้องมีความกระตือรือร้น มีความสนใจ สนับสนุนส่งเสริมให้บุตร-ธิดาได้มีความรู้ความสามารถในวิชาการด้วยการอบรมสั่งสอนเองบ้าง ให้ศึกษาเล่าเรียนตามความสามารถบ้าง แม้จะต้องลำบากในการส่งเสียก็จำต้องยอมสละหรือเสาะแสวงหามาเพื่อส่งเสียให้ได้ เพราะนั่นถือว่าเป็นหน้าที่ การปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนของบุตร-ธิดาก็ดี การกีดกันมิให้บุตร-ธิดาได้เล่าเรียนศึกษาตามสติปัญญาของบุตร-ธิดาก็ดี ถือว่านั่น

เป็นข้อบกพร่องในหน้าที่ อันจะเป็นผลเสียทั้งแก่บุตร-ธิดา และเป็นผลร้ายต่อมารดาบิดาโดยอ้อมในอนาคตด้วย

(๔) หาคู่ครองที่สมควรให้ หมายความว่า มารดา-บิดาจะต้องรับภาระที่สำคัญในเรื่องคู่ครองของบุตร-ธิดา แม้กาลเวลาหรือสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปในการเลือกคู่ครอง โดยให้สิทธิแก่บุตร-ธิดาเลือกเอง ถึงกระนั้นมารดา-บิดาก็ยังต้องคอยสอดส่องเฝ้าดูการคบเพื่อนต่างเพศของบุตร-ธิดาด้วย คือต้องคอยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำว่าภรรยาหรือสามีที่ดีนั้นควรจะเป็นเช่นไร ทั้งนี้ก็เพราะจะเป็นการป้องกันความผิดพลาดในการเลือกคู่ครองนั้นเอง ดังคำที่ว่า **"เลือกคู่ครองผิด คิดจนวันตาย" "แต่ถ้าปลูกบ้านผิดก็ต้องคิดจนเรือนทะลาย"** นี้ก็จัดว่าเป็นหน้าที่ของมารดา-บิดาประการหนึ่ง

(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่สมควร หมายความว่า มารดา-บิดาจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลประคับประคองบุตร-ธิดาของตนด้วยเงินทองจนกว่าเขาจะรักษาตัวเองได้ กล่าวคือ ในสมัยที่บุตรธิดายังมิได้แยกครอบครัว ก็ต้องหาทรัพย์ให้จับจ่ายใช้สอย เพื่อหาวิชาความรู้ใส่ตน หรือเพื่อความสนุก

บันเทิงเป็นครั้งคราว ในสมัยที่บุตร-ธิดาแต่งงานแยกครอบครัว ก็มอบทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนรอนให้บ้างเพื่อให้ตั้งตัวได้ ในสมัยที่ตัวเองจะสิ้นชีวิตก็ต้องมอบทรัพย์สมบัติมรดกที่มีอยู่ให้แก่บุตร-ธิดาตามความเหมาะสมเพื่อเป็นตัวแทนของตนให้บุตร-ธิดานึกถึงตนอยู่เสมอ การหารทรัพย์สมบัติให้บุตรธิดาของตนเช่นนี้ ก็จัดเป็นหน้าที่ของมารดา-บิดาประการหนึ่ง

เมื่อมารดา-บิดา ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ทั้ง ๕ ประการดังกล่าว ชื่อว่าได้ประพฤติตามหลักธรรมในสิงคาลกสูตรซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้โดยแท้

ครู-อาจารย์กับศิษย์จะสร้างมนุษยสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร เรื่องนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ในสิงคาลกสูตรว่า **"ครู-อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์พึงบำรุงด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ**

(๑) ด้วยการลุกขึ้นยืนรับ (ให้การต้อนรับ)

(๒) ด้วยการเข้าไปยืนคอยรับใช้ (เสนอตัวรับใช้)

(๓) ด้วยการเชื่อฟัง

(๔) ด้วยการปรนนิบัติ(อุปัฏฐาก)

(๕) ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ความจริงแล้ว เยาวชน ซึ่งถือกันว่าเป็นอนาคตของชาติ จะได้ดีมีความรู้หรือมีวิชาติดตัวพอที่จะต่อสู้กับโลกภายนอกโดยลำพังได้ ก็ด้วยอาศัยการถูกหล่อหลอมและประสิทธิ์ประสาธน์สรรพวิชามาจากครู-อาจารย์เป็นส่วนใหญ่ จากบุคคลอื่นเช่น บิดา-มารดาบ้างก็เป็นส่วนน้อย ด้านความประพฤตินั้นส่วนมากได้มาจากบ้านคือมารดาบิดาอบรมสั่งสอน ส่วนด้านวิชาการนั้นได้มาจากโรงเรียนคือครู-อาจารย์ ฉะนั้น ครูอาจารย์จึงมีฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่รองลงมาจากบิดา-มารดา เมื่อเป็นเช่นนั้น ศิษย์ควรปฏิบัติตนต่อครูอาจารย์ของตนด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) ด้วยการลุกขึ้นยืนรับ หมายความว่า ศิษย์เมื่อพบเห็นครู-อาจารย์ ในที่ใดก็แสดงความเคารพยำเกรงอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่แข็งกระด้าง เช่น ยกมือไหว้หลีกทางให้ ลุกขึ้นต้อนรับเมื่อครูอาจารย์เข้ามาในห้อง หรือยืนขึ้นเพื่อส่ง เมื่อครู-อาจารย์กลับเป็นต้น นี้จัดว่าเป็นหน้าที่ของศิษย์ควรจะประพฤติต่อครูอาจารย์ประการหนึ่ง

(๒) ด้วยการเข้าไปยืนคอยรับใช้ หมายความว่า ในยามว่าง ศิษย์อาจจะเข้าไปหาครู-อาจารย์เสนอตัวว่าจะรับใช้ หรือถามครู-อาจารย์ว่าจะให้ตนทำอะไรบ้าง อันเป็นการแสดงน้ำใจให้ครู-อาจารย์ได้เห็น และการเข้าไปยืนคอยรับใช้นั้น ควรกระทำในโอกาสที่เหมาะสม อย่าให้เข้าในลักษณะประจบสอพลอ

(๓) ด้วยการเชื่อฟัง หมายความว่า เมื่อครู-อาจารย์อบรมสั่งสอนตักเตือนหรือแนะนำ ก็ฟังด้วยความเต็มใจ และเชื่อถือไว้ในใจ พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติ ข้อนี้เป็นการแสดงความอ่อนน้อม ความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่ายของศิษย์ ไม่ดื้อรั้น ศิษย์ผู้ประพฤติตนเช่นนี้ย่อมเป็นที่รักของครู-อาจารย์

(๔) ด้วยการปรนนิบัติ หมายความว่า ในบางครั้งครู-อาจารย์ อาจมีกิจที่ต้องให้ศิษย์ช่วยเหลือหรือช่วยกันทำ ก็เป็นหน้าที่ของศิษย์จะต้องเสียสละช่วยครู-อาจารย์ในบางคราว ครูอาจารย์อาจเจ็บไข้ได้ป่วย ก็เป็นหน้าที่ของศิษย์ที่จะสละเวลามาคอยดูแล หรือปรนนิบัติรับใช้ครูอาจารย์บ้าง หรือในบางครั้ง ศิษย์ควรแสดงน้ำใจปรนนิบัติ

ช่วยเหลือครูอาจารย์ทำกิจเล็กๆ น้อยๆ ที่ตนเห็นสมควร โดยอาสาทำเอง ไม่ต้องรอให้ครูอาจารย์ใช้นี้ก็จัดเป็นหน้าที่ของศิษย์ประการหนึ่ง

(๕) **ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ** หมายความว่า ในขณะที่ครูทำการสอน หรือถ่ายทอดวิชาความรู้ให้นั้น ศิษย์จะต้องตั้งใจฟัง ฟังด้วยความสนใจเพื่อรับเอาความรู้นั้นโดยยึดหลักหัวใจนักปราชญ์สี่ประการ คือ สุ. จิ. ปุ. ลิ. ต้องเว้นการคุยกันหรือแสดงอาการอื่นใดที่บ่งว่าไม่สนใจทั้งสิ้น จะต้องฟังคำสั่งและทำตามคำสั่งเสมอ ศิษย์ผู้มีความเคารพเชื่อฟัง ไม่ก่อปัญหาในห้องเรียน และไม่ทำความรำคาญให้แก่ครู-อาจารย์ย่อมเป็นที่รักของครู-อาจารย์เสมอ

เมื่อครู-อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาได้รับการบำรุงด้วยฐานะ ๕ ประการจากศิษย์แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สงเคราะห์ศิษย์ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) แนะนำดี

(๒) ให้เรียนดี

(๓) บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

(๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ในสังคมมนุษย์เรา บุคคลที่สังคมยอมรับว่ามีความสำคัญและให้ความเคารพนับถือรองลงไปจากมารดา-บิดา ก็คือครู-อาจารย์ โดยเฉพาะในสังคมเด็ก ๆ จะเห็นได้ว่า เด็ก ๆ นั้นให้ความเคารพเชื่อฟังและเกรงกลัวครู - อาจารย์มากกว่าบิดามารดาของตนเสียด้วยซ้ำไป ดังนั้น ครู - อาจารย์ จึงมีอิทธิพลในการหล่อหลอมปรุงแต่งบุคคลในสังคมได้มากพอ ๆ กับบิดา-มารดา สมกับคำว่า **"ครู -อาจารย์เป็นแม่พิมพ์ของชาติ"** เพราะครู - อาจารย์เป็นผู้ชี้นำหรือผู้นำทางของสังคมที่สำคัญที่สุด จะเห็นว่า สิ่งที่ครู - อาจารย์สั่งสอนป้อนให้ศิษย์ทุกวันนั้น จะค่อย ๆ ซึมซับและซึมซาบเข้าไปในสมองของศิษย์จนกระทั่งมีแนวความรู้ความคิด หรือทัศนคติอุดมการณ์เช่นเดียวกับครูอาจารย์ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมจะต้องเลือกเฟ้น ครู - อาจารย์ที่ดีมีคุณธรรม สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นผู้นำที่ทางที่ดีแก่เยาวชนได้ เพื่อให้เยาวชนได้รับการอบรบสั่งสอนหรือป้อนแต่สิ่งดี ๆ จากครู - อาจารย์และครู -

อาจารย์เองก็ต้องสำนึกอยู่เสมอว่า ตนเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่สังคมยกย่องให้เกียรติเป็นผู้นำทางสังคม เยาวชนทางความคิด ทางปัญญา เมื่อรับหน้าที่อันมีเกียรตินี้แล้วย่อมหลีกไม่พ้นที่จะต้องรับภาระและรับผิดชอบในหน้าที่ของตนที่จะต้องมอบให้กับศิษย์ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) แนะนำดี หมายความว่า การแนะ คือ การอบรมพร่ำสอนให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ รวมทั้งแนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์ เป็นหน้าที่ของครู-อาจารย์ การนำ คือ การทำให้เป็นแบบอย่างในการประพฤติตามอย่างที่สอนศิษย์ เป็นแบบที่ดีให้ศิษย์ดู ก็เป็นหน้าที่ของครู-อาจารย์เช่นกัน ครู-อาจารย์ที่ดี ต้องไม่ถือคติที่ว่า "จงจำอย่างที่ฉันสอน แต่อย่าทำอย่างที่ฉันทำ"

(๒) ให้เรียนดี หมายความว่า ถ่ายทอดวิชาการต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์ของตนอย่างถูกต้อง ให้ศิษย์เกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชามากที่สุด นั่นก็คือ สอนศิษย์ด้วยความตั้งใจ ไม่สอนแบบสุกเอาเผากิน แบบถึงชั่วโมง

ก็ไปสอน โดยมิได้เตรียมตัวมาก่อน หรือสอนแบบพอให้หมดเวลาไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ศิษย์ก็จะไม่รู้ ไม่เข้าใจเรื่องที่สอนดีพอ

(๓) บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง หมายความว่า วิชาการต่างๆนั้น ย่อมจะมีข้อลี้ลับ ซึ่งเรียกว่า "หัวใจ" บ้าง "เคล็ดลับ" บ้าง ครู-อาจารย์ผู้สอนวิชาใดจะต้องถ่ายทอดวิชการนั้นๆ จนหมดสิ้น ไม่ปิดบังหรือขยักไว้ เพราะกลัวว่าศิษย์จะรู้เท่าทันหรือเพราะต้องการจะ "ขาย" ข้อลี้ลับในโอกาสต่อไป ครู-อาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ศิษย์จนหมดภูมิ ไม่ปิดบังศิษย์โดยไม่คำนึงว่าศิษย์จะรับได้หรือไม่ได้ศิษย์ย่อมรู้ดีอยู่แก่ใจ และจะเคารพนับถือครู-อาจารย์ผู้นั้นมากและตลอดไปด้วยความจริงใจ หากครู-อาจารย์ท่านใดไม่ถ่ายทอดวิชาให้จนหมดสิ้น อาจเพราะเกรงว่าศิษย์จะรับไม่ได้ หรือเพราะเหตุอื่นใดก็ตาม ย่อมได้รับความเคารพนับถือจากศิษย์น้อยลง

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง หมายความว่า ครู-อาจารย์นั้น มิใช่จะมีหน้าที่สอนโดยตรงเท่านั้น หน้าที่นอกเหนือจากการสอนวิชาการให้แล้ว ยังมีอีก คือ ยกย่อง

คุณงามความดีของศิษย์ตนให้ปรากฏแก่เพื่อนฝูงของศิษย์แก่สังคม เป็นการกระตุ้นและจูงใจให้ศิษย์ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรตินั้น รักษามาตรฐานความดีไว้หรือพยายามทำให้ดียิ่งขึ้นทั้งกระตุ้นและจูงใจให้ศิษย์อื่นเกิดความอยากทำดีเพื่อให้ได้รับการยกย่อง หน้าที่ข้อนี้ยังรวมไปถึงการตำหนิศิษย์ผู้ทำผิดในที่ลับตาเพื่อนฝูงเพื่อไม่ให้ได้รับความอายด้วย การยกย่องต้องทำต่อหน้าคน แต่การตำหนิหรือการลงโทษต้องทำลับหลังคนจึงจะได้ผล

(๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย หมายความว่าหน้าที่พิเศษอีกอย่างหนึ่งของครู-อาจารย์คือ ป้องกันศิษย์ของตนมิให้เสื่อมเสีย ทั้งป้องกันชื่อเสียงและป้องกันตัวของศิษย์เอง ทั้งป้องกันความปลอดภัยให้ศิษย์ด้วย โดยการฝากฝังศิษย์ไว้กับบุคคลที่ตนคุ้นเคยหรือผู้หลักผู้ใหญ่ในถิ่นที่ศิษย์ตนอาศัยอยู่บ้าง ในถิ่นที่ศิษย์จะต้องเดินทางไปบ้าง เป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ศิษย์ รวมไปถึงการช่วยฝากฝังศิษย์ให้ได้มีงานทำบ้าง ในบางโอกาสหรือในรายที่ตนสามารถทำได้

สามี-ภรรยา ซึ่งเป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจ ร่วมรักร่วมเป็นร่วมตายกันนั้น จะสร้างมนุษยสัมพันธ์กันได้อย่างไร เรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ในสิงคาลกสูตรว่า "ทิศเบื้องหลังคือ **สามี-ภรรยา** ทั้งภรรยาและสามี จะพึงบำรุงซึ่งกันและกันด้วยฐานะ ๕ กล่าวคือ ภรรยานั้นผู้เป็นสามีพึงบำรุงด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) ยกย่องภรรยา
(๒) ไม่ดูหมิ่นภรรยา
(๓) ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา
(๔) มอบความเป็นใหญ่ให้
(๕) ให้เครื่องประดับตกแต่ง"

สังคมทั่วไปยกย่องผู้ชายผู้เป็นสามีว่าเป็นผู้นำครอบครัว และผู้หญิงทั่วไปก็ยอมรับและยกย่องความเป็นผู้นำครอบครัวของผู้ชายเช่นกัน ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ชายผู้เป็นสามีจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เหมาะสมกับที่ได้รับยกย่องเช่นนั้น คือทำตัวเป็นสามีที่ดีของภรรยาเป็นช้างเท้าหน้าตามที่ได้รับยกย่อง โดยปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรม ๕ ประการ คือ

(๑) ยกย่องภรรยา หมายความว่า สามีจะต้องให้ความเป็นธรรม ให้เกียรติแก่ภรรยาของตน โดยยกย่องหรือเชิดชูเกียรติภรรยา ไม่ปกปิดภรรยาต่อผู้อื่น และให้สิทธิภรรยาในการไปไหนมาไหนคู่กับตน เช่น ยอมรับความเป็นภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายด้วยการจดทะเบียนสมรส พาภรรยาของตนไปในงานต่างๆ ด้วย แนะนำให้เพื่อนฝูงรู้จักภรรยาของตนเป็นต้น การกระทำดังกล่าวนี้เป็นการยกย่องให้เกียรติภรรยาโดยสมบูรณ์

(๒) ไม่ดูหมิ่นภรรยา หมายความว่า นอกจากยกย่องภรรยาแล้ว สามีจะต้องไม่ประสบประมาทหรือดูหมิ่นภรรยาของตนทั้งต่อหน้าและลับหลังอีกด้วย การพูดให้ร้ายภรรยาของตนต่อเพื่อนๆ ก็ดี การพูดจาถากถางหรือเยาะเย้ยภรรยาต่อหน้าแขกเหรื่อก็ดี เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงเด็ดขาด เพราะจะเป็นบ่อเกิดแห่งความทะเลาะกันและแตกแยกกันในที่สุด สามีจะต้องให้เกียรติภรรยาต่อหน้าแขกเหรื่อด้วย เพราะหากสามีมิได้นับถือภรรยาเสียแล้วใครเขาจะนับถือให้เกียรติภรรยาของตน

(๓) ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา หมายความว่า สามีที่ดีจะต้องเป็นคนซื่อสัตย์มีความจริงใจต่อภรรยา เห็นอกเห็นใจภรรยา ไม่ละทิ้งภรรยาไปหาความสุขกับหญิงอื่นไม่นอกใจภรรยาแม้แต่ความคิด สามีที่ไปติดพันหญิงอื่นนั้นย่อมสร้างความทุกข์และความสะเทือนใจให้แก่ภรรยามากกว่าเรื่องใด ๆเป็นเรื่องที่สุดแสนทรมานอย่างยิ่ง สามีที่ดีต้องคิดคำนึงถึงข้อนี้ให้มากกว่าความสนุกทางกามารมณ์ของตน และต้องนึกถึงอกเขาอกเราบ้างว่าหากภรรยานอกใจตัวเองและจะคิดและทุกข์ทรมานใจเช่นใด

(๔) มอบความเป็นใหญ่ให้ หมายความว่า ในการทำงานนอกบ้าน การบริหารงานนอกบ้านนั้น เป็นหน้าที่ของสามี การบริหารงานในบ้านทุกอย่าง จำต้องมอบให้ภรรยาเป็นการให้เกียรติภรรยาและให้ภรรยาได้มีสิทธิในการจัดงานบ้านงานเรือนซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของสตรี การจัดงานบ้านก็ดี การใช้จ่ายภายในครอบครัวก็ดี การดูแลทรัพย์สมบัติภายในบ้านก็ดี หากสามีมอบให้ภรรยาทำ ให้อิสระเต็มที่ ตามแต่จะตัดสินใจเห็นสมควรอย่างไรก็ทำไป โดยที่สามีไม่เข้าไปก้าวก่ายมากนัก จะทำให้ภรรยาเกิด

ความภาคภูมิใจ และทุ่มเทกำลังกายกำลังใจในกิจการนั้น ๆ อย่างเต็มที่ และจะเป็นเหตุให้เกิดความรักความนับถือในสามีอย่างมิรู้คลายอีกด้วย

(๕) ให้เครื่องประดับตกแต่ง หมายความว่าสตรีทุกคนย่อมรักสวยรักงามเป็นธรรมดา หากสามีรู้ใจภรรยาในข้อนี้ ย่อมผูกใจภรรยาของตนให้มีความรักนับถือในตนมิให้เสื่อมคลายได้ ด้วยการจัดซื้อจัดหาเครื่องประดับบ้างเครื่องแต่งตัวบ้าง มาให้เป็นของขวัญเป็นรางวัลแก่ภรรยาตามโอกาสอันควร เช่น ในวันเกิดภรรยาบ้าง ในวันครบรอบแต่งงานบ้าง ของที่สามีให้นั้นแม้จะมีราคาน้อยแต่ก็มีค่ามากในสายตาของภรรยา เพราะสิ่งนั้นบ่งถึงความรักของสามีไม่เสื่อมคลาย บ่งถึงความเอาใจใส่จดจำในเรื่องของภรรยา เช่น จำวันเกิดภรรยาได้ เป็นต้น

ภรรยาได้รับการยกย่องว่าเป็นแม่บ้าน เพราะกิจการภายในบ้านต่าง ๆ ตั้งแต่การดูแลตบแต่งบ้านให้สะอาดสวยงาม งานครัว งานรับแขก ตลอดถึงงานควบคุมจัดแจงการจ่ายเงินทอง แม้งานเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาก็ถูกยกให้เป็นหน้าที่ของแม่บ้านโดยมีพ่อบ้านเป็นลูกมือช่วยเหลือ

แม้ว่าหน้าที่ดังกล่าวจะเป็นงานที่หนัก แต่ก็เป็นความพอใจของสตรีผู้เป็นภรรยา ภรรยา-สามีกีดกันมิให้ทำหน้าที่ดังกล่าวเสียอีกที่สร้างความไม่พอใจให้กับภรรยา ดังนั้นงานหน้าที่นี้ จึงเป็นไปด้วยความสมัครใจ เท่านั้นยังไม่พอที่จะเป็นเหตุให้การครองเรือนครองรักเป็นไปด้วยความราบรื่นและตลดรอฝั่ง ภรรที่ดีซึ่งสามีได้มอบความไว้วางใจดังกล่าวย่อมจะสามารถสร้างเสน่ห์ผูกมัดใจสามีไว้ได้นานและเป็นที่พอใจของสามีนั้น จะต้องปฏิบัติหน้าที่ภรรยา ๕ ประการ นี้ให้ครบบริูรณ์ด้วย คือ

(๑) จัดแจงการงานดี

(๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี

(๓) ไม่ประพฤตินอกใจสามี

(๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ได้

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

หน้าที่ทั้ง ๕ ประการนี้ ภรรยาที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ครบสมบูรณ์ เพื่อชีวิตคู่หรือชีวิตการครองเรือนครองรักจักมีแต่ความสงบสุข สวรรค์ภายในบ้านก็จะเป็นจริงขึ้นโดยไม่ช้านักกล่าวคือ

(๑) จัดแจงการงานดี หมายความว่า (๑) งานของแม่บ้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่แม่บ้านจะต้องทำนั้น ผู้เป็นภรรยาจะต้องจัดจะต้องทำให้เรียบร้อย ไม่ขาดตกบกพร่อง มิให้เกิดความเสียหาย งานใดที่สามีมอบให้ทำด้วยความไว้วางใจ ก็จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามมอบหมาย จึงจะได้ชื่อว่า **"เป็นผู้จัดแจงการงานดี"**

(๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี หมายความว่า แม่บ้านนั้น ส่วนมากจะช่วยเหลือและต้อนรับญาติมิตรของตัวเท่านั้น ส่วนญาติมิตรของสามีมักจะต้อนรับหรือช่วยเหลือด้วยความไม่พอใจแบบเสียไม่ได้ เพราะถือว่าไม่ใช่ญาติมิตรของตน ภรรยาที่ดีจะต้องไม่ทำเช่นนั้น ต้องเสมอต้นเสมอปลายเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นญาติมิตรของตัวหรือของสามี ยิ่งทำให้แก่ญาติของสามีดีกว่าญาติมิตรของตัวเท่าไร ยิ่งได้ความนิยมมากเท่านั้น เพราะสามีจะเพิ่มความรักความเอ็นดูภรรยาของตนมากขึ้น ด้วยเห็นว่าภรรยามีน้ำใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีเป็นแม่บ้านที่ดี นับว่าเป็นเสน่ห์แก่ภรรยาได้อย่างหนึ่ง

(๓) ไม่ประพฤตินอกใจสามี หมายความว่า ภรรยานั้นจะต้องมีความรักซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น จะต้องไม่ประพฤติตนเป็นคนเสเพลมักมากในกามคุณเป็นอันขาด เพราะนอกจากสังคมจะรังเกียจหญิงประเภทนั้นแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดแห่งความกินแหนงแคลงใจและความแตกร้าวในครอบครัวอีกด้วย ความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของสตรี คือ ทุกข์เพราะสามีนอกใจฉันใด ความเสียหน้าของบุรุษที่ให้อภัยกันได้ยากก็คือความเสียหน้าเพราะภรรยานอกใจฉันนั้น

(๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ได้ หมาย-ความว่า ภรรยาที่ดีนั้นจะต้องรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สมบัติด้วยความประหยัดมัธยัสถ์ เป็นไปตามทางสายกลาง ทำนองว่า "ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อให้มือเป็นคราวทั้งคาวหวาน" ภรรยาที่ไม่อาจหาทรัพย์มาจุนเจือครอบครัวได้ ก็มิใช่เป็นความผิด แต่ภรรยาที่มือเติบใจเติบ ไม่ช่วยหาทางประหยัดรายจ่ายในครอบครัว และไม่รักษาทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ไว้ มิให้แตกหักทำลายไปก่อนถึงเวลานั้นจัดเป็นความผิดทีเดียว แม้ว่าจะไม่ถึงกับผิดร้าย แต่ก็ผิดแรงอยู่

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง หมายความว่า ในกิจการต่าง ๆ เป็นงานในบ้านก็ดี งานนอกบ้านที่สามีมอบหมายให้ในบางโอกาสก็ดี ภรรยาที่ดีจะต้องมีวิริยะ อุตสาหะ พยายามทำกิจการนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่ให้งานคั่งค้างอากูล ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง และไม่อ้างโน่นอ้างนี่แล้วปล่อยทิ้งงานไว้อย่างนั้น ภรรยาผู้ขยันทำงานใช้สติปัญญาทำงาน ทำงานคล่องตัวกระฉับกระเฉงไม่เฉื่อยแฉะ ทั้งติดตามงานไม่วางธุระ นอกจากจะเป็นที่รักของสามีในฐานะที่เป็นภรรยาที่ดีแล้ว ยังจะได้รับยกย่องว่าเป็นสตรีตัวอย่างในสังคมด้วย แม้สามีก็จะพลอยได้รับยกย่องว่ามีศรีภรรยาเป็นสง่าแก่วงศ์ตระกูลอีกด้วย

ภรรยาผู้มีคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ จัดเป็นผู้มีจริยธรรมสำหรับคนอย่างครบถ้วน เป็นการปฏิบัติตนเหมาะสมในฐานะเป็นภรรยา บุตรธิดาจะได้ชื่อว่ามีแม่ดี บิดามารดาของสามีก็จะได้ชื่อว่ามีสะใภ้ สังคมก็พลอยได้ดีมีดีไปด้วย

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนถึงหน้าที่ของเพื่อนต่อเพื่อน ซึ่งจัดเป็นทิศเบื้องซ้ายไว้ว่า “มิตรอำมาตย์

หรือมิตรสหาย อันกุลบุตรพึงบำรุงด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) เสียสละให้ปันแก่เพื่อน

(๒) พูดจาด้วยถ้อยคำเป็นที่รักต่อเพื่อน

(๓) ประพฤติประโยชน์แก่เพื่อน

(๔) วางตนเสมอต้นเสมอปลายกับเพื่อน

(๕) ไม่แกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ในสังคมมนุษย์นั้น คนเรา นอกจากจะมีบิดามารดา มีบุตรภรรยาหรือสามีเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้ว ยังมีบุคคลอีกประภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนเราทุก ๆ คน บุคคลประเภทที่ว่านี้ก็คือ มิตรหรือเพื่อนนั่นเอง มิตรหรือเพื่อนหมายถึงบุคคลผู้มีไมตรีต่อกันมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน มิตรมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตคนเราไม่น้อย จึงปรากฏว่ามีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ได้ดีและประสบผลสำเร็จในหน้าที่กิจการงานเพราะอาศัยมิตร แต่ก็มีไม่น้อยที่ถึงความวิบัติล่มจมหรือเสียอนาคตเพราะอาศัยมิตรเช่นกัน ดังนั้น การเลือกคนใดคนหนึ่งเป็นเพื่อนเป็นมิตร จึงต้องเลือกคบแต่เพื่อนที่ดีมีลักษณะเป็นมิตรแท้

ขณะเดียวกันต้องพยายามให้ห่างไกลจากเพื่อนที่ไม่ดี ซึ่งมีลักษณะเป็นมิตรเลวด้วย

การคบหาสมาคมกันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะคนเราไม่อาจจะอยู่ตามลำพังคนเดียวได้ตลอด ฉะนั้นหากได้คบหาสมาคมกับเขาแล้ว ก็นับว่าเป็นเพื่อนกัน แต่เพียงแค่คบกันเท่านั้นยังไม่นับว่าเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน อันเพื่อนที่ดีนั้นจะต้องทำหน้าที่ของเพื่อนให้สมบูรณ์ด้วย นั่นก็คือต้องปฏิบัติตัวให้เหมาะสมต่อเพื่อน เพื่อเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนชนิดเป็นมิตรแท้ เพื่อนที่ดีนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อเพื่อนด้วยความเต็มใจและจริงใจ เมื่อฝ่ายหนึ่งปฏิบัติต่อฝ่ายหนึ่งแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติหน้าที่ตอบด้วยความเต็มใจและจริงใจ โดยปฏิบัติต่อกันตามหน้าที่ ๕ ประการดังกล่าวข้างต้นนั้น

เมื่อเพื่อนได้รับการปฏิบัติจากเพื่อนเช่นนี้แล้ว ก็เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติตอบเพื่อนในทางที่เหมาะสม อันเป็นการแสดงน้ำใจต่อเพื่อนและเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีจรรยาบรรณระหว่างเพื่อนต่อเพื่อน การปฏิบัติตอบเพื่อนนั้นก็มีแนวทางเป็นหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ

(๑) คอยปกป้องรักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

(๒) คอยปกป้องรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

(๓) เมื่อเพื่อนมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของเพื่อนได้

(๔) ไม่ละทิ้งเพื่อนในคราวมีอันตรายหรือยามวิบัติ

(๕) นับถือตลอดไปถึงวงศ์ญาติของเพื่อน

นอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ต่อกันดังกล่าวนี้แล้ว ผู้เป็นเพื่อนกันเป็นมิตรเป็นสหายกันควรทำตนให้เป็นมิตรแท้ เว้นจากความเป็นมิตรเทียมเสีย เรื่องมิตรแท้มิตรเทียมนั้นได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ผู้ประสงค์จะดูรายละเอียดโปรดได้กลับไปอ่านดูเรื่องมิตรแท้มิตรเทียมข้างต้น

ครั้นแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหน้าที่ของนายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้างที่เรียกว่าทิศเบื้องต่ำว่า "นายจ้างพึงบำรุงลูกจ้างหรือคนงาน ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลังความสามารถ

(๒) ให้อาหารและบำเหน็จรางวัล

(๓) รักษาพยาบาลให้ในคราวเจ็บไข้

(๔) แจกของกินที่มีรสดี ๆหรือรสแปลก ๆให้กิน

(๕) ปล่อยให้หยุดพักงานบ้างให้เที่ยวบ้างในบางโอกาส”

ความจริงแล้ว ปัญหาข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างหรือคนงานได้เกิดขึ้นทุกแห่งในโลก บางแห่งก็แก้ไขได้ บางแห่งก็แก้ไขไม่ได้ และมีท่าทีว่าจะลุกลามใหญ่โตก็มี ทั้งนี้เพราะต่างฝ่ายก็กล่าวหากันว่าอีกฝ่ายหนึ่งเอารัดเอาเปรียบกันมากเกินไปจนถึงขั้นไม่อาจยอมกันได้ ปัญหามักจะอยู่ที่ว่า **“ความไม่เข้าใจกันนั่นเอง”** ในสิงคลาภสูตรนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสวิธีการแก้ไขปัญหาไว้อย่างรัดกุม คือ ให้ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้ากันแล้วผ่อนสั้นผ่อนยาวให้แก่กัน คือ ในฐานะที่เป็นนายจ้างก็ไม่เอารัดเอาเปรียบค่าแรงงานคนงานหรือลูกจ้างมากเกินไป ในฐานะคนงานหรือลูกจ้างก็ต้องเห็นใจนายจ้าง ทำงานให้นายจ้างจนเต็มความสามารถให้ได้งานคุ้มกับค่าจ้างที่นายจ้างจ่ายให้เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีข้อปฏิบัติที่นายจ้างและคนงานหรือลูกจ้างจะต้องปฏิบัติต่อกัน เพื่อความเหมาะสม แนวทางในการปฏิบัติสำหรับนายจ้างควรปฏิบัติต่อลูกจ้างหรือคนงานนั้นคือ

(๑) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลังความสามารถ หมายความว่า ในการใช้ลูกจ้างหรือคนงานทำงานนั้นต้องดูกำลังของเขาทั้งกำลังกายและกำลังความสามารถ คือ ต้องให้งานที่พอดีเหมาะแก่กำลัง งานจะเดินได้คล่อง หากให้งานเกินกำลังเขาทำ นอกจากจะเป็นการทรมานกันเกินไปแล้ว ยังอาจมีอันตรายต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจได้อีกด้วย และควรคำนึงถึงเวลาการทำงานด้วย เพราะคนเราย่อมต้องการพักผ่อน หากงานหนักก็ควรจะได้พักผ่อนมาก ๆ แม้งานเบาก็ต้องมีการพักผ่อนบ้าง ตามความจำเป็น นายจ้างผู้ฉลาดหากจัดงานให้ลูกจ้าง ทำได้ตามขีดความสามารถดังกล่าวแล้ว นอกจากจะได้งานเต็มตามกำลังลูกจ้างแล้ว ยังจะดึงดูดจิตใจลูกจ้างผู้มีสมรรถภาพให้อยู่กับตนได้นานต่อไปด้วย

(๒) ให้อาหารและบำเหน็จรางวัล หมายความว่า นายจ้างจะต้องให้ค่าแรงแก่ลูกจ้างเพียงพอเป็นค่าอาหารและเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ตามสมควรแก่ฐานะลูกจ้าง เพื่อให้เขาเป็นอยู่ได้ไม่เดือดร้อนนัก หากลูกจ้างได้รับค่าตอบแทนต่ำจนไม่พอแม้เป็นอาหาร ก็อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่

งานของตนได้ เช่น ลูกจ้างทำงานล่าช้า ทำงานไปพักผ่อนไป ขาดความกระฉับกระเฉงในการทำงานเป็นต้น อนึ่ง หากว่ากิจการของตนเจริญก้าวหน้าที่ดีก็ควรแบ่งผลกำไรนั้นให้แก่ลูกจ้างบ้างเป็นการให้กำลังใจ ที่เรียกว่า **โบนัส** บ้าง แล้วจะผูกใจลูกจ้างไว้ได้ตลอดไปและทำให้สามารถควบคุมสั่งการลูกจ้างได้โดยไม่ยากนัก

(๓) รักษาพยาบาลให้ในคราวเจ็บไข้ หมายความว่า เมื่อลูกจ้างเกิดเจ็บป่วยขึ้นหรือเกิดอุบัติเหตุขึ้นในขณะปฏิบัติงาน นายจ้างจะต้องถือเอาเป็นธุระเอาใจใส่พอสมควรเช่นพาไปหาหมอ หรือจัดคนดูแลพยาบาลให้หรือจ่ายค่ารักษาให้จนกระทั่งให้หยุดพักจนกว่าจะหายโดยให้ค่าแรงตามสมควร นายจ้างผู้ให้สวัสดิการแก่ลูกจ้างเช่นนี้ แม้ว่าจะต้องจ่ายเงินเพิ่ม ก็ย่อมได้ผลคุ้มค่า คือย่อมผูกใจภักดีให้เกิดแก่ลูกจ้างได้มากกว่าทุกเรื่อง หากลูกจ้างเห็นใจนายจ้างเสียแล้ว เรื่องช่วยนายจ้างทำงานแบบถวายหัวนั้นไม่ต้องพูดถึง

(๔) แจกของกินที่มีรสดี ๆ หรือมีรสแปลก ๆ ให้กิน หมายความว่า การที่นายจ้างจะสามารถนั่งในหัวใจลูกจ้าง

ได้อีกอย่างหนึ่งคือ การเอาอกเอาใจลูกจ้างด้วยการเอื้อเฟื้อด้วยของกินของใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ไปพบเห็นของกินของใช้ที่ไม่ค่อยมีในถิ่นของตนก็ซื้อมาฝากลูกจ้างบ้างเป็นครั้งคราว เหมือนนำมาฝากคนในครอบครัว ย่อมทำให้ลูกจ้างซาบซึ้งในน้ำใจนายจ้างยิ่งนัก ยิ่งถ้าสามารถปฏิบัติตัวต่อลูกจ้าง เหมือนเครือญาติด้วยแล้วย่อมเป็นผลดีต่อนายจ้างสุดคณานับทีเดียว

(๕) ปล่อยให้หยุดพักงานบ้างให้เที่ยวบ้างในบางโอกาส หมายความว่า หลังจากเลิกงานแล้ว ก็ปล่อยลูกจ้างให้ไปเที่ยวเตร่พักผ่อนหย่อนใจบ้าง ไม่กักตัวไว้แต่ในบ้านหรือในโรงงานตลอดไป เวลามีงานเทศกาลสำคัญก็ปล่อยให้ไปเที่ยวบ้างตามโอกาส โดยไม่ต้องหักค่าแรงงานเพราะถือว่าให้ลูกจ้างเป็นกรณีพิเศษ แม้ว่าลูกจ้างคนใดขอลาออกเพื่อไปประกอบอาชีพส่วนตัว เพื่อความก้าวหน้าของเขาก็ไม่ควรทัดทานหรือหน่วงเหนี่ยวไว้ควรอนุญาตให้ไปด้วยความยินดี พร้อมทั้งชี้แนะวิธีดำเนินกิจการให้ตามควรแก่กรณี นายจ้างผู้ทำตัวได้อย่างนี้ ย่อมจะปกครอง

ลูกจ้างได้ทั้งกายและใจ การต่อสู้เรียกร้อง เพื่อขอต่อรองหาอิสรภาพหรือขอค่าแรงเพิ่มโดยไม่เป็นธรรมจะไม่เกิดขึ้น

สำหรับลูกจ้างซึ่งสังคมทั่วไปถือว่าเป็นผู้รับใช้สังคม แต่ในสายตาของลูกจ้างเองกลับเห็นว่า งานลูกจ้างเป็นงานที่ไร้เกียรติ ทั้งนี้เพราะลูกจ้างมิได้สร้างคุณค่าและเกียรติให้แก่ตัวเองนั่นเอง ลูกจ้างที่ดีมิใช่เพียงแต่จะร้องขอความเห็นอกเห็นใจ และเรียกร้องข้อต่อรองต่างๆ นานาจากนายจ้างเท่านั้น แต่การประพฤติปฏิบัติต่อนายจ้างด้วยความเหมาะสมถูกต้องต่างหาก จึงจะได้ชื่อว่าเป็นลูกจ้างที่ดีและจะได้รับความเห็นอกเห็นใจได้รับน้ำใจจากนายจ้างตอบสนองเอง เมื่อลูกจ้างได้ปฏิบัติตัวดีจนเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจจากนายจ้างแล้ว ย่อมจะได้รับเกียรติและการยกย่องจากนายจ้างไม่น้อยเลย

หน้าที่ที่ลูกจ้างผู้ได้รับอนุเคราะห์จากนายจ้าง๕ประการดังกล่าวแล้วก็พึงปฏิบัติตนตามหลักธรรมในสิงคาลกสูตร ๕ ประการ คือ

(๑) ลุกขึ้นทำงานก่อนนายจ้าง

(๒) เลิกงานที่หลังนายจ้าง

(๓) ถือเอาแต่ของที่นายจ้างให้

(๔) ทำการงานให้ดีขึ้น

(๕) นำคุณความดีของนายจ้างไปสรรเสริญ

ในหลักธรรมสำหรับลูกจ้างทั้ง ๕ ประการนี้ พึงทำความเข้าใจดังนี้

(๑) ลุกขึ้นทำงานก่อนนายจ้าง หมายความว่า ลูกจ้างนั้นต้องเป็นคนตรงต่อเวลา มาถึงที่ทำงานก่อนนายจ้างจะมาถึง หรือทำงานบางอย่างก่อนเวลาเท่าที่พอจะหยิบทำได้ การทำงานบางอย่างที่ไม่ต้องรอคำสั่งนายจ้างก่อนนายจ้างมาถึงนั้นแสดงถึงความเป็นคนมีน้ำใจและขยันขันแข็ง จะทำให้นายจ้างพอใจได้ง่ายกว่าลูกจ้างที่ทำงานตามคำสั่งอย่างเดียว งานบางอย่างเช่นหยิบของเกะกะให้เข้าที่เข้าทางหรือทำงานที่ค้างไว้ให้เสร็จ เป็นต้น ลูกจ้างอาจทำได้โดยไม่ต้องรอคำสั่ง

(๒) เลิกงานทีหลังนายจ้าง หมายความว่า ในบางโอกาสแม้หมดเวลางานแล้วแต่งานยังไม่เสร็จเรียบร้อยยังเหลือเพียงเล็กน้อยใช้เวลาทำเพียง ๑๐-๒๐ นาทีเท่านั้นก็เสร็จ ก็ช่วยทำเสียให้เสร็จ โดยไม่คิดค่าแรงเพิ่ม

ลูกจ้างผู้มีน้ำใจอย่างนี้ย่อมทำความพอใจให้นายจ้างได้ และจะได้รับผลดีจากนายจ้างในโอกาสต่อไป การคิดเล็กคิดน้อย การตระหนี่กำลังเกินเหตุ แสดงถึงความเป็นคนขาดน้ำใจ คนขาดน้ำใจจึงมักไม่ค่อยได้รับน้ำใจจากใคร ๆ

(๓) ถือเอาแต่ของที่นายจ้างให้ หมายความว่า ในสถานที่ทำงานก็ดีในบ้านของนายจ้างก็ดี ย่อมมีของมีค่าวางไว้ทั่ว ลูกจ้างจะต้องมองเห็นสิ่งของเหล่านั้นเป็นของไร้ค่าให้หมด เพื่อมิให้เกิดความอยากได้ขึ้นมา ลูกจ้าง ที่ดีจะต้องมีนิสัยไม่มักง่ายและไม่มักได้ ต้องไม่มือไวและขี้ขโมย ไม่หลุกหลิกหยิบโน่นลองนี่ด้วยความพอใจ ลูกจ้างที่ไม่ค่อยซื่อ มือไว ชอบขโมยของเล็ก ๆ น้อย ๆ ย่อมไม่เป็นที่ไว้ใจของนายจ้าง นายจ้างจะไม่สนับสนุนให้งานดี ๆ ที่เกี่ยวกับเงินทองทำ มักจะได้แต่งานหนักและอยู่ห่างจากของมีค่าเพราะไม่ไว้ใจนั่นเอง ลูกจ้างที่ดีควรรับหรือใช้แต่ของที่นายจ้างให้หรืออนุญาตก่อนเท่านั้น

(๔) ทำการงานให้ดีขึ้น หมายความว่า ลูกจ้างที่ดีจะต้องรู้จักปรับปรุงตัวเองเสมอ ปรับปรุงทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ เพื่อให้มีสมรรถภาพใน

การทำงานมากขึ้น ทั้งนี้ มิใช่เพิ่มงานให้นายจ้างเท่านั้น แต่จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ตัวเองอีกด้วย ลูกจ้างที่รู้จักปรับปรุงตัวเอง ทำงานดี เรียบร้อย ได้ผลงานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ย่อมเป็นที่ถูกใจนายจ้างและได้รับเลื่อนฐานะตำแหน่งงานสูงขึ้นเรื่อยๆรายได้ย่อมรับเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ลูกจ้างที่ไม่รู้จักปรับปรุงตัวเอง ไม่รู้จักปรับปรุงวิธีการทำงานของตัวเองให้ดีขึ้น ย่อมจมปลักอยู่กับงานนั้นๆตลอดไป

(๕) นำคุณความดีของนายจ้างไปสรรเสริญ หมายความว่า มีหน้าที่หรือระเบียบอย่างหนึ่งสำหรับลูกจ้างคือ ต้องไม่นำเรื่องราวต่างๆ ที่ไม่ดีของนายจ้างไปโพนทะนาให้ชาวบ้านฟัง เพราะนายจ้างจะเลวอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนตัวของเขา ไม่สมควรนำไปพูด นายจ้างที่ทราบว่าลูกจ้างของตนชอบนำเรื่องไม่ดีของตนไปพูด มักไม่พอใจลูกจ้างนั้น และจะไม่สนับสนุนทุกวิถีทาง บางครั้งอาจหาทางกำจัดให้พ้นทางเสียด้วยซ้ำ ตรงข้าม เรื่องดีของนายจ้าง แม้ว่าจะมีเพียงเล็กน้อย แต่ลูกจ้างก็นำไปพูดสรรเสริญและนำไปคุยให้คนอื่นฟังได้ นายจ้างย่อมพอใจ

เมื่อทราบเข้า เพราะใคร ๆ ก็ชอบให้คนอื่นชมทั้งสิ้น นี่คือเคล็ดลับในการผูกใจนายจ้างประการหนึ่ง

ลูกจ้างผู้มีน้ำใจต่อนายจ้าง ปฏิบัติตัวเหมาะสมต่อนายจ้างเช่นนี้ ย่อมได้รับความอนุเคราะห์จากนายจ้างในเรื่องต่าง ๆ ย่อมจะเจริญก้าวหน้าในงานของตนยิ่งตามลำดับ เพราะคุณธรรมดังกล่าวมาเป็นความดีที่นายจ้างประสงค์ให้ลูกจ้างของตนมีประจำใจอยู่เสมอ

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงทิศสุดท้ายคือทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่สมณพราหมณ์ว่า ควรอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยฐานะ ๖ ประการ

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม

(๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

(๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น

(๖) บอกทางสวรรค์หรือทางแห่งความสุขให้

ความจริงแล้ว พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนให้

ตั้งมั่นอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ให้เป็นคนมีศีลมีธรรม เมื่อประชาชนถวายจตุปัจจัยอันเป็นอามิสทาน เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีพและการศึกษาปฏิบัติธรรมแล้ว พระภิกษุสงฆ์ก็ควรอนุเคราะห์ประชาชนด้วยการให้ธรรมทาน คือการอบรมสั่งสอน นี่คือหน้าที่โดยตรงที่พระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์จะพึงปฏิบัติต่อกัน หน้าที่ดังกล่าวมีความหมายในรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

(๑) **ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว** หมายความว่า เมื่อคฤหัสถ์ประมาท มัวเมา ไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ชอบหมกมุ่นมั่วสุมอยู่ในอบายมุข นิยมประกอบมิจฉาชีพ ไม่ตั้งหน้าทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ชอบเอารัดเอาเปรียบกัน พระสงฆ์จะต้องถือเป็นหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้ลดเลิก ละจากความชั่วนั้น โดยชี้เหตุชี้ผลให้เข้าใจ และให้เห็นโทษของการทำความชั่วนั้น ๆ

(๒) **ให้ตั้งอยู่ในความดี** หมายความว่า เมื่อห้ามไม่ให้ทำความชั่วแล้วต้องชี้นำให้ตั้งอยู่ในความดี กล่าวคือให้ประพฤติตนในทางที่ถูกต้องตามความเหมาะสมแก่เพศและวัย ให้รู้จักศึกษาเล่าเรียน ให้รู้จักประกอบสัมมาอาชีพ

ด้วยความขยันหมั่นเพียร ให้มีความรักใคร่ปรองดองกัน ให้เป็นคนนิยมรักใคร่ ในการประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต เป็นคนมีศีลมีธรรม หมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนาตามควรแก่โอกาส

(๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม หมายความว่า เมื่อคฤหัสถ์มาขอความอนุเคราะห์ในการทำบุญทำกุศล เช่น ขอสถานที่บำเพ็ญบุญ ขอนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปสวดหรือเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลหรืออวมงคล ขอปรึกษาหารือในการทำบุญ ในการสร้างถาวรวัตถุในทางพระพุทธ-ศาสนาเป็นต้น พระภิกษุสงฆ์ก็ควรอนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ด้วยความปรารถนาดีต่อทุกคนที่มาติดต่อสอบถามหรือขอความอนุเคราะห์

(๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์ควรค้นคว้าหลักธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎกออกมาเผยแพร่ ให้มีข้อคิดความเห็นแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ การอภิปรายธรรมหรือการปาฐกถาธรรมก็ควรค้นคว้าหาเรื่องใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ ให้คฤหัสถ์ได้ฟังอยู่เสมอ ทั้งควรปรับปรุงวิธีการเทศน์ วิธีการบรรยายธรรม

ให้ใหม่อยู่เสมอ และนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมในโลกปัจจุบันนี้ด้วย

(๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น หมายความว่า ธรรมข้อใดเรื่องใด ที่เคยเทศน์ เคยแสดง เคยบรรยาย เคยปาฐกถา หรือเคยอภิปรายให้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่แจ่มแจ้งชัดเจน เมื่อคฤหัสถ์สงสัยหรือคาดว่าจะยังไม่เป็นที่เข้าใจดีนัก ก็ควรอธิบายควรชี้แจงธรรมข้อนั้นเรื่องนั้นให้คฤหัสถ์เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น

(๖) บอกทางสวรรค์หรือทางแห่งความสุขให้ หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์ ควรศึกษาค้นคว้าหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา นำมาสอนคฤหัสถ์ ให้รู้จักบาป-บุญ คุณ-โทษ-ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ชี้ให้เห็นว่า ทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ไปสู่สุคติ ทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร จึงจะมีความสุขความเจริญ ทั้งชาตินี้และชาติหน้า

คฤหัสถ์ทั้งหลายเมื่อได้รับความอนุเคราะห์จากพระ-ภิกษุสงฆ์ดังกล่าวแล้ว พึงบำรุงสมณพราหมณ์หรือพระ-ภิกษุสงฆ์ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

(๑) มีเมตตากายกรรม คือ จะทำสิ่งใดก็ประกอบด้วยเมตตา

(๒) มีเมตตาวจีกรรม คือ จะพูดสิ่งใดก็ประกอบด้วยเมตตา

(๓) มีเมตตามโนกรรม คือ จะคิดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา

(๔) ไม่ปิดประตู คือ ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

(๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

ข้อที่คฤหัสถ์พึงบำรุงสมณพราหมณ์หรือพระภิกษุสงฆ์ด้วยฐานะ ๕ นั้น พึงทำความเข้าใจ ดังนี้

(๑) มีเมตตากายกรรม คือ จะทำสิ่งใดก็ประกอบด้วยเมตตา หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ควรเคารพบูชาสักการะ คฤหัสถ์ควรแสดงอาการกิริยาเคารพนบนอบด้วยความปรารถนาดี เช่น ประนมมือไหว้ กราบไหว้ ด้วยความเคารพ

(๒) มีเมตตาวจีกรรม คือ จะพูดสิ่งใดก็ประกอบด้วยเมตตา หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ควรเคารพบูชาสักการะ คฤหัสถ์ควรแสดงกิริยาวาจาต่อท่านด้วย

ความปรารถนาดีด้วยความเคารพ เช่น พูดคุยด้วยคำสุภาพอ่อนโยน ไม่พูดด้วยคำหยาบคายต่อท่านเป็นต้น

(๓) มีเมตตามโนกรรม คือ จะคิดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ควรเคารพบูชาสักการะ คฤหัสถ์จะคิดเกี่ยวกับท่าน จะมองท่านในแง่ใด ควรคิด ควรมองท่านด้วยจิตประกอบด้วยเมตตาด้วยความปรารถนาดีต่อท่าน

(๔) ไม่ปิดประตู คือ ต้อนรับด้วยความเต็มใจ หมายความว่า เมื่อภิกษุสงฆ์มีความจำเป็นบางอย่าง ท่านไปถึงบ้าน คฤหัสถ์ไม่ควรปิดประตูบ้าน ควรเปิดประตูบ้านต้อนรับด้วยความเต็มใจ ไม่ควรคิดว่าท่านจะมาเบียดเบียน มาเรี่ยไรเงินทอง ควรตั้งใจว่าที่พระภิกษุสงฆ์มาเยี่ยมถึงบ้านเรานั้น นับว่าเป็นสิริมงคลแก่บ้าน ควรทำการต้อนรับท่านด้วยความเต็มใจ โดยจัดที่นั่งถวาย จัดน้ำเย็นน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มถวายตามควรแก่ฐานะของตน

(๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ หมายความว่า คฤหัสถ์ควรเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นผู้ดำรงชีพด้วยอาศัยความอุปถัมภ์จากคฤหัสถ์ ผู้เป็นคฤหัสถ์จึงควรอุปถัมภ์ท่าน

ด้วยปัจจัยสี่คือ จีวร (เครื่องนุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) ปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับดำรงชีพ พระภิกษุสงฆ์ท่านมีหน้าที่สั่งสอนหรืออบรมประชาชน ไม่มีหน้าที่ทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงจำเป็นต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นอยู่ตลอดมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

ถ้ามนุษย์ในสังคมมีความสำนึกในหน้าที่ที่จะปฏิบัติต่อกัน ตามหลักธรรมทิศหกในสิงคาลกสูตร มิให้ขาดตกบกพร่อง ชื่อว่าเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ในตนเองอย่างครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว ท่านผู้อ่านละครับ เมื่ออ่านหลักธรรมเกี่ยวกับข้อปฏิบัติหรือแนวทางในการปฏิบัติจากสิงคาลกสูตรแล้ว คิดว่า ท่านได้อะไรบ้าง